

Van Vollenhovenstraat 15 (a,b,c) te Rotterdam 'Westelijk Handelsterrein'

Bouwhistorische Opname

27 sept. 2018

Bureau Bouwtijd

Colofon

Gebouw:	Westelijk Handelsterrein (herenhuis en pakhuizencomplex)
Adres:	Van Vollenhovenstraat 15 (a, b en c), Rotterdam
Kadastraal:	Rotterdam 4E Afd, Sectie AG, Kad.Obj. 682 en 709
Status	Rijksmonument, nrs. 513899, 513900, 513901
Eigenaar:	Rotterdamsche Stenen B.V. Van Vollenhovenstraat 15a 3016 BE Rotterdam
Opdrachtgever:	[REDACTED] o.v. Rotterdamsche Stenen B.V. Bouwkundig Organisatie Bureau J.W. de Groot Beukelsdijk 105b 3021 AE Rotterdam
Doel:	Bouwhistorische opname t.b.v. verbouwing
Auteur:	Bureau Bouwtijd [REDACTED] bouwhistorica Gasthuislaan 261, 2611 PZ Delft [REDACTED] bureaubouwtijd.nl [REDACTED]
Datum:	sept. 2018
Formaat:	A4 staand
Richtlijnen:	Dit rapport is samengesteld volgens de Richtlijnen Bouwhistorisch Onderzoek (RCE e.a. 2009)
Bronvermelding:	Afbeeldingen zonder bronvermelding zijn gemaakt door de auteur in aug. en sept. 2018. Overige bronnen zijn onder de afbeeldingen aangegeven.
Copyright:	Vermenigvuldiging en verspreiding van de rapportage alsmede het publiceren van (delen van) de resultaten van de werkzaamheden is alleen toegestaan na uitdrukkelijke schriftelijke toestemming van Bureau Bouwtijd. Bij gebruik en doorzenden van rapportages geldt dat deze nooit in delen mogen worden geknipt, maar altijd compleet, incl. de bijlagen gebruikt moeten worden. Het citeren van tekst uit de rapportage van Bureau Bouwtijd is toegestaan, mits de bron en auteur op duidelijke wijze worden vermeld. Voor het gebruik van beeldmateriaal en tekeningen is schriftelijke toestemming van Bureau Bouwtijd vereist. Bij toestemming van Bureau Bouwtijd voor het gebruik van beeldmateriaal en tekeningen is bron- en auteursvermelding op duidelijke wijze eveneens verplicht. Alle intellectuele eigendomsrechten op de rapportage, waaronder ook tekeningen en foto's, blijven eigendom van Bureau Bouwtijd.
Afb voorzijde:	Voorgevel en bovenstraat Westelijk Handelsterrein Rotterdam

Voorwoord

Door de contactpersoon, [REDACTED] van Bureau Bouwtijd gevraagd om een bouwhistorische opname te maken van het Westelijk Handelsterrein op de Van Vollenhovenstraat 15 te Rotterdam. Dit rijksmonument bestaat uit een herenhuis met pakhuizencomplex. Het doel van het bouwhistorisch onderzoek is inzicht te krijgen in de ontwikkeling van het complex vanaf de bouwtijd tot nu, in de nog aanwezige oorspronkelijke onderdelen en in de monumentale waarden van het pand. Hier kan de eigenaar dan rekening houden bij toekomstige verbouwingen.

De oorspronkelijke bouwtekeningen uit 1890 zijn aanwezig in het Stadsarchief van Rotterdam; latere verbouwingstekeningen, met uitzondering van die van 2001, ontbreken helaas. Ondanks zeer uitgebreid archief- en literatuuronderzoek zijn er slechts twee historische foto's van het Westelijk Handelsterrein gevonden.¹ Ruimtelijke onderzoeksbependingen deden zich ten eerste voor in de pakhuizen: Doordat deze gebruikt worden voor o.a. allerlei horeca-bestemmingen was slechts een deel ervan toegankelijk en dan nog beperkt in tijd. Daarnaast was gedurende het hele onderzoek de noordgevel (rechterzijgevel) van het complex verstopt achter de steigers van de naastgelegen nieuwbouw, waardoor deze niet goed te onderzoeken viel.

Het eindproduct van het onderzoek is een bouwhistorisch opnamerapport volgens de Richtlijnen Bouwhistorisch Onderzoek (RCE e.a. 2009), waarin het pand, de opdrachtgevers, de architect, de aannemer, de historisch stedenbouwkundige situatie, de architectuur, de oorspronkelijke en bestaande situatie en de gebruikers- en de bouwgeschiedenis worden beschreven. Ook worden adviezen gegeven voor eventueel nader onderzoek. Ten slotte worden de monumentale waarden van het pand beschreven en in waardentekeningen uitgebeeld.

---

¹ Er is naar historische foto's gezocht in het Rotterdams Stadsarchief en het Amsterdams Stadsarchief (de opdrachtgever van de bouw was namelijk het oorspronkelijk Amsterdamse bedrijf Blauwhoedenveem), in de online collecties van het Nationaal Archief, het Rijksmuseum. Er is gezocht in literatuur over Rotterdam en contact gelegd met het architectenbureau van de verbouwing van 2001 (Architektenburo Van der Weerd). Ook is er contact gelegd met de heer Groenendijk, auteur van een boek over een ander pakhuis van het Blauwhoedenveem (het Jobsveem), omdat hij onderzoek heeft uitgevoerd naar de architectenfamilie Kanters. Er is contact gelegd met tijdschrift De Oud Rotterdammer en Stichting Ons Rotterdam, en zelfs met vroegere medewerkers van de wijnhandel Carp & Co, die ooit in pakhuis 14 van het Westelijk Handelsterrein gevestigd was. Uiteindelijk zijn er in het Stadsarchief van Rotterdam en in de collectie van Uitgeverij Voet twee historische foto's van het Westelijk Handelsterrein gevonden.

Inhoudsopgave

Colofon	2
Voorwoord	3
Inhoudsopgave	4
1. Geschiedenis.....	6
1.1 Stedenbouwkundige geschiedenis.....	6
1.1.1 Het Nieuwe Werk/ Scheepsvaartkwartier.....	6
1.1.2 De Muizenpolder.....	6
1.1.3 Tegenwoordige stedenbouwkundige situatie.....	8
1.2 Bouw- en verbouwingsgeschiedenis.....	9
1.2.1 Opdrachtgever.....	9
1.2.1.1 Het Blauwhoedenveem.....	9
1.2.1.2 Van Amsterdam naar Rotterdam.....	9
1.2.1.3 Hol en het Westelijk Handelsterrein.....	9
1.2.2 Architect: T.L. Kanters.....	10
1.2.3 Aannemer: J.H. Stelwagen.....	11
1.2.4. Overzicht latere verbouwingen.....	11
1.3 Gebruikersgeschiedenis.....	14
2. Beschrijving oorspronkelijke en bestaande situatie van het complex.....	16
2.0 Bouwstijlen.....	16
2.1 Bouwmassa.....	17
2.2 Indeling.....	18
2.3 Constructie.....	23
2.3.1 Fundering.....	23
2.3.2 Metselwerk en kolommen.....	23
2.3.3. Troggewelfjes, balken en betonplafonds.....	25
2.4 Extérieur.....	29
2.4.1. Gevels.....	29
2.4.1.1 Indeling voorgevel.....	29
2.4.1.2 Materiaal en metselverbanden.....	30
2.4.1.3 Deur- en raamkozijnen.....	31
2.4.1.4 Geveldetails.....	37
2.4.2. Daken.....	39
2.5 Interieur.....	42
2.5.1 Trappen en laadperrons.....	42
2.5.2 Vloerafwerking.....	43
2.5.3 Muurafwerking.....	46
2.5.4 Plafonds.....	47
2.5.5. Deuren en deurkozijnen.....	47
2.5.6 Installaties.....	49

3. Waardenstelling.....	51
3.1 Algemene historische / cultuurhistorische waarden.....	51
3.2 Stedenbouwkundige waarden.....	51
3.3 Architectuurhistorische waarden.....	51
3.4 Bouwhistorische waarden.....	51
3.5 Opsomming monumentwaarden gebouwonderdelen.....	51
4. Adviezen voor eventueel nader onderzoek.....	62
5. Bronnen.....	63
6. Bijlagen.....	66
A. Bouwtekeningen 1890.....	66
B. Redengevende omschrijving.....	72

1. Geschiedenis

1.1 Stedenbouwkundige geschiedenis

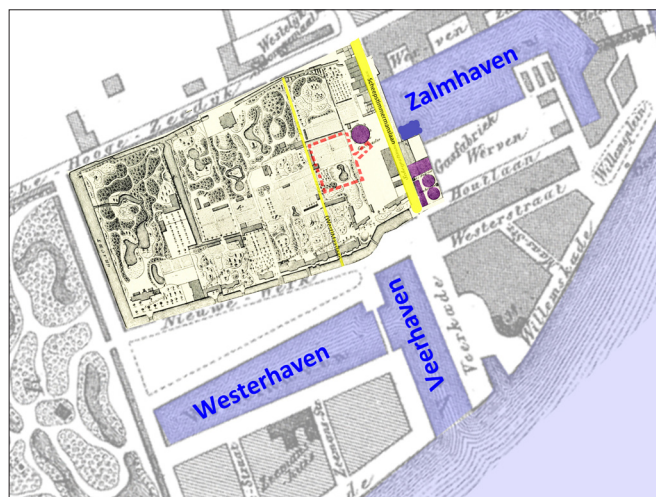
1.1.1 Het Nieuwe Werk / Het Scheepvaartkwartier

Het Westelijk Handelsterrein ligt in een gebied van Rotterdam geheten 'Het Nieuwe Werk'. Het bevindt zich tussen de Westzeedijk (noordgrens), de Erasmusbrug (oostgrens), de Nieuwe Maas (zuidgrens) en de Maastunnel (westgrens) (zie afb. 1). Het Nieuwe Werk is ontworpen door stadsarchitect W.N. Rose en is vanaf 1847 aangelegd. Voor de wijk golden strenge bouwvoorschriften om te zorgen voor eenheid en een hoge kwaliteit van de bebouwing. Het Nieuwe Werk is tegenwoordig dan ook voor een groot deel benoemd tot beschermd stadsgezicht. Maar liefst één vijfde van de Rotterdamse rijksmonumenten ligt in deze buurt.²

Het gebied het 'Nieuwe Werk' wordt ook wel eens populair aangeduid als het 'Scheepvaartkwartier', maar in feite vormt de echte scheepvaartbuurt er maar een deel van.³ Dit is het noordoostelijke deel, rondom de inmiddels gedempte Zalmhaven waar zich vanaf het begin van de 18e eeuw scheepstimmerwerven hebben gevestigd. De Scheepstimmermanslaan heeft hier zijn naam aan te danken.⁴ Het Nieuwe Werk kent dus echter meerdere zelfstandige locaties, zoals het Park en de Muizenpolder. Het is in deze laatste locatie dat het Westelijk Handelsterrein is gebouwd (zie afb. 1).

Afb. 1: Het Nieuwe Werk (rood), met daarin de Muizenpolder (groen) en het Westelijk Handelsterrein (zwart).
(Bron: Googlemaps; bewerking: auteur)

Afb. 2: De Muizenpolder in 1865, met gasfabriek (paars) en omringende havens (blauw). In rode stippellijn is aangegeven waar het Westelijk Handelsterrein in 1890 zal komen. In geel zijn de wegen voor en achter dat terrein aangegeven.
(Bron: Mees 1917 en www.atlas1868.nl; bewerking: auteur)

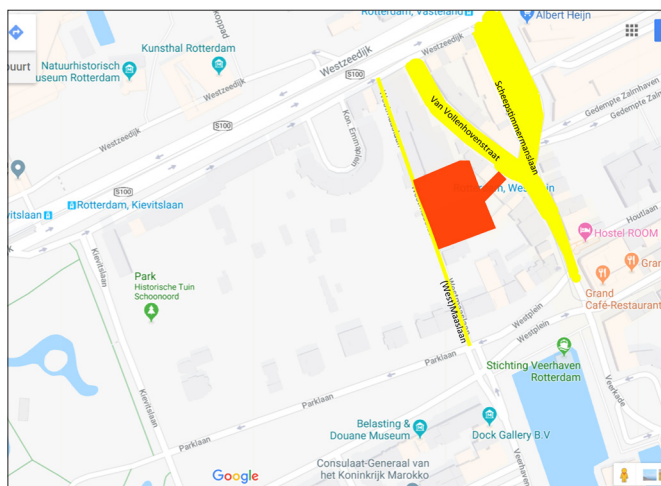
1.1.2 De Muizenpolder

De Muizenpolder ligt tussen de Westzeedijk, Scheepstimmermanlaan, Westplein, Parklaan en Kievitslaan (zie afb. 1, 2 en 3). Het was een zeer kleine polder die ten zuiden lag van de lange Schielandse Hooge Zeedijk (in dit gedeelte Westzeedijk geheten), oftewel: de polder lag buitendijs. Hierdoor overstroomde de Muizenpolder vaak, totdat in 1702 een dijk werd aangelegd langs de Maas, waar nu de Parklaan is, en nog een op de plek van de huidige Kievitslaan. Na de indijking werden vele buitenplaatsen met grote tuinen in de polder aangelegd. Dat de polder echter toch nog steeds wel eens vol kon lopen wordt geïllustreerd door het feit dat dit bij de Waternoodsramp van

² Een van deze beschermde stadsgezichten is het restant van het vroegere luthovengebied van de Muizenpolder. <https://nieuws.top010.nl/rijksmonumenten-scheepvaartkwartier-rotterdam>, bekeken 17-9-2018.

³ Romer 1999, p.7.

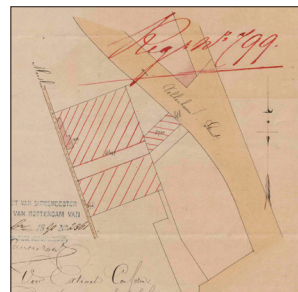
⁴ <http://www.stadsarchief.rotterdam.nl/straatnamen-overzicht/scheepstimmermanslaan>, bekeken 17-9-2018.

Afb. 3: Huidige stedenbouwkundige situatie rondom het Westelijk Handelsterrein. De Van Vollenhovenstraat is aan het einde van de 19e eeuw aangelegd. (Bron: Googlemaps; bewerking: auteur)

Afb. 4: Advertentie 1905: pakhuys boven de vloed (Bron: Rotterdamsch Nieuwsblad 3-1-1905)

Afb. 5: Situatietekening bij bouwaanvraag Van Vollenhovenstraat 15. Nummer 17 is ook alvast ingetekend door Kanters. (Bron: GAR 396-01_9917)

1953 nog het geval was.⁵ In dat kader is het interessant om te zien dat het Westelijk Handelsterrein in 1905 nog altijd adverteert met pakhuizen die te huur staan en 'boven den hoogsten vloed' liggen (afb. 4), want men wilde zijn goederen natuurlijk wel droog op kunnen slaan!⁶

Halverwege de 19e eeuw begon het landelijk karakter van de Muizenpolder te veranderen. Aan de Scheepstimmermanlaan werd een gasfabriek gebouwd (afb. 2). Deze werd in 1890 afgebroken, waarna het Westplein en de Westzeedijk nieuwe bebouwing kregen en het Koningin Emmaplein en de Van Vollenhovenstraat werden aangelegd.⁷ De Van Vollenhovenstraat werd als zijstraat van de Scheepstimmermanlaan aangelegd en ontleent zijn naam aan oud-burgemeester J. van Vollenhoven.⁸ Op Van Vollenhovenstraat nr. 15 werd nu, tot aan de smalle rechte (West)Maaslaan toe, het Westelijk Handelsterrein gebouwd. Volgens de bouwaanvraag werd het Westelijk Handelsterrein '(...) aan de Zuidzijde gedeeltelijk [belend] door stalling en koetshuis en overigens door open grond'. Deze stalling en koetshuis zullen echter snel voor de sloophamer zijn gevallen, want de bouwaanvraag van het buurpand nr. 17 werd al op 15 oktober 1890 ingediend, dus zelfs drie dagen vóór die van het Westelijk Handelsterrein! De indiener van beide aanvragen was, nota bene, ook nog eens dezelfde persoon, namelijk de architect T.L. Kanters (zie § 1.3 Architect: T.L. Kanters). Aan weerszijden van deze twee gebouwen zijn in 1892 vervolgens ook nog eens door Kanters nummers 19 en 11 gebouwd. Er zijn daardoor in het uiterlijk van de huizen dan ook zeer duidelijke architectonische overeenkomsten aanwezig en allen zijn gebouwd in de neorenaissance-bouwstijl (zie afb. 6,7,8 en 9 en § 2.0 Bouwstijlen).

De gebouwen vormen als straatwand een stedenbouwkundige eenheid. Desondanks was er in functie nog enige diversiteit aanwezig. Het Westelijk Handelsterrein op nummer 15 bestaat uit een herenhuys aan de voorzijde met een groot pakhuizencomplex daarachter, maar nummer 17 en 19 waren enkel voor wonen bestemd en bestonden uit een beneden- en bovenhuis. Nummer 11 daarentegen had net als nummer 15 ook een opslagfunctie, en bestond op de begane grond uit een pakhuys, en had daarboven twee bovenwoningen. De pakhuizen van beide panden waren echter totaal niet prominent in de straat aanwezig, maar verstopt achter fraai vormgegeven inrijpoorten. De nieuwe Van Vollenhovenstraat moest ondanks de industriële activiteiten namelijk wel een chique uitstraling behouden! De oorspronkelijke poorten van nummer 11 zijn nog aanwezig; die van het Westelijk Handelsterrein op nummer 15 zijn in 1937 vervangen door een groot portaal (zie § 2.4.1.1 Indeling voorgevel – Van drie inrijpoorten naar twee).

5 <https://www.stadsarchief.rotterdam.nl/muizenpolder>, bekeken 17-9-2018.

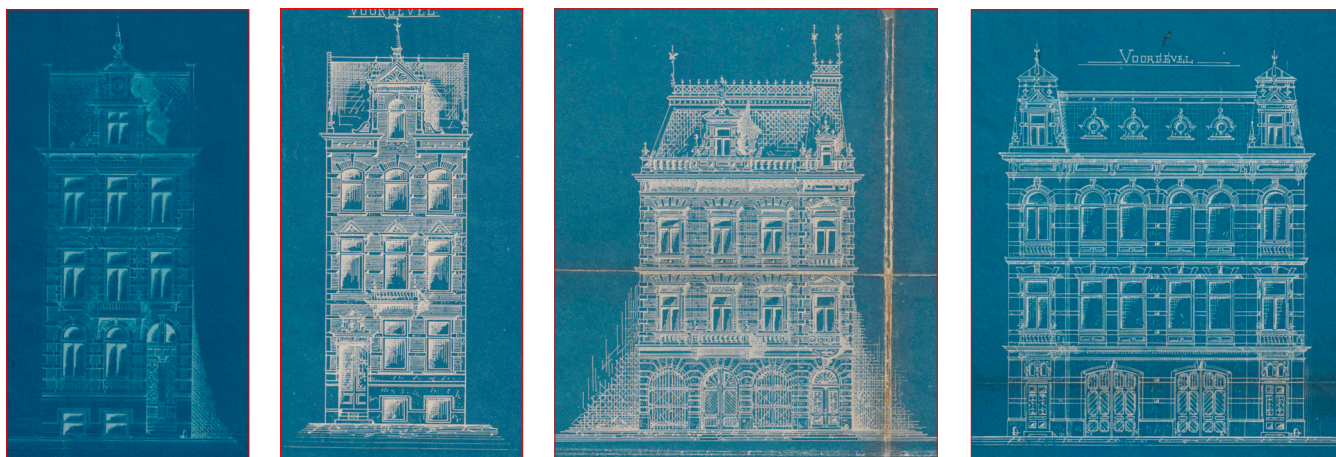
6 Rotterdamsch Nieuwsblad 3-1-1905.

7 Mees 1917 en Van Limburg Stirum 2001.

8 Joost van Vollenhoven (1814-1889) was eerst wethouder van plaatselijke werken en daarna burgemeester van Rotterdam van 1866-1881 (<http://www.stadsarchief.rotterdam.nl/straatnamen-overzicht/van-vollenhovenstraat>). De Van Vollenhovens hebben in de 18e en 19e eeuw overigens ook op een buitenplaats in de Muizenpolder gewoond (Van Limburg Stirum 2001, p. 18).

Ondanks dat de Muizenpolder dus eigenlijk nog steeds een voorname buurt betrof, was de keuze om op deze locatie pakhuizen te bouwen zeker niet vreemd. De in 1693 aangelegde Zalmhaven⁹ lag aan de andere zijde van de Scheepstimmermanslaan, dus scheepsgoederen konden zo van de boten naar de pakhuizen gebracht worden. In advertenties voor het huren van pakhuizen in het Westelijk Handelsterrein wordt telkens vermeld dat het terrein dicht bij de Zalmhaven ligt (zie afb 4). Ook de Veerhaven en de Westerhaven lagen dichtbij (zie afb 2). Vele scheepsvaartkantoren, handelshuizen, pakhuizen en zeemanshuizen en andere aan de scheepvaart gelieerde ondernemingen hadden zich dan ook al sinds lange tijd in deze buurt gevestigd (vandaar de naam 'Scheepsvaartkwartier') en het Westelijk Handelsterrein paste hier uitstekend tussen (afb. 2).

Afb. 6,7,8 en 9: Bouwtekeningen van architect T.L. Kanters voor Van Vollenhovenstraat 19 (1892), 17 (1890), 15 (1890) en 11 (1892) (Bron: GAR 396-01_1035, 396-01_9895, 396-01_9917 en 396-01_10776).

1.1.3 Tegenwoordige stedenbouwkundige situatie

Na de Tweede Wereldoorlog zijn veel kantoren in de monumentale panden in deze wijk gevestigd, zoals advocatenkantoren, vermogensbeheerders, zakelijke dienstverleners, creatieve bedrijven en ook nog steeds diverse scheepvaartondernemingen. Ook in het herenhuis van het Westelijk Handelsterrein was dit het geval; de woonfunctie was er sinds de jaren '50 helemaal uit verdwenen en vervangen door kantoren (zie H.3 *Geschiedenis*). De laatste jaren worden echter steeds meer kantoorruimten in de wijk weer herontwikkeld tot woningen. Ook worden er nieuwe appartementsgebouwen in het Scheepskwartier gebouwd. De wijk biedt volgens de vastgoedbranche tegenwoordig een interessante mix van 'chique-maritiem wonen en werken'.¹⁰ Het Westelijk Handelsterrein was al meegegaan in de ontwikkelingen van de wijk toen het in 2001 verbouwd werd tot trendy uitgaanscentrum met cafés, restaurants, clubs en galerieën. Zie afb. 3.

⁹ <http://www.stadsarchief.rotterdam.nl/straatnamen-overzicht/zalmhaven>, bekeken 17 sept. 2018. De Zalmhaven is pas gedempt in 1991.

¹⁰ <https://www.schaub.nl/nl/nieuws/het-scheepsvaartkwartier-rotterdam/58500d2094424b1fcbe65f60>, bekeken 18-9-2018.

1.2 Bouw- en verbouwingsgeschiedenis

1.2.1 Opdrachtgever

1.2.1.1 Het Blauwhoedenveem

Het pakhuizencomplex 'Westelijk Handelsterrein' is gebouwd op initiatief van J.C.A. Hol, directeur van het Blauwhoedenveem. De geschiedenis van het Blauwhoedenveem gaat terug tot 1616. In dat jaar besloot een aantal Amsterdamse waagdragers hun krachten te bundelen en samen te werken bij het vervoer van de scheepsladingen van de V.O.C. van de kades naar de stadswaag. Ze noemden zichzelf het 'Blauwhoedenveem'. Het woord 'veem' is vermoedelijk afkomstig van het woord 'vijn', wat broederschap betekent. 'Blauwhoeden' was een verwijzing naar de kleur van de hoeden die door deze groep gedragen werd ter onderscheiding van bijvoorbeeld het Roodhoedenveem, het Geelhoedenveem en het Purperhoedenveem.¹¹

Mettertijd ontstond bij de diverse vemen de behoefte om tussenpersonen in de goederenhandel buiten te sluiten. Ze gingen zich behalve met de transport van de goederen van de schepen naar de pakhuizen steeds meer bezig houden met de opslag en bewerking van de goederen,¹² zo ook het Blauwhoedenveem.¹³ Voor de opslag en bewerking van deze goederen hadden de vemen natuurlijk pakhuizen nodig. Deze lieten de vemen vaak in eigen opdracht bouwen, zoals ook het Westelijk Handelsterrein in 1890-94 is gebouwd in opdracht van het Blauwhoedenveem, dat inmiddels zijn werkgebied naar de Rotterdamse Havens had uitgebreid (zie hieronder).

1.2.1.2 Van Amsterdam naar Rotterdam

Eind 19^e eeuw leek een groot deel van de Amsterdamse handel zich naar elders te verplaatsen, met name naar Rotterdam, waar in 1872 de Nieuwe Waterweg was aangelegd.¹⁴ Het Amsterdamse veemwezen, leed natuurlijk onder deze handelsuitstroom. Het Blauwhoedenveem beseftte daarom dat het zich aan de nieuwe tijd aan moest gaan passen. Men zocht een sterke nieuwe leidende kracht om toe te treden tot de directie en vond deze in de Amsterdammer J.C.A. Hol (1844-1910). Hol had echter zo zijn eigen plannen, namelijk de stichting van een Rotterdams filiaal van het Blauwhoedenveem. Een belangrijke concurrent, het Vriesseveem, had deze stap reeds in 1875 gewaagd.¹⁵ Hoewel de overige firmanten in eerste instantie bezwaar maakten tegen het plan van Hol, werd in 1878 het Rotterdamse filiaal van het Blauwhoedenveem opgericht.¹⁶

1.2.1.3 Hol en het Westelijk Handelsterrein

In het begin kocht of bouwde het Blauwhoedenveem pakhuizen nog in of nabij de oude Rotterdamse binnenstad.¹⁷ Een daarvan is het relatief kleinschalige Westelijke Handelsterrein, dat gesticht is in opdracht van J.C.A. Hol.¹⁸ Dit gebeurde tussen 1890 en 1894. Hol zelf woonde vanaf dat moment, samen met zijn Rooms Katholieke gezin bestaande uit vijf kinderen, in het herenhuis direct voor het Westelijk Handelsterrein. Er bestaat een foto van Hol zittende te midden van de directeuren van het Blauwhoedenveem ter gelegenheid van zijn 25-jarig jubileum bij het bedrijf (zie afb. 10 en 69). Deze foto is gemaakt in zijn eigen huis en moet dateren uit de eerste jaren van de 20^e eeuw.

¹¹ Mulder 1912, p. 131, De Boer 1917, <https://blauwhoed.nl/geschiedenis> en *Vopak Post*, dec. 2012, 34.

¹² Mulder 1912, p.

¹³ Latere fusies van het Blauwhoedenveem met het Vriesseveem, met Pakhuismeesteren van de Thee en Van Ommeren hebben geleid tot het huidige Koninklijke Vopak. De vastgoedtak, een sector die Blauwhoed na inzinking van de handel in koloniale goederen na W.O.II eveneens op zich nam, is daaruit afgestoten (<https://www.vopak.nl/onze-historie>).

¹⁴ Groenendijk 2008, p.25.

¹⁵ Van Dam 1930, p 7.

¹⁶ Dit filiaal werd wel opgericht als een afzonderlijke firma, geheten 'Blauwhoedenveem, firma Sterba, Klyn en Co'. De Boer 1917, p.52-53.

¹⁷ Van Dam 1930, p. 8.

¹⁸ Zijn partners in de voor dit project speciaal gevormde Maatschappij Westelijk Handelsterrein NV waren C.J. van Dam en S.H. Muntz.

Joannes Cornelis Antonius Hol was in al 1868 getrouwd met de in Delfshaven geboren Rosalia Augustina Louisa Ficq.¹⁹ Volgens de gezinskaarten in het Rotterdamse archief lijkt Hols inschrijving in Rotterdam echter pas in 1878 te hebben plaatsgevonden, het jaar waarin het Rotterdamse filiaal van het Blauwhoedenveem werd opgericht.²⁰ Hij overleed in 1910 op 66-jarige leeftijd.

Het Blauwhoedenveem was vóór die tijd, na slechts 13 jaar, alweer uit het Westelijk Handelsterrein vertrokken (zie § 3.1 *Gebruikersgeschiedenis*). De grote nieuwe pakhuizen van het Blauwhoedenveem buiten het stadscentrum, zoals een pakhuys op de Wilhelminakade uit 1893 en pakhuys Santos uit 1903 op Katendrecht, die beter voldeden aan de voortschrijdende eisen rondom de opslag van goederen, wonnen het van hun kleine 'broertje', het Westelijk Handelsterrein.²¹

1.2.2 Architect: T.L. Kanters

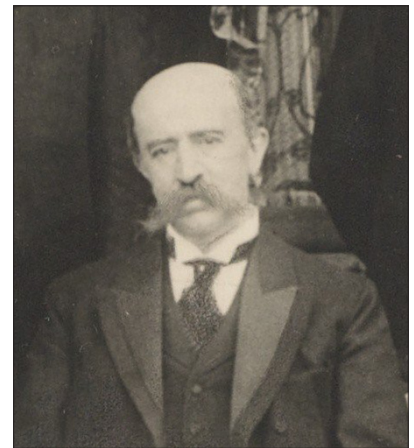
De architect van het Westelijk Handelsterrein was Theodorus Lourens Kanters. Het bouwen zat hem in het bloed: Eén van zijn voorouders, A. Canters, was in de 18e eeuw werkzaam als stadsarchitect in Breda. Zijn Rooms Katholieke familie is vervolgens, zoals in de 19e eeuw velen uit deze streek die op zoek waren naar werk deden, naar Rotterdam verhuisd, alwaar Theodorus in 1842 geboren werd.

Vanaf 1875, maar mogelijk al eerder, is bekend dat T.L. Kanters werkzaam was als timmerman, later voegde hij daar de titel 'architect' toe. Dit was een in die tijd gebruikelijke ontwikkeling: Vele timmermannen, aannemers en metselaars probeerden zich door bijscholing op de tekenschool ook het ontwerpvak eigen te maken. Bovendien vielen aan het einde van de 19^e eeuw ontwerp en uitvoering nog vaak onder dezelfde persoon.

In 1885 was T.L. Kanters een van de drie oprichters van het Rotterdamse architectenvereniging 'Labor et Studium', waarvan de naam niet veel later veranderd werd in 'Bouwkunst en Vriendschap'. Hij en zijn medeoprichters Van Wijk en Van Goor werden omschreven als *'drie mannen van rijpen leeftijd, doch met jeugdigen moed, een helderen blik en een geprononceerden wil'*.²²

In 1878 verschenen er enkele woonhuizen van de hand van T.L. Kanters aan de Eendrachtsweg, later ook een aan het Westplein. In 1880 verrees een kantoor van hem in de Van Vollenhovenstraat en in 1886 het Rooms Katholieke Dominicanessenklooster in Schiedam.²³ Het Westelijk Handelsterrein in opdracht van het Blauwhoedenveem, eveneens gelegen aan de Vollenhovenstraat, is zijn bekendste bouwwerk. Behalve dit complex op nr. 15 heeft hij overigens ook nog de ontwerpen gemaakt voor de directe buurpanden: Van Vollenhovenstraat 11, 17 en 19 (zie § 1.1 *Stedenbouwkundige situatie*).

De relatie tussen T.L. Kanters en het Blauwhoedenveem is vermoedelijk ontstaan bij de aanbesteding van de verbouwing tot kantoor en pakhuys van het Queen's Hôtel aan de Leuvehaven in 1889. Ondanks ernstige

Afb. 10: Joannes C.A. Hol, uiterlijk 1903
(Bron: SAA Beeldbank, ANWD-00279000001)

Afb. 11: T.L. Kanters (Bron: Groenendijk 2008, foto oorspr. uit het persoonlijk archief van de achterkleinzoon: H. Kanters)

19 GAR, Inv. nr. 1181, Aktenr. 1868.35, Folionr. 18v

20 GAR, Gezinskaart, NL-RtGAR_494-03_851-198_0213872R en NL-RtGAR_494-03_851-198_0213872V

21 Van Dam 1930, p. 8.

22 Groenendijk 2008, p. 75-80.

23 Vr.dank aan de heer P. Groenendijk voor zijn aantekeningen over Kanters.

vertragingen tijdens de bouw blijkt hier toch een duurzame relatie uit te zijn voortgekomen. Na de relatief vroege dood van T.L. Kanters in 1897 is de relatie met het Blauwhoedenveem voortgezet door zijn zoon Jan Jeronymus Kanters (1869-1920), die zich in 1895 al als zelfstandig architect had gevestigd. Hij bouwde voor dit bedrijf in Rotterdam o.a. het pakhuis Santos in 1903, het St. Jobsveem in 1912 en het Katoenveem in 1920. Ook J.J. Kanters overleed reeds op vroege leeftijd, waarna zijn zoon Philipp Pierre Kanters (1896-1973) als derde generatie Kanters diverse opdrachten heeft uitgevoerd voor het Blauwhoedenveem (meerdere pakhuizen, wijzigingen St. Jobsveem, koel- en vrieshuis).²⁴

1.2.3 Aannemer: J.J.H. Stelwagen

Ondanks dat zoals gezegd het aan het einde van de 19^e eeuw niet ongebruikelijk was dat het ontwerpen en de uitvoering onder dezelfde persoon vielen, is de daadwerkelijke bouw van het Westelijk Handelsterrein níet door Kanters' bedrijf uitgevoerd, maar door de aannemer J.J.H. Stelwagen. In het Rotterdamsch Nieuwsblad en in 'Recht voor allen' kunnen we lezen dat deze aannemer met een bedrag van fl. 206.990,-- de laagste prijs heeft ingediend.²⁵

De Stelwagens waren een timmermans-, metselaars en aannemersfamilie die oorspronkelijk uit Brabant kwam en zich in Rotterdam had gevestigd. Het is vanuit de krantenartikelen (waar in één artikel foutief 'Stelwegen' staat vermeld) niet helemaal duidelijk wie van de familie met de initialen 'J.J.H.' wordt aangeduid. Aan het einde van de 19e eeuw had Hendrikus Stelwagen een succesvolle timmermans-, metselaars- en aannemerszaak in Rotterdam. In 1892 werd de zaak overgenomen door zijn neefje Johannes Hendrikus Stelwagen. Mogelijk is dus oom Hendrikus met de bouw van het Westelijk Handelsterrein begonnen, en heeft daarna zijn neefje Johannes Hendrikus dit project overgenomen en afgemaakt.

Het lukte Johannes Hendrikus overigens de aannemerszaak tot verdere bloei te brengen en hij specialiseerde zich met name in de utiliteitsbouw. Een van de bekendste gebouwen die hij heeft neergezet is het Witte Huis in Rotterdam uit 1898. In 1895 was hij een van de oprichters van de Rotterdamse afdeling van de Nederlandsche Aannemingsbond. In 1912 ging hij vanwege gezondheidsredenen met pensioen en in 1918 is hij overleden.²⁶

Afb. 12: J.H. Stelwagen (Bron: Boele 1998, foto oorspr. uit het foto-album van aannemer J.H. Stelwagen in GAR)

1.2.4 Overzicht latere verbouwingen

Hieronder volgt een overzicht van verbouwingsjaartallen die op de pandkaart in het Rotterdams Stadsarchief staan. Helaas zijn van vrijwel al van deze verbouwingen geen verbouwingstekeningen in het archief aanwezig. De verbouwingen worden ook in H.2. besproken bij de gebouwonderdelen waaraan ze zijn uitgevoerd.

1937 Inrijpoorten vernieuwd

Helemaal in het begin van de geschiedenis van de havens in Rotterdam gebeurde het transport van de havengoederen nog met zakkendragers, maar gaandeweg nam de 'Rotterdamsche sleeper met zijn sleeperspaard' het over. De sleper en het sleeperspaard moesten voldoen aan allerlei eisen, want het zogenaamde 'oprijden' van goederen vereiste veel vaardigheid.²⁷ Uit diverse krantenartikelen over ongelukken in het Westelijk Handelsterrein blijkt dat het helaas niet altijd goed ging. In 1898 had een sleepersknecht, Leendert Koppenol, bij het afrijden 'van

24 Groenendijk 2008, p. 75-80. Groenendijk heeft uitgebreid onderzoek gedaan naar de architectenfamilie Kanters in o.a. het NAI (nu: Nieuwe Instituut) en het GAR en heeft via veel spoorwerk uiteindelijk een achterkleinzoon terug kunnen vinden die enkele foto's van de familie Kanters beschikbaar had.

25 Rotterdamsch Nieuwsblad, 31-12-1890 en Recht voor allen 6-1-1891.

26 Boele 1998, p. 359-384.

27 N.V. Blaauwhoedenveem-Vriesseveem, 1939.

den hol' van het Westelijk Handelsterrein een trap van zijn paard gekregen, waarbij zijn linkerbeen gebroken en ernstig verwond werd.²⁸ In 1913 heeft op het Westelijk Handelsterrein zelfs een fataal ongeluk plaatsgevonden. Hierbij is de sleeper J. Broersen, slechts 40 jaar oud en in dienst van de firma J. en A. van der Schuyt, omgekomen. Hij wilde 'op de binnenplaats' de wagen, die met twee paarden bespannen was, keren, maar de paarden liepen onverwachts door, waardoor hij met de lange boom tegen de muur werd gedrukt. Zijn borstkas werd hierbij ingedrukt en de te hulp geroepen arts kon niets meer voor hem doen; hij was reeds overleden.²⁹ Een andere sleeper, Jan Romijn, die eveneens in dienst was van de firma Van der Schuyt, kwam er bij een bedrijfsongeluk in 1914 iets beter vanaf... Hij had bij het inrijden van de poort niet genoeg gebukt en zijn hoofd tegen het bovengedeelte van de inrijpoort gestoten. Zijn ernstige hoofdwond werd door aangesneld personeel verbonden.³⁰

Afb. 13: Het 'oprijden' met een sleperspaard; foto genomen bij een ander pakhuys in Rotterdam (Bron: Rotterdamse Havenkroniek 1939)

Romer spreekt trouwens over stallen die in de onderste bouwlaag van het complex aanwezig waren maar inmiddels zijn verdwenen. In de bouwtekeningen zijn ze echter niet te zien en ook in de andere archiefstukken zijn ze helaas niet opgedoken.³¹

Rond de Tweede Wereldoorlog begonnen overal in de oude stad de sleperspaarden- en wagens vervangen te worden door vrachtauto's.³² Dit was ook het geval bij het Westelijk Handelsterrein. Op de pandkaart in het archief is te lezen dat in 1937 de drie oorspronkelijke inrijpoorten vervangen zijn door twee grotere poorten, die geschikt waren voor vrachtauto's (Zie voor meer informatie en afbeeldingen § 2.4.1.1 *Indeling voorgevel*). In het archief zijn van deze ingreep helaas geen tekeningen aanwezig.

1942 Oorlogsschade hersteld

Een advertentie uit 1939, toen de oorlogsdreiging al goed te voelen was, verklaart dat er 'scherfvrije pakhuizen' in het Westelijk Handelsterrein te huur zijn... Het Scheepsvaartkwartier is echter bij het bombardement van 10 mei 1940 grotendeels gespaard gebleven. Wel werd het gebied rondom de Willemskade en rondom de huidige Erasmusbrug hevig getroffen.³³ Mogelijk heeft het Westelijk Handelskwartier hierbij toch ook enige schade opgelopen, want op de pandkaart valt te lezen dat in 1942 oorlogsschade eraan hersteld is. Waar deze schade uit bestond staat er echter niet. Tijdens het bouwhistorisch onderzoek zijn geen schades gevonden waarvan duidelijk is dat ze door de oorlog ontstaan zijn.

Afb. 14: Advertentie uit 1939 voor SCHERFVRIJE pakhuizen en bergkelders (Bron: Maasbode 4-9-1939)

28 Rotterdamsch Nieuwsblad, 2-7-1898. In Rotterdam is een 'hol' een hellend gedeelte van een weg ([Website van de Geïntegreerde Taalbank](#), bekeken 20-9-2018). In het artikel wordt dus de afrit bedoeld.

29 Haarlems Dagblad, 1-7-1913 en Nieuwsblad van het Noorden, 1-7-1913 en Vlissingse Courant, 1-7-1913. Of met de vermelding 'binnenplaats' in de Vlissingse Courant de boven- of de benedenstraat bedoeld werd is niet bekend.

30 Rotterdamsch Nieuwsblad, 8-6-1914.

31 Romer 1999, p.107

32 N.V. Blaauwhoedenveem-Vriesseveem, 1939.

33 <https://www.schaub.nl/nl/nieuws/het-scheepvaartkwartier-rotterdam/58500d2094424b1fcbe65f60>, bekeken 20-9-2018.

1942 Het versterken van de rijvloer

De overgang van sleeperspaarden en – wagens naar vrachtauto's betekende natuurlijk dat de belasting op de vloeren van de binnenstraat veel groter werden dan oorspronkelijk voorzien. In 1942 is dan ook de rijvloer versterkt. Vermoedelijk bestond deze ingreep, waarvan helaas geen tekeningen in het archief aanwezig zijn, uit het (op vrij grove wijze) aanbrengen van betonnen sloffen rondom de uiteinden van de ijzeren I-balkjes van de vloer van de bovenstraat. Ook zijn er sterke vloerplaten van het merk Wernink aangebracht, om het intensievere vrachtverkeer beter te kunnen opvangen. Ten slotte zullen ook de laadperrons uit deze tijd dateren (Zie voor meer informatie en afbeeldingen § 2.3.3. Troggewelfjes, balken en betonplafonds, § 2.5.1 Trappen en laadperrons en § 2.5.2 Vloerafwerking)

Afb. 15: Betonnen sloffen aan de uiteinden van de ijzeren I-balkjes in de onderstraat.

1950-1982 Enkele onduidelijke vermeldingen

Een vermelding uit 1957 op de pandkaart is slecht te lezen, maar het lijkt er op dat er iets staat over 'klacht brandweer over dak met aarden laag'. In 1982 wordt gesproken over het 'maken van een parkeerdak' en dat de 'adressant hierover is ingelicht'. Dit ging dus waarschijnlijk over de naastgelegen parkeergarage onder Van Vollenhovenstraat 3, en niet over het Westelijk Handelsterrein zelf. Verder staat er nog twee keer 'veranderen pand', maar verdere specificaties ontbreken. Misschien zijn op deze momenten in het herenhuis de kozijnen in de achtergevel en een aantal van de binnendeuren vervangen (zie § 2.4.1.3 Deur- en raamkozijnen en § 2.5.5. Deuren en deurkozijnen).

1999-2001 Verbouwing

Tussen 1999-2001 heeft het pakhuisedeelte van het Westelijk Handelsterrein een grote opknapbeurt gehad, waarbij het is herontwikkeld tot een trendy uitgaanscentrum met cafés, restaurants, galerieën en clubs. Het overkoepelende herontwikkelingsplan werd ontworpen door de architecten Henk Klunder en Jan van der Weerd van Architectenburo van der Weerd.

Om het uitgaansklimaat in de bovenstraat aangenamer te maken werd ten eerste een grote 'zwevende' glazen kap aangebracht, naar een ontwerp van Mick Eekhout van Octatube. Voor de laadperrons in de bovenstraat werden treden toegevoegd om de toegankelijkheid van de pakhuizen te verbeteren. De bovenstraat en benedenstraat werden met elkaar verbonden door een nieuwe, grote spiltrap die in de nieuwe aangebrachte vide aan het einde van de binnenstraten kwam te staan. In de achtergevel van de binnenstraat werden enkele openingen aangebracht om visueel contact te leggen met het achterliggende parkachtige gebied. Verder is aan de achterzijden van alle pakhuizen een brandgang gemaakt en zijn noodtrappen aangebracht (zie § 2.2 Indeling). Vanwege praktische redenen is een zonering aangebracht in de pakhuizen, waarvoor op sommige plekken de onderlinge doorgangen zijn dichtgezet.

Oorspronkelijke onderdelen zoals balkenplafonds, het metselwerk en de klinkerbestrating werden zoveel mogelijk gehandhaafd. Later aangebrachte pakhuisdeuren werden vervangen door reconstructies van de oorspronkelijke deuren.³⁴

Afb. 16: Bij de verbouwing van 2001 is een grote glazen 'zwevende' kap aangebracht om de bovenstraat af te dekken en er zo een beter klimaat te creëren.

³⁴ Klunder & Architectenburo Van der Weerd, s.d., vermoedelijk ca. 1999.

1.3 Gebruikersgeschiedenis

Intrek van het Blauwhoedenveem in 1891

In 1891, dus nog tijdens de bouw, die van 1890 tot 1894 geduurd heeft, betrof het Blauwhoedenveem reeds 18 pakhuizen van het Westelijk Handelsterrein.³⁵ Dit geeft wel aan hoe groot het ruimtegebrek van het bedrijf was! Groenendijk spreekt in zijn boek over het Jobsveem, een later pakhuis van het Blauwhoedenveem, dan ook dat het bedrijf een voortdurend tekort aan pakhuysruimte had.³⁶ In het herenhuis van het Westelijk Handelsterrein trok de oprichter van het complex, J.C.A. Hol, samen met zijn familie.

Het Blauwhoedenveem vertrekt in 1907

In 1907 trok het Blauwhoedenveem er echter al weer uit! De vraag naar grotere, modernere pakhuizen was te sterk. Ook speelde de verplaatsing van de havenactiviteiten van Rotterdam van de oude binnenstad naar de nieuwe havens een grote rol. Verder was de nabij het Westelijk Handelsterrein gelegen Westerhaven in 1902 al gedempt. Het was duidelijk: Deze buurt was voor het Blauwhoedenveem al relatief snel na de bouw niet meer *'the place to be'....*³⁷

Er moesten dus opeens veel nieuwe huurders voor de pakhuizen van het Westelijk Handelsterrein gezocht worden. Dit is te zien aan diverse advertenties, zoals deze in het Rotterdamsch Nieuwsblad: *'Wegens verplaatsing van het particulier Entrepôt Blauwhoedenveem, PAKHUIZEN TE HUUR', tegen zeer billijken prijs* (afb. 17).³⁸ Nieuwe huurders zijn zeker gevonden en het complex bleef gewoon als pakhuizencomplex fungeren. In 1954 valt nog in een advertentie te lezen dat er met spoed pakhuisknechten gevraagd worden, leeftijd maakte niet uit (afb. 18)!³⁹

J.C.A. Hol schijnt overigens nog tot aan zijn overlijden in 1910 in het herenhuis van het Westelijk Handelsterrein te hebben gewoond.⁴⁰ Latere bewoners waren de, eveneens Rooms Katholieke, familie Minderop, maar in welke jaren dit exact was is niet bekend.⁴¹

Afb. 17 (boven): Pakhuizen te huur in 1907 vanwege verplaatsing van het particulier Entrepôt Blauwhoedenveem (Bron: Rotterdamsch Nieuwsblad, 24-12-1907)

Afb. 18 (rechts): Pakhuisknechten gezocht met spoed! (Bron: Het Vrije Volk, 1954)

35 Groenendijk 2008, p.25.

36 Groenendijk 2008, p.41.

37 In 1912 laat het Blauwhoedenveem in de in 1908 klaargekomen Sint een nieuw pakhuis met silo bouwen, genaamd het Jobsveem. Het ontwerp was afkomstig van de architect J.J. Kanters, de zoon van T.L. Kanters. Groenendijk 2008.

38 Rotterdamsch Nieuwsblad, 24-12-1907

39 Het Vrije Volk, 15-10-1954. Volgens de folder van N.V. De Opslag uit 1994 heeft het Westelijk handelsterrein tijdens de Eerste Wereldoorlog gefunctioneerd als distributiecentrum. Hier is geen verdere informatie over gevonden. N.V. De Opslag, 1994, p.3.

40 <https://www.restaurantbiblio.nl/locatie-westelijk-handelsterrein-wht/>, verwijzend naar de niet langer toegankelijke link www.architectuurinrotterdam.nl. Bekeken 18-9-2018.

41 Oberman 1979, p.135.

Goederen en ongelukken

Aan advertenties voor onder andere publieke veilingen is te lezen wat een grote diversiteit in aan goederen in de loop der jaren in de pakhuizen van het Westelijk Handelsterrein opgeslagen werden, het varieerde bijvoorbeeld van paardenvlees tot thee, van horloges tot tabak en van ingeblikt vlees tot varkensblazen en achterhammen (afb. 19, 20 en 21). Dat opgestapelde goederen ook wel eens om konden vallen blijkt uit het krantenbericht uit 1894 over de loswerkman J.H.D.E., die bekneeld raakte onder balen koffie die van een stapel gevallen waren. Hij brak hierbij zijn rechterbeen.⁴² In een krantenartikel uit 1904 is te lezen dat de pakhuisknecht P.v.d.M., 53 jaar, in het Westelijk Handelsterrein zelf van een stapel balen is gevallen, waarbij hij zijn dijbeen heeft gekneusd.⁴³

Afb. 19, 20 en 21: Advertenties voor publieke veilingen van goederen opgeslagen in het Westelijk Handelsterrein.
(Bron: Algemeen Handelsblad 09-02-1898, 20-4-1900 en 7-5-1908)

Van herenhuis tot kantoor en van pakhuizen tot uitgaanscentrum

Op de pandkaart wordt vermeld dat in 1951 drie slaapkamers op tweede verdieping in gebruik waren als kantoor en vanaf 1960 was het hele huis in gebruik als kantoor. Ook vandaag de dag, 2018, is dat nog het geval. In de pakhuizen hebben in de loop der jaren verschillende gebruikers gezeten, waaronder gemeentelijke culturele instellingen en allerlei grote en kleine ondernemingen. Het werd met name gebruikt voor de opslag van archieven, maar ook wel voor handelsgoederen, decors en meubilair.⁴⁴ Sinds 2001 is het pakhuisgedeelte omgetoverd tot een trendy uitgaanscentrum (zie afb. 16).

⁴² Rotterdamsch Nieuwsblad, 27-10-1894.

⁴³ Rotterdamsch Nieuwsblad, 20-12-1904

⁴⁴ N.V. De Opslag 1994, p. 5.

2. Beschrijving oorspronkelijke en bestaande situatie van het complex

2.0 Bouwstijlen

Herenhuis

Het herenhuis is gebouwd in een rijke neorenaissance bouwstijl. De neorenaissance bouwstijl was populair tussen 1875 en 1915 en kwam voort uit de behoefte aan gebouwen die de roemrijke geschiedenis van de Gouden Eeuw weerspiegelden. De architectuurstijl die tijdens de Gouden Eeuw in zwang was, het maniërisme, diendeertoe als voorbeeld.⁴⁵ Kenmerkende elementen zijn het gebruik van baksteen, met natuurstenen of gepleisterde spekbanden en aanzet-, boog- en sluitstenen, diamantkoppen en vaak ook trapgevels. De laatste zijn niet aanwezig bij het herenhuis, maar alle andere elementen wel. Bovendien is de sluitsteen boven de entree typisch uitgevoerd als mascaroon (mensenhoofd). Ook worden de ramen in de hoekrisaliet (zie § 2.4.1.1 *Indeling voorgevel*) omlijst door gladde Ionische halfzuilen en bovenin afgesloten door een fronton met ook in de timpanen telkens een mascaroon. Verder heeft het balkon voor het tweede venster op de eerste verdieping op de pijlers siervazen staan in Empirestijl en de uiteinden van de balkonconsoles zijn vormgegeven als leeuwenkoppen.⁴⁶ De geprofileerde daklijst wordt gedragen door versierde consoles. Ten slotte hebben de dakkapellen versierde klauwstukken en siervazen. Dit alles maakt het herenhuis een zeer rijke voorbeeld van de neorenaissancebouwstijl.⁴⁷

Afb. 22: Van Vollenhovenstraat 15 (WHT) met spekbanden, Ionische halfzuilen, fronton en mascarons.

Afb. 23 t/m 26: Van Vollenhovenstraat 19, 17, 15 (WHT) en 11 in neorenaissance bouwstijl gebouwd door T.L. Kanters.

⁴⁵ Eigenlijk zou de eind 19^e-eeuwse bouwstijl dan ook geen neorenaissance maar neomaniërisme moeten heten. Blijdenstijn & Stenvert 2004, p.97-105.

⁴⁶ In de redengevende omschrijving van de RCE worden de leeuwenkoppen omschreven als hondenkoppen. Ook worden de Ionische zuilen daarin omschreven als Korinthisch, ondanks dat zij typische Ionische voluten (krullen) bevatten. Zie bijlage B.

⁴⁷ Voor beschrijving van neorenaissance kenmerken in het interieur zie § 2.5 *Interieur*.

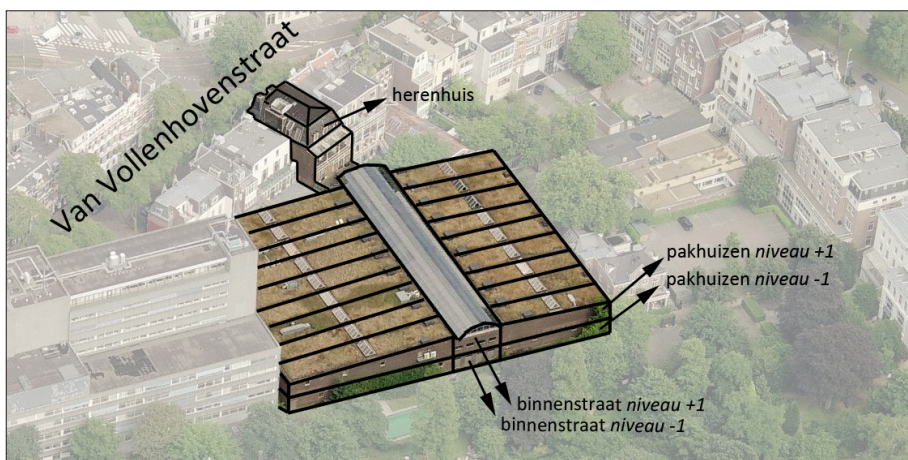
Zoals gezegd zijn ook de buurpanden nrs. 11, 17 en 19 ontworpen door de architect T.L. Kanters en ook deze bezitten de typische neorenaissance kenmerken als gepleisterde spekbanden en aanzet-, boog- en sluitstenen, diamantkoppen en mascarons. Nrs. 17 en 19 bevatten in de voorgevel ook enige pilasters met cannelures (groeven) en knoppen, frontons en siervazen, maar de rijkst uitgevoerde van het rijtje is toch het herenhuis van het Westelijk Handelsterrein op nr. 15.⁴⁸ Zie ook afb. 6 t/m 9.

Pakhuizen

De pakhuizen zijn, als puur functionele ruimtes, niet in een rijke neorenaissance stijl gebouwd, maar in een utilitaire bouwtrant, met in de bovenstraat kenmerken van de sobere rondboogstijl (de halfronde bovenlichten boven de pakhuisdeuren, afb. 27). Ook is hier bovenin een overhoekse muizentand als versiering aangebracht. Alle gevels zijn van baksteen. De sobere rondboogstijl werd wel vaker toegepast bij pakhuizen en andere utiliteitsgebouwen, zoals gevangenissen en fabrieken, maar voornamelijk tussen 1840 en 1870, dus deze pakhuizen zijn er een relatief laat voorbeeld van.⁴⁹

Afb. 27: De pakhuizen zijn gebouwd in een sobere rondboogstijl.

Afb. 28: De bouwmassa van het complex.

2.1 Bouwmassa

Het complex bestond en bestaat uit twee aan elkaar verbonden bouwmassa's: een herenhuis en daarachter een pakhuisgedeelte. Het herenhuis is een diephuis dat in de straatwand is opgenomen. Het bestaat uit twee bouwlagen en een zolderverdieping met mansardedak. Onder het rechtergedeelte van het diephuis bevindt zich een langwerpige kelder.

De bouwmassa van de pakhuizen is een groot rechthoekig volume (afb. 28). Het bestaat uit twee hoge verdiepingen, met op elk van de verdiepingen negen geschakelde pakhuizen aan de ene zijde en negen geschakelde pakhuizen aan de andere kant van een binnenstraat. In totaal zijn er dus 36 pakhuizen. De pakhuizen zijn alleen zeer langgerekt van vorm, maar aan de rechterzijde nog net wat langer (gem. ca. 40 m.) dan aan de linkerzijde (gem. ca. 27 m.). Sinds 2001 is de bovenste van de uit twee niveaus bestaande binnenstraat overdekt door een gebogen, losgehouden glazen lichtstraat; daarvóór was de bovenstraat altijd onbedekt en hadden het weer en de regen er dus vrij spel.

⁴⁸ Vergelijk de oorspronkelijke kozijnen in de achtergevel, daar waren ook groeven en knoppen aanwezig.

⁴⁹ Blijdenstijn & Stenvert 2004, p.81.

2.2 Indeling

Herenhuis

Het herenhuis neemt op de begane grond slechts een klein deel van de oppervlakte van het complex in beslag. Het grootste gedeelte, het midden- en linkerdeel, wordt hier namelijk in beslag genomen door de twee toegangswegen tot de achterliggende pakhuizen (zie afb. 33 en 34).

Op de verdiepingen zijn de kamers van het herenhuis telkens gerangschikt rondom een aan de rechterzijde geplaatste trap en vestibule. Boven deze trap bevindt zich een daklicht (zie § 2.4.2. *Daken*), dat het trappenhuis verlicht. Men betrad en betreedt het herenhuis via een deur aan de rechterzijde in de voorgevel, waarna men vrijwel direct op een marmeren trap naar de eerste verdieping stuit. Aan de linkerzijde van deze trap bevindt zich een doorgang naar de vroegere keuken, tegenwoordig het kantoor van de locatie-manager.

Wanneer men de trap van de begane grond naar de eerste verdieping nam kwam men op de woon- en ontvangstverdieping van het herenhuis. Hier bevonden zich de woonkamer (ruimte 1.4), eetzaal (ruimte 1.1), een ruimte tussen de eetzaal en het terras (ruimte 1.2), het terras (ruimte 1.0) en de salon (ruimte 1.3), maar ook de spreekkamer (ruimte 1.5). Op de tweede verdieping bevonden zich de vijf slaapvertrekken⁵⁰ (ruimtes 2.1 t/m 2.5), badkamer (ruimte 2.13) en garderobe (ruimte 2.12) van de familie Hol, alsook een overdekt terras aan de achterzijde (ruimte 2.0). Op derde- of zolderverdieping bevindt zich nog altijd een grote zolderruimte (ruimte 3.4) die helemaal open was en is tot in de kap. Verder waren hier een strijkkamer (ruimte 3.5) en drie slaapkamers (ruimtes 3.1 t/m 3.3) aanwezig, de laatsten ongetwijfeld voor het personeel. Boven het trappenhuis is een vlieringvloer, met daarin een legraam waardoor daglicht het trappenhuis in kan vallen. Bovenop de sanitaire ruimtes op de derde verdieping, is ook een vlieringvloer aanwezig (ruimte 4.678) en ook boven slaapkamer (ruimte 4.3).

Op de eerste, tweede en derde verdieping bevinden zich telkens naast het trappenhuis enkele sanitaire ruimtes (ruimtes 1.6 t/m 1.8, 2.6 t/m 2.8 en 3.6 t/m 3.8). Achter de ruimtes 1.7, 2.7 en 3.7 bevond zich een lichtschacht (vroeger 1.7a, 2.7a en 3.7a). Achter de ruimtes 0.8, 1.8, 2.8 en 3.8 bevindt zich nog een klein liftschachtje voor huishoudelijke zaken (zie § 2.5.6 *Installaties*).

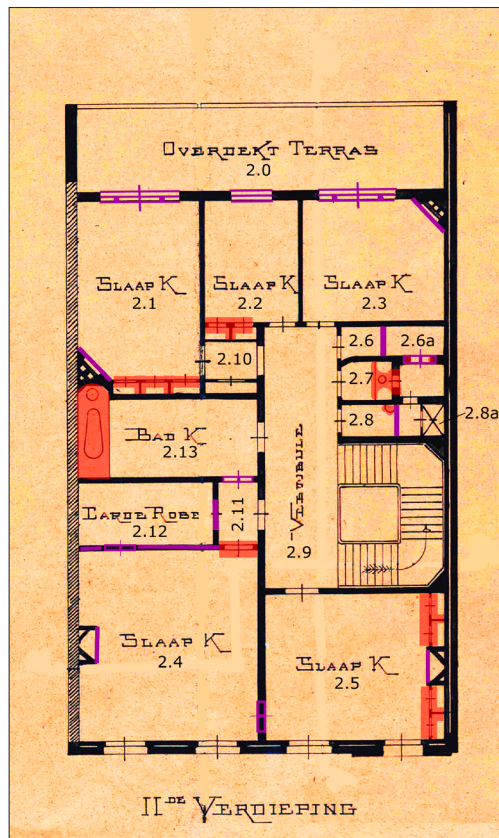
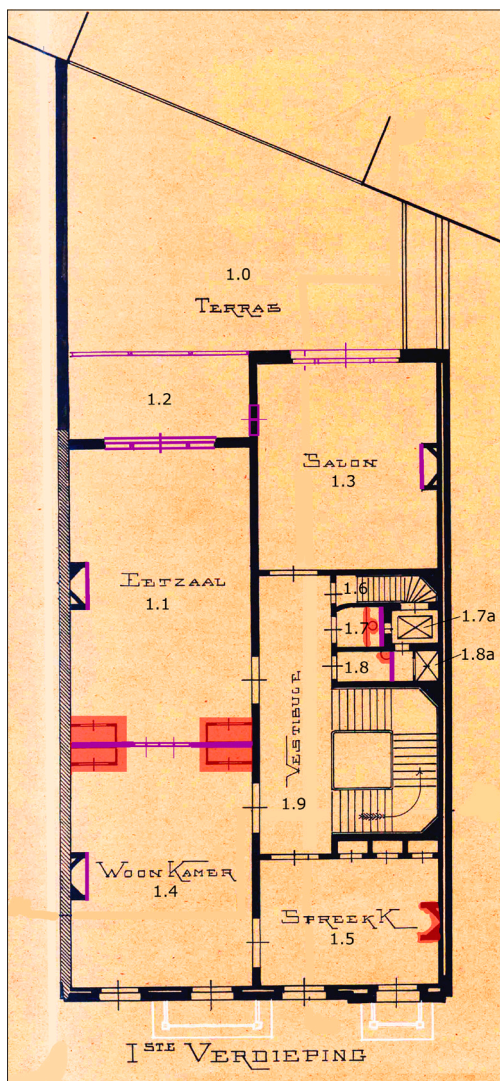
Tegenwoordig wordt het herenhuis niet langer gebruikt voor bewoning. De begane grond wordt gebruikt door de locatie-manager van het achterliggende, voormalige pakhuisgedeelte. Op de eerste en tweede verdieping zijn diverse ruimtes als kantoren in gebruik. De ruimtes op de derde verdieping staan leeg. In de pandkaart in het Rotterdams Stadsarchief staat dat in 1951 drie kamers op de tweede verdieping als kantoor worden gebruikt, en dat vanaf 1960 het gehele pand als kantoor is gebruikt.⁵¹

De indeling van het herenhuis is wel grotendeels intact gebleven. De sanitaire ruimtes zijn gemoderniseerd en vrijwel allemaal omgebouwd naar toiletten. Op de derde verdieping zijn een aantal inbouwkasten en de scheidingswand tussen de vroegere slaapkamers 3.1 en 3.2 verwijderd. Op de eerste verdieping zijn de ensuite-deuren en kasten tussen de woonkamer (1.4) en eetzaal (1.1) verwijderd en vervangen door een muur met lagere dubbele deur. Verder zijn nog enkele extra deuren op de eerste en tweede verdieping aangebracht (zie afb. 29 en 30).

---

⁵⁰ Gezien het gezin vijf kinderen had zullen er vermoedelijk ten minste twee kinderen samen op één kamer hebben geslapen.

⁵¹ Pandkaart Van Vollenhovenstraat 15, GAR.

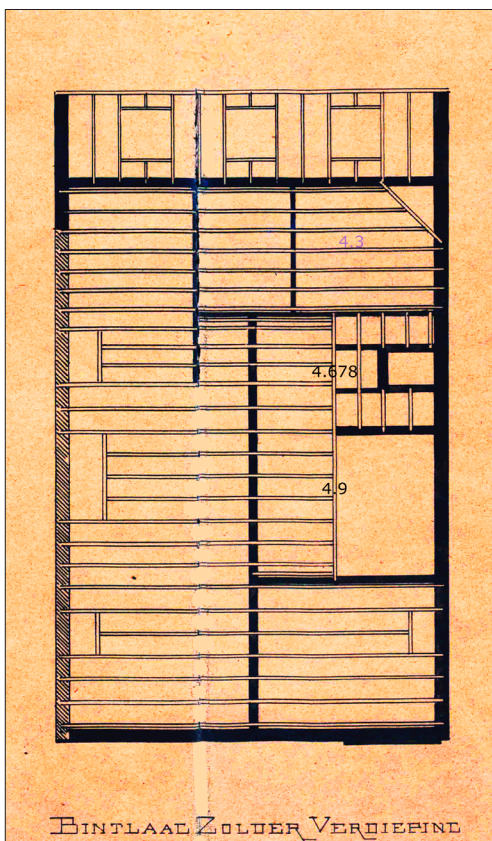
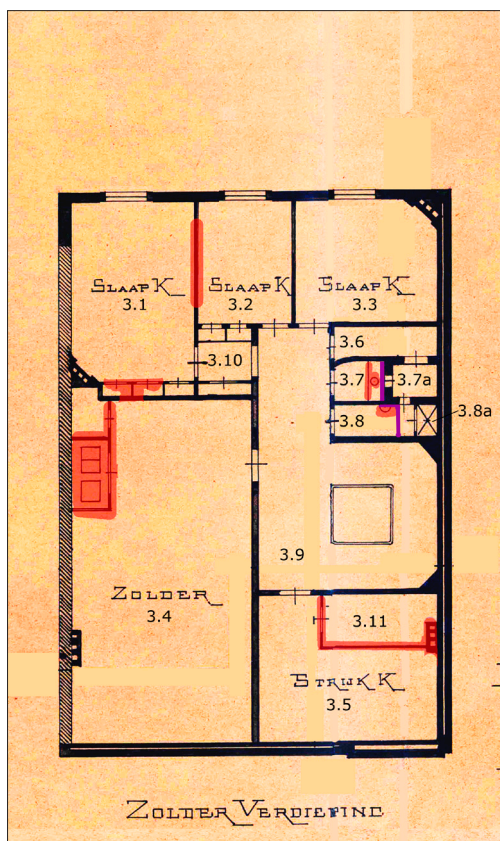
Afb. 29 t/m 32:
Oorspronkelijke plattegronden uit 1890 van T.L. Kanter van het herenhuis, met toegevoegde ruimtenummers zoals gehanteerd in dit onderzoek. Verder is met **rood** aangegeven wat in de loop der tijd is **verwijderd** en met **paars** wat is **vervangen of toegevoegd**.
(Bron tekening: GAR 396-01_9968; bewerking: auteur).

29 (linksboven):
eerste verdieping

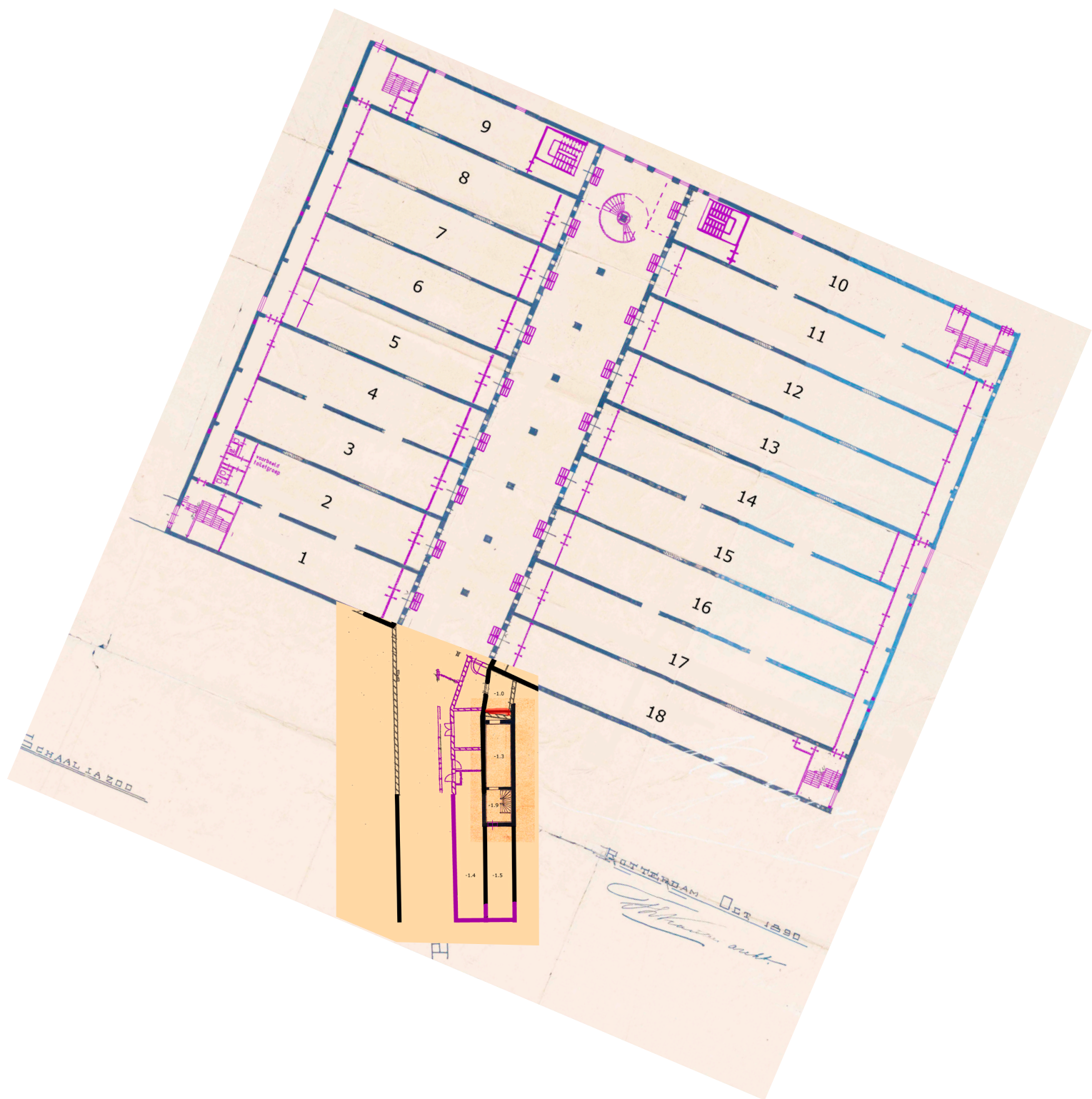
30 (rechtsboven):
tweede verdieping

31 (linksonder):
derde verdieping
(zolderverdieping)

32 (rechtsonder):
vliering.

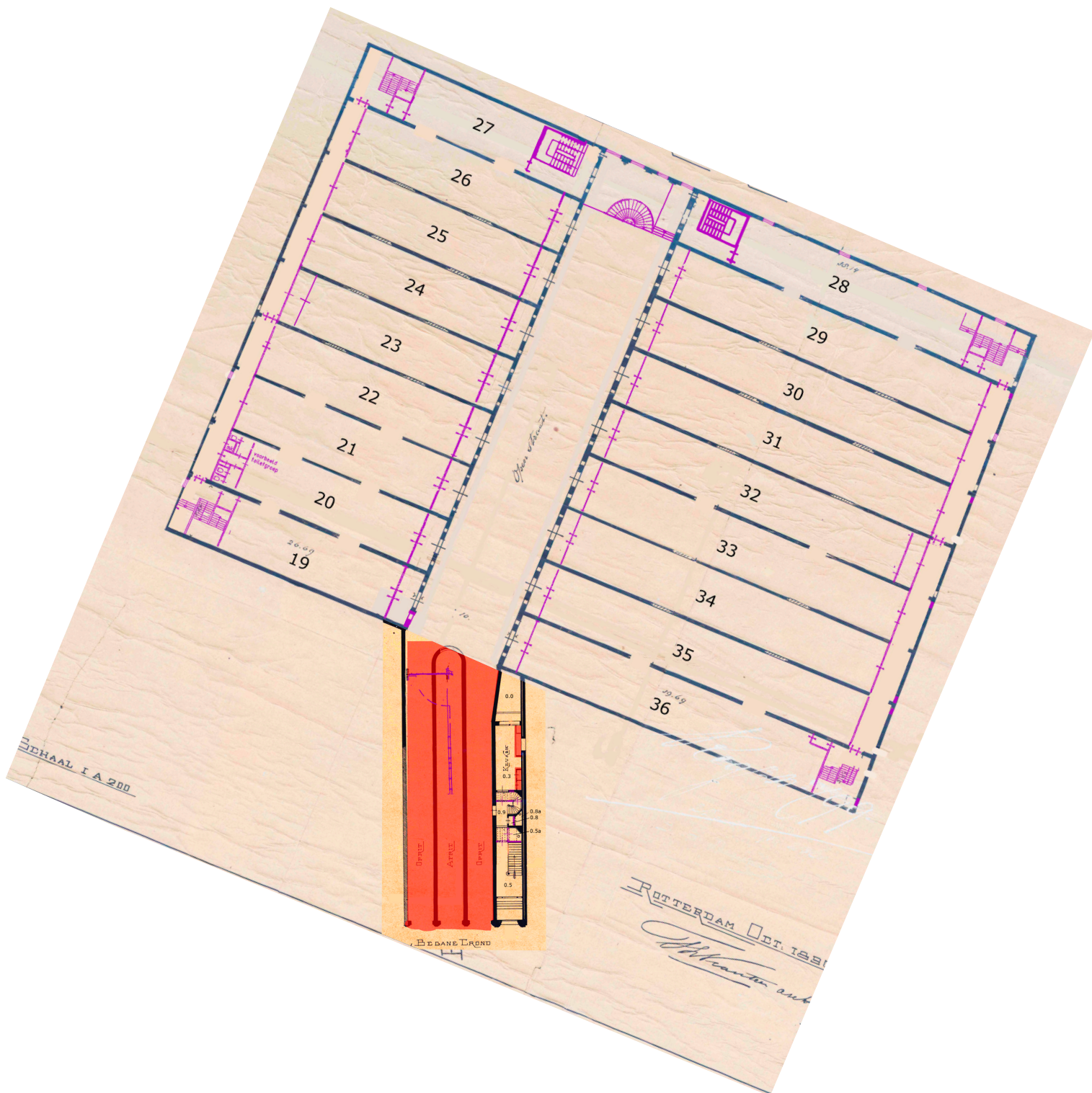

Afb. 33: Plattegrond pakhuizen Niveau -1.

Oorspronkelijke plattegronden uit 1890 van T.L. Kanter van het pakhuisgedeelte en toeritten, met toegevoegde ruimtenummers zoals gehanteerd in dit onderzoek. Verder is met **rood** aangegeven wat in de loop der tijd is **verwijderd** en met **paars** wat is **vervangen of toegevoegd**. NB Vanwege de ontoegankelijkheid van veel pakhuizen tijdens dit onderzoek kon in dit rapport in de tekeningen niet aangegeven worden welke doorgangen tussen de pakhuizen onderling open of dicht zijn gemetseld.
(Bron tekening: GAR 396-01_9968; bewerking: auteur).

Afb. 34: Plattegrond pakhuizen Niveau +1.

Oorspronkelijke plattegronden uit 1890 van T.L. Kanter van het pakhuysgedeelte en toeritten, met toegevoegde ruimtenummers zoals gehanteerd in dit onderzoek. Verder is met **rood** aangegeven wat in de loop der tijd is **verwijderd** en met **paars** wat is **vervangen of toegevoegd**. NB Vanwege de ontoegankelijkheid van veel pakhuizen tijdens dit onderzoek kon in dit rapport in de tekeningen niet aangegeven worden welke doorgangen tussen de pakhuizen onderling open of dicht zijn gemetseld.
(Bron tekening: GAR 396-01_9968; bewerking: auteur).

Pakhuizen

Vroeger waren er niet twee, maar drie toegangen tot het pakhuisgedeelte: twee opritten naar de binnenstraat op niveau +1 en één afrit naar de binnenstraat op niveau -1. Deze drie op- en afritten waren bedoeld voor de paarden die de vele goederen voor de pakhuizen af- en aansleepten. In later tijd nam het gemotoriseerde verkeer het transport steeds meer over, en in 1937 werden de drie op- en afritten vervangen door twee nieuwe: één oprit midden onder het herenhuis en één afrit links onder het herenhuis. Hiervoor is uiteraard de gevel op begane grondniveau sterk gewijzigd (zie § 2.4.1.1 *Indeling* (van de gevel)).

De indeling van de pakhuizen zelf is in principe ongewijzigd. Op Niveau +1 bevinden zich pakhuizen nummers 1 t/m 18, en op Niveau -1 nummers 19 t/m 36 (vroeger A t/m R genaamd). Tussen de verschillende pakhuizen zijn getoogde doorgangen aanwezig, waardoor de pakhuizen in gebruik samengetrokken konden worden. Op veel plaatsen zijn deze oude doorgangen dichtgezet (vanwege de ontoegankelijkheid van veel pakhuizen tijdens dit onderzoek kon in dit rapport in de tekeningen niet aangegeven worden welke doorgangen tussen de pakhuizen onderling open of dicht zijn gemetseld). Tussen pakhuizen 28 en 29 en pakhuizen 35 en 36 zijn delen van de scheidingsmuren gesloopt.

Bij de verbouwing van 2001 is aan de achterzijden van alle pakhuizen een brandgang gemaakt, waarvoor de achterste meters van de pakhuizen zijn 'afgesnoept'. In de vier hoeken van de bouwmassa zijn toen noodtrappen aangebracht. Aan de voorzijdes van alle pakhuizen zijn glazen tochtluizen aangebracht. Verder zijn aan de voorzijdes van pakhuizen 9 en 27 resp. 10 en 28 trappen naar het dak geplaatst. Ten slotte is bij deze verbouwing ook een vide gemaakt aan het einde van de binnenstraat, en is daar een brede spiltrap aangebracht die de twee binnenstraten met elkaar verbindt (afb. 33 en 34). De vroegere portiersloge, op niveau -1, die grotendeels ingeschoven zat in pakhuis nr. 1, is vermoedelijk ten tijde van de wijziging in op- en afritten in 1937 al verwijderd. Het huidige, later aangebrachte, halfronde kantoortje vooraan de binnenstraat op niveau +1 stond in de tekeningen van de bestaande situatie van 2001 al ingetekend.

Afb. 35: Doorkijk door vier achterelkaar liggende open doorgangen tussen pakhuis 23 t/m 19, situatie in 1994. (Bron: N.V. De Opslag 1994).

Afb. 36: Dichtgemetselde doorgang in pakhuis 6

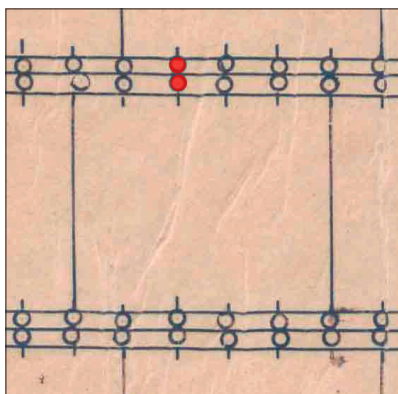

2.3 Constructie

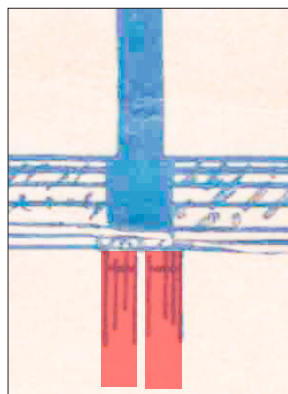
2.3.1 Fundering

Helaas is het bestek van de bouw van het Westelijk Handelsterrein niet bewaard gebleven. Maar op de bouwtekeningen valt toch nog het een en ander af te leiden over de constructie. Op de funderingstekening staan heipalen ingetekend. Interessant genoeg zien we in deze tekening niet de gebruikelijke oude 'Rotterdamse paalfunderingsmethode', waarbij een enkele rij palen onder de funderingsbalken aanwezig is, maar de oude 'Amsterdamse paalfunderingsmethode', met telkens twee palen naast elkaar (afb. 37, 38 en 39). Het doel van het gebruik van twee funderingspalen was het creëren van een grotere stabiliteit, maar had als nadeel dat als de kesp (het dwarsplankje over de twee palen) bezweek, er een grote kans op verzakking van de bovenstaande muur was.⁵²

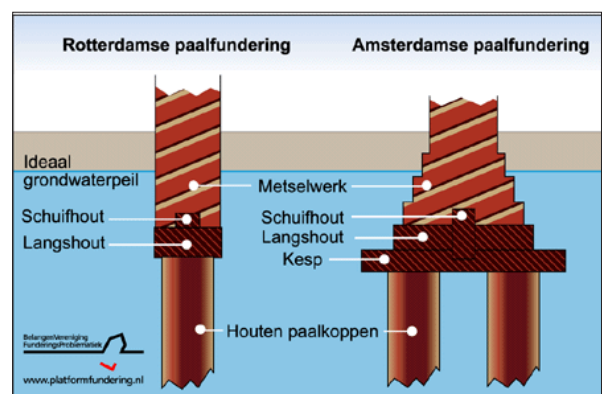
Behalve de palen en funderingsbalken staan in de funderingstekeningen nog een aantal enkele lijnen getekend, met name in de pakhuizen, waarvan niet helder is wat deze aangeven (funderingsplaten?) (afb. 37 en de bouwtekeningen in bijlage A).

Afb. 37: Detail plattegrond fundering
(Bron tekening: GAR 396-01_9968)

Afb. 38: Detail doorsnede fundering
(Bron tekening: GAR 396-01_9968)

Afb. 39: Rotterdamse en Amsterdamse paalfundering
(Bron tekening: www.platformfundering.nl)

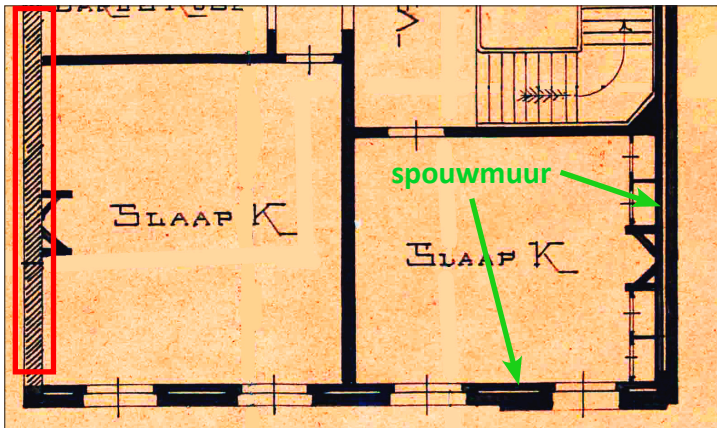
2.3.2 Metselwerk en kolommen

Het herenhuis heeft bakstenen muren. Volgens de bouwtekeningen van het Westelijk Handelsterrein uit 1890 zijn de voorgevel en de rechterzijmuur als spouwmuren uitgevoerd (afb. 40), maar de overige muren niet. In de bouwtekeningen van de buurpanden (nummer 11 uit 1892 aan de linkerzijde; nummer 17 uit 1890 aan de rechterzijde), die eveneens door T.L. Kanters zijn ontworpen, zijn overigens helemaal geen spouwmuren te zien. Dit maakt het toepassen van spouwmuren aan de voor- en rechterzijgevel van het herenhuis van het Westelijk Handelsterrein nog opvallender. Een verklaring voor deze selectieve toepassing van spouwmuren is echter, door het ontbreken van het oorspronkelijke bestek, niet ontdekt.

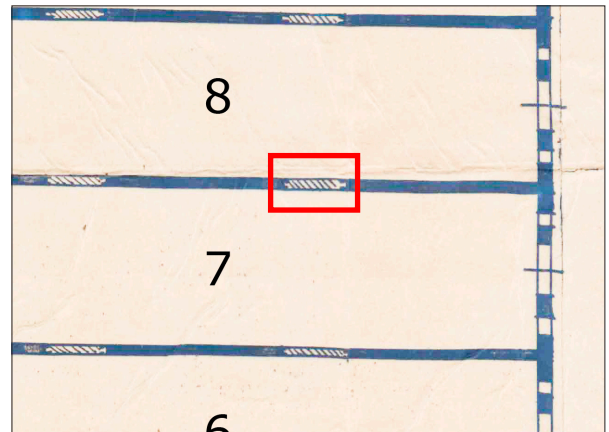
Een tweede ding dat opvalt in de bouwtekeningen van het herenhuis is dat in alle plattegronden de linkerzijmuur met schuine streepjes gearceerd is, terwijl alle andere muren, zelfs de dunnere binnenmuren volledig dekkend gearceerd zijn (afb. 40). Ook hiervan is de reden niet bekend. Wat het nog vreemder maakt is dat in de plattegronden de muren van de pakhuizen dekkend ingekleurd zijn, behalve ter plekke van de onderlinge doorgangen, waar ook weer een arcering van schuine streepjes is aangebracht (afb. 41).

In de op- en afritten, alsook in de onderste binnenstraat, zijn voor het dragen van de bovenliggende constructie kolommen toegepast. De kolommen in de onderstraat zijn gemetselde kolommen met een bredere, gepleisterde of wellicht betonnen voet (afb. 46). Op de bouwtekeningen is deze bredere voet overigens niet terug te vinden.

⁵² De Lange 2011, p. 11.

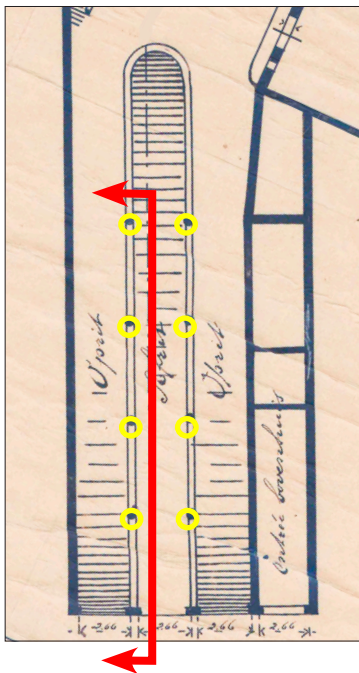

Afb. 40: Detail plattegrond 2e verdieping herenhuis, met spouwmuur en gearceerde muur. (Bron tekening: GAR 396-01_9968)

Afb. 41: Detail plattegrond pakhuizen met de doorgangen gearceerd getekend. (Bron tekening: GAR 396-01_9968)

De kolommen in de op- en afrit zijn tegenwoordig van staal (afb. 43). Volgens een oorspronkelijke doorsnede-tekening waren ze vroeger aan de onderzijde breder en vermoedelijk gemetseld, met daarboven een smaller en taps toelopend bovendeel dat krullen had en daarom waarschijnlijk van ijzer was (afb. 45). Verder droegen vroeger twee rijen van deze kolommen de drie op- en afritten (afb. 42). Bij het vervangen van de drie oude op- en afritten door slechts één oprit en één afrit, werd er natuurlijk slechts één enkele rij stalen kolommen in het midden van de twee hellingbanen geplaatst (afb. 44).

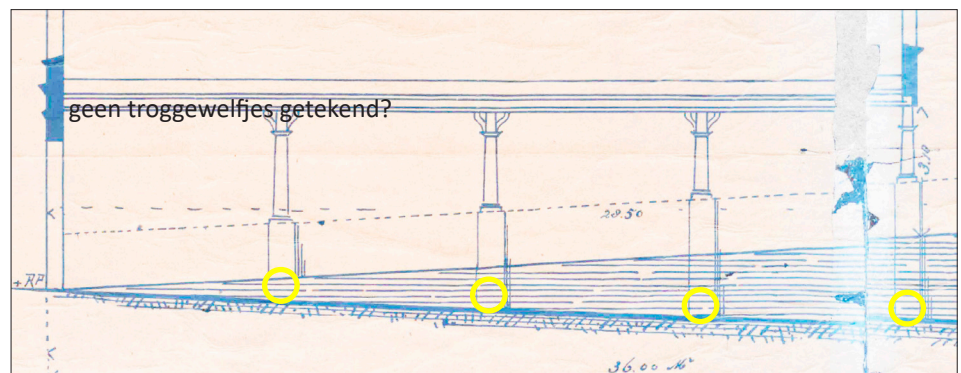
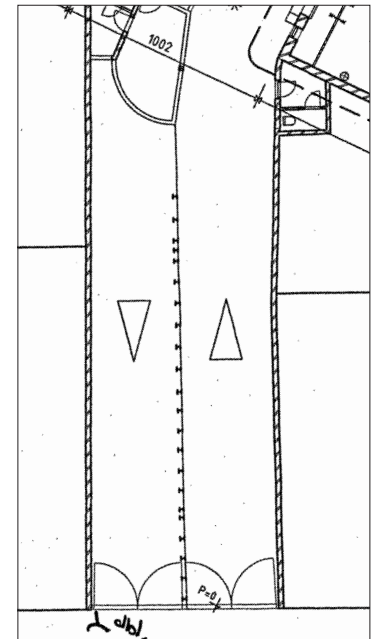

Afb. 42: Detail plattegrond op- en afritten onder herenhuis naar de pakhuizen, oorspronkelijke situatie

Afb. 43: Foto huidige stalen kolommen op- en afrit

Afb. 44: Huidige plattegrond op- en afritten

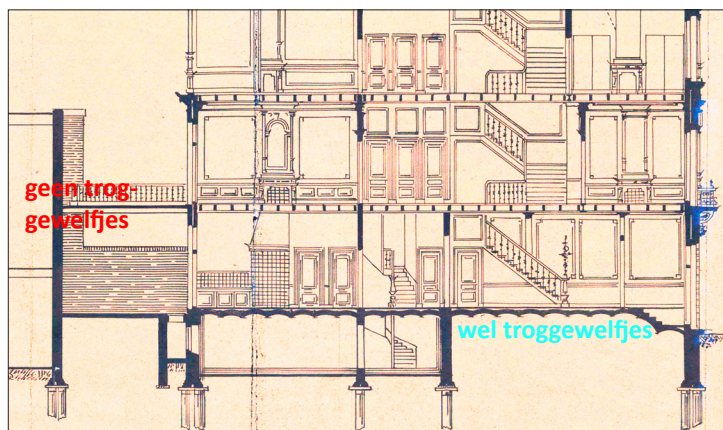
Afb. 45: Dsn. over op- en afritten, oorspronkelijke situatie (Bron bouwtekeningen: GAR 396-01_9968, bron huidige situatie: Van der Weerd 2001)

Afb. 46: Kolommen onderstraat

Afb. 47 Detail doorsnede herenhuis: de kelder heeft bakstenen troggewelfjes, de terrasvloer in de tekening niet... (vgl afb. 56 en 58)
(Bron tekening: GAR 396-01_9968)

Afb. 48: Ruimte -1.5 in de kelder, met bakstenen troggewelfjes

2.3.3. Troggewelfjes, balken en betonplafonds

Het plafond van de kelder onder het herenhuis is gemaakt van gemetselde baksteenboogjes die gedragen worden door ijzeren balkjes. Deze bakstenen troggewelfjes zijn nog altijd goed te zien in ruimte -1.5 (afb. 48) en ze staan getekend in de bouwtekeningen (afb. 47).

Onder de terrasvloer van het herenhuis (afb. 56 en 58) en in de onderstraat zijn ook troggewelfjes aanwezig (afb. 49, 50 en 53 t/m 55). Opvallend is echter dat deze troggewelfjes níet in de bouwtekeningen zijn getekend (afb. 51 en 52). In de langs- en dwarsdoorsnede zijn wel de kleine ijzeren I-profielen te zien (rood aangegeven) die gedragen worden door grote ijzeren I-profielen (geel aangegeven).⁵³ Bovenop de kleine ijzeren balkjes lag een vloer (groen aangegeven), maar waar die uit bestond en hoe die exact gedragen werd wordt uit de bouwtekeningen niet duidelijk. Wat wel opvalt in de tekeningen is dat de uiteinden van de ijzeren I-balkjes aan de bovenzijde niet afgedekt werden door de vloer. Oftewel: de vloer liep niet van de ene pakhuiswand tot de andere, maar er waren tussen de I-balkjes openingen naar onder. Hierdoor kon er licht en lucht in de onderstraat komen. Waarschijnlijk zullen er roosters geweest zijn tegen doorvallen. Vóór de verbouwing van 2001 waren er roosters aanwezig, evenals een goot,⁵⁴ maar deze zijn inmiddels vervangen door glazen vloerstenen (afb. 49).

Afb. 49: Plafondconstructie van de onderstraat met aanduidingen.

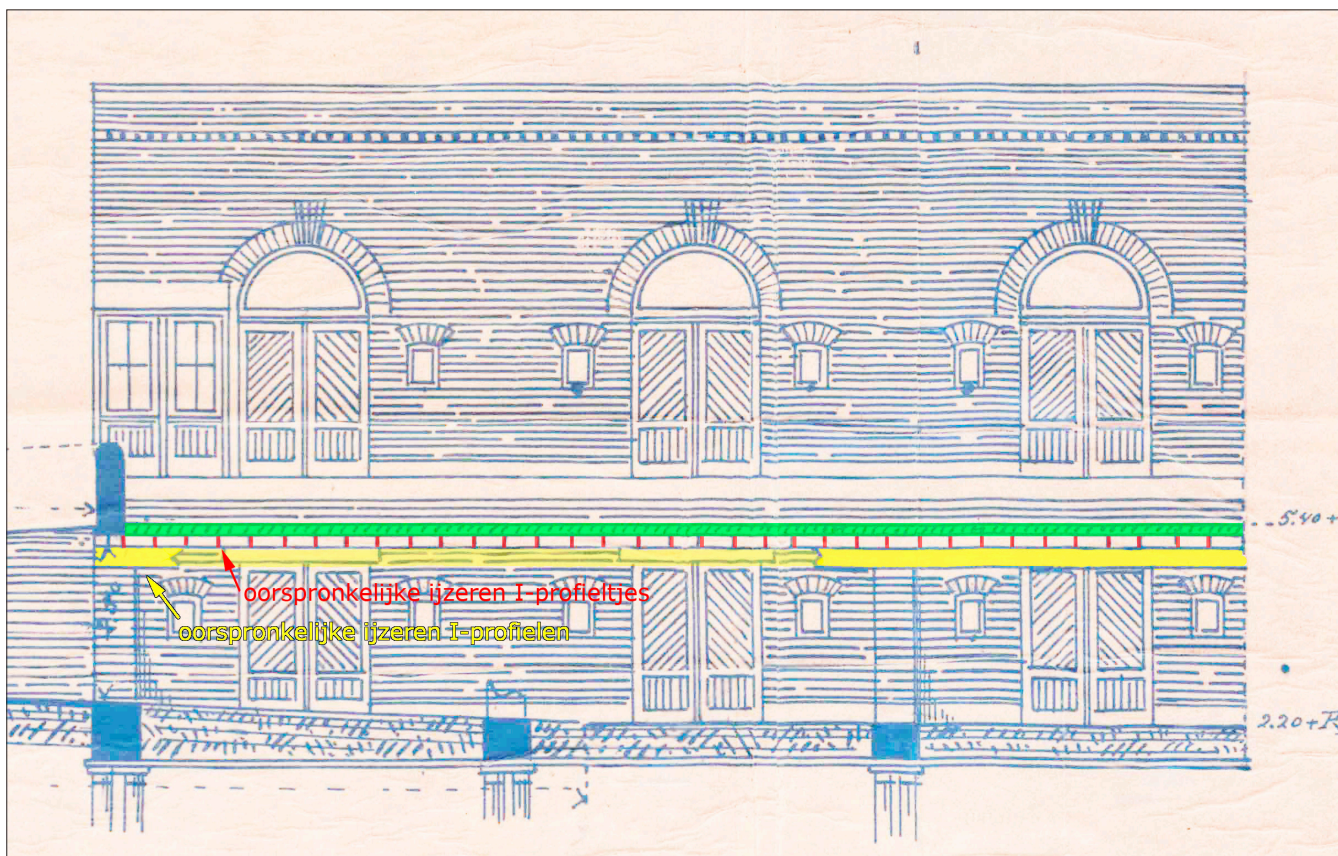

Afb. 50: Plafond van de onderstraat met glazen stenen aan de randen

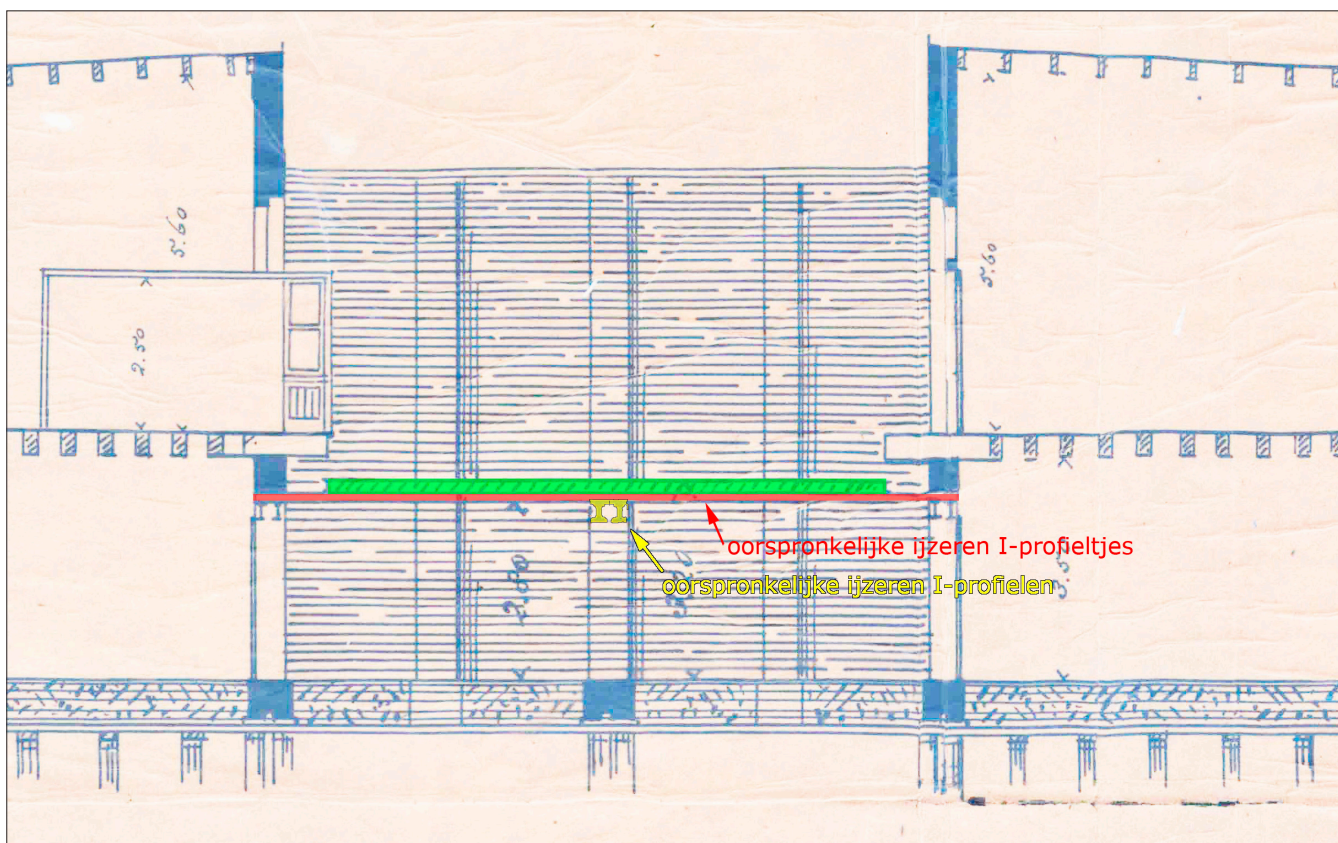
⁵³ Eigenlijk zijn er overigens zelfs geen echte 'I'-profielen getekend voor de kleine ijzeren balkjes, maar simpelweg verticale lijntjes.

⁵⁴ Vr. med. J. v.d. Weerd d.d. 11-9-2018, de architect van de verbouwing uit 2001.

Afb. 51: Langsdoorsnede binnenstraat (Bron bouwtekeningen: GAR 396-01_9968; bewerking: auteur). Er zijn geen troggewelfjes getekend, maar die zijn in de echte situatie wel aanwezig (vgl. afb. 49, 50, 53, 54 en 55)

Afb. 52: Dwarssdoorsnede binnenstraat (Bron bouwtekeningen: GAR 396-01_9968; bewerking: auteur)

De uiteinden van de kleine ijzeren I-balkjes zijn overigens tegenwoordig verstevigd met korte betonnen sloffen met daarin wapening en een stalen profiel (donkerblauw aangegeven). In de bouwtekeningen zijn deze sloffen niet aanwezig. Bovendien zijn ze zeer grof vormgegeven, bevatten zoals gezegd wapening en lopen ter plaatste van de pakhuisdeuren zelfs midden tegen de lateien aan (afb. 53)! Ze zijn dus duidelijk een latere ingreep. Vermoedelijk dateren ze uit 1942, omdat volgens de pandkaart in dat jaar de rijvloer versterkt is. Helaas zijn in het Rotterdams archief hier geen tekeningen meer van aanwezig.

Afb. 53: I-balkjes (rood), betonnen troggewelfjes (lichtblauw) en later aangebrachte betonnen sloffen (donkerblauw).

Omdat de troggewelfjes onder de terrasvloer en in het plafond van de onderstraat gepleisterd zijn was in eerste instantie niet te zien of ze, net als de troggewelfjes in ruimte -1.5, uit bakstenen bestonden. Aan de uiteinden van de troggewelfjes in de onderstraat was, op plekken waar de pleistering ontbreekt, wel een bekistingsafdruk te zien (lichtblauw aangegeven in afb. 53), wat wijst op beton. Er is vervolgens door de opdrachtgever een destructief onderzoek uitgevoerd, waaruit is gebleken dat deze troggewelfjes inderdaad uit beton bestaan. Deze constructie kán dateren uit de bouwtijd (1890-1894), maar het is daarmee een opvallend vroeg voorbeeld voor het gebruik van beton als bouw materiaal. Maar het feit dat het ongewapend beton betreft wijst wel in de richting van een vroege bouw tijd. Het lijkt er dus op dat deze betongewelfjes een interessante stap zijn in de ontwikkeling van vloeren, van traditionele bakstenen gewelfjes naar (uiteindelijk) gewapend betonnen vloeren in later tijd.⁵⁵ De bovenliggende vloer bleek te bestaan uit zand, met daarin klinkers gelegd.

Afb. 54: Destructief onderzoek door de opdrachtgever: De I-balk loopt door in de later aangebrachte betonnen slof.

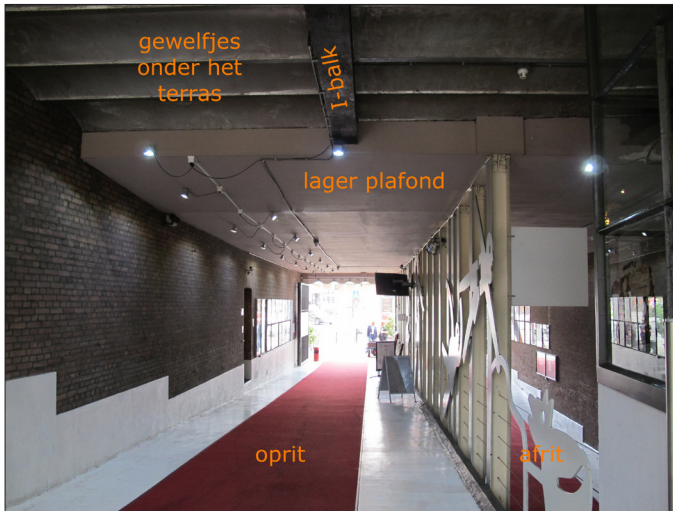

Afb. 55: Een betonnen troggewelfje bekeken van de kopse kant.

⁵⁵ Vriendelijke dank aan Dr.Ing. H. Heinemann, expert in historisch beton, voor haar algemene opmerkingen over historische betonconstructies.

Overigens zijn in het deel van het plafond boven de op- en afritten dat direct onder het herenhuis ligt zijn geen troggewelfjes te zien. Dat komt omdat hier een verlaagd plafond is aangebracht. Het is zeer waarschijnlijk dat de betonnen troggewelfjes daarboven nog wel boven aanwezig zijn. Maar aangezien ze ook hier zijn ze niet in de bouwtekeningen getekend, dus dit blijft zonder destructief onderzoek een aanname.

Ten slotte zijn vooraan in het plafond van de onderstraat helemaal geen troggewelfjes aanwezig. Ze zijn hier vervangen door een vlak plafond van beton, waarin de afdruk van de gebruikte, grovere, bekisting nog goed is te zien. Dit is aangebracht ten tijde van de wijziging van de op- en afritten in 1937, waarbij het plafond van de onderstraat vooraan aangepast moest worden. Bij deze ingreep zijn ook de pakhuisinritten in de voorgevel compleet veranderd, en is er een groot ijzeren portaal in de voorgevel aangebracht (zie § 2.4.1.1 *Indeling (Gevels)*).

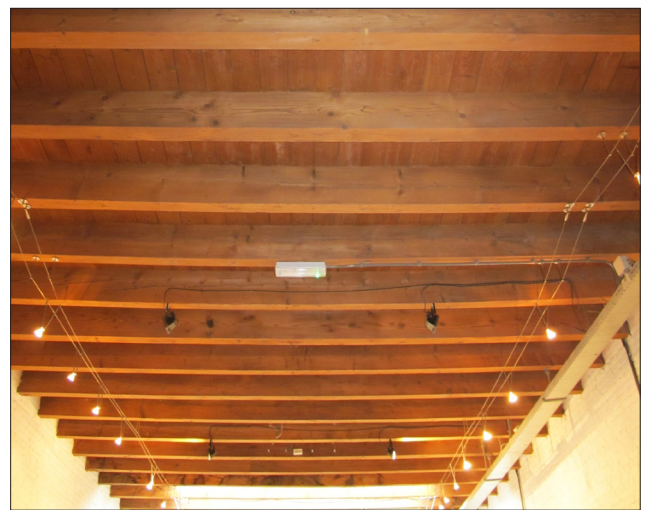
Afb. 56: Het plafond boven de op- en afrit is verlaagd.

Afb. 57: Vooraan in de onderstraat is het plafond vervangen toen de op- en afritten gewijzigd werden. Hier zijn daardoor geen betonnen troggewelfjes meer op deze plek aanwezig.

Afb. 58: Ondanks dat ze niet in de bouwtekeningen (vgl. afb. 47) staan zijn er wel betonnen troggewelfjes onder de terrasvloer van het herenhuis aanwezig.

Afb. 59: De balken van pakhuis 33 op Niveau +1.

In de verdiepingen van het herenhuis (afb. 47) en in de pakhuizen (afb. 52) zelf worden de plafonds gedragen door houten balken. In het herenhuis zijn de balken achter stucplafonds weggewerkt. De balken van de pakhuizen op niveau -1 dragen zijn zwaarder gedimensioneerd (ca. 39,4 cm hoog x 19,4 cm breed) dan de pakhuisbalken van niveau +1 (ca. 27,3 cm hoog x 11,3 cm breed). Dit is logisch, want de onderste balken moesten natuurlijk de zware last van de goederen in de bovenste pakhuizen kunnen dragen.

2.4 Extérieur

2.4.1. Gevels

2.4.1.1 Indeling voorgevel

Oorspronkelijk

De oorspronkelijke indeling van de voorgevel was van onder tot boven in vier traveeën. Op de begane grond had het pand drie in- en uitrijpoorten, en rechts daarvan de entree naar het herenhuis. De middelste inrijpoort had een dubbele houten deur; de twee aan weerszijden hadden een ijzeren hek ter afsluiting (afb. 60 en 61).

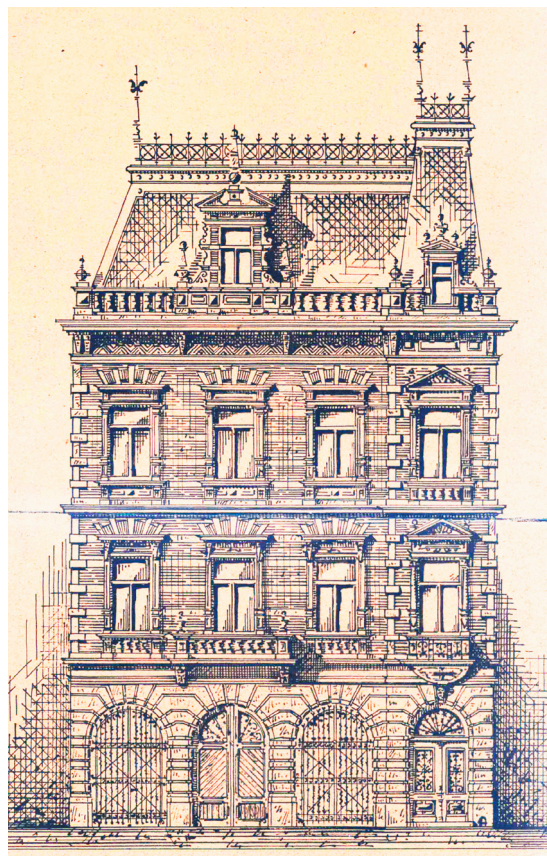
De rechterzijde van de gevel, waar de entree naar het herenhuis zich bevindt, bestaat uit een zeer subtiel hoekrisaliet (licht naar voren springend bouwdeel aan de hoekzijde), dat bovenin bekroond wordt met een zeer steile, eigen kleine dakkap (zie § 2.4.2. *Daken*). Het overige deel valt onder de hoofdkap van het herenhuis. Boven de tweede travee is een rijk versierde dakkapel aanwezig.

Op de eerste verdieping van het herenhuis hebben zowel de spreekkamer (ruimte 1.5) als de woonkamer (ruimte 1.4) een balkon, die overigens in de plattegrond van de bouwaanvraag later bijgetekend lijken te zijn (er is in de tekening nl. een afwijkende penkleur voor gebruikt, zie bijlage A). In de gevel- en doorsnedetekeningen stonden de balkons al wél in de bouwtekening getekend.

De indeling van de achtergevel is op de tweede verdieping in twee traveeën. Op de eerste verdieping zijn slechts twee openingen aanwezig, maar met name de rechter hiervan, die gelegen is aan het terras, is wel van een grote breedte (zie afb. 70).

Afb. 60 Foto voorgevel in 1913 door fotograaf Houtman
(Bron foto: Uitgeverij H.A.Voet, fotonummer PCWd454a)

Afb. 61: Bouwtekening voorgevel, 1890, T.L. Kanters
(Bron bouwtekeningen: GAR 396-01_9968)

Afb. 62: De voorgevel in 2018 mt twee inrijpoorten

Afb. 63: De in 1937 vernieuwde inrit met stalen kolommen

Van drie inrijpoorten naar twee

Volgens de pandkaart in het Rotterdams Stadsarchief is er op 14 april 1937 een bouwaanvraag ingediend voor het wijzigen van de inrijpoorten. In een aantekening uit 1943 zien we ook dat er geen sprake meer is van drie in- en uitritten, maar van twee.⁵⁶ De oude poorten met halfronde bogen waren wel geschikt voor het paardenverkeer dat tot die tijd de goederen aan- en afsleepte (zie ook § 1.3 *Gebruikersgeschiedenis*), maar deze manier van transport werd rond WOII vervangen door de methode met vrachtwagens. Die hadden natuurlijk bredere doorgangen nodig dan de smalle paardenslepen, vandaar de wijzigingsaanvraag. De drie oude poorten, die behalve op de bouwtekening ook nog klein te zien zijn op één teruggevonden foto 1913 (afb. 60 en 61), werden rigoreus vervangen door open gat dat de volledige drie verwijderde traveeën besloeg. Om het gewicht van de bovenliggende constructie op te vangen werd een ijzeren onderslagbalk aangebracht. Deze wordt in het midden en aan de uiteinden ondersteund door grote stalen kolommen (afb. 62 en 63). Zie verder § 2.4.1.4 *Geveldetails*.

2.4.1.2 Materiaal en metselverbanden

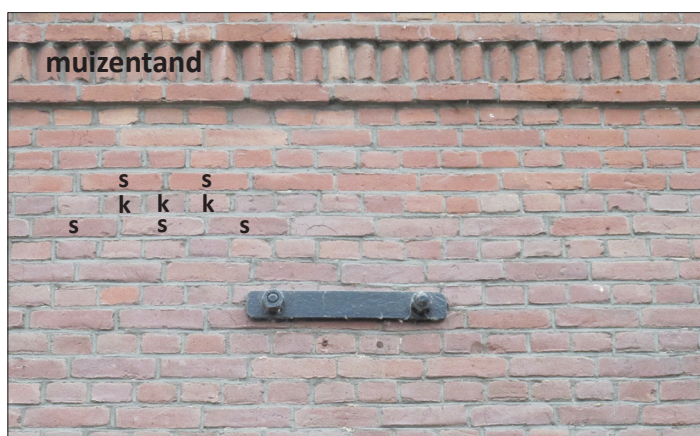
De voorgevel bestond op het begane grondniveau uit fraai vormgegeven natuurstenen blokken met een frijns slag. Vermoedelijk waren dit slechts bedekkingsplaten aan de buitenzijde vóór achterliggend metselwerk. Rondom de entree naar het herenhuis zijn deze natuurstenen blokken nog altijd aanwezig. Maar verder is het grootste gedeelte van het begane grondniveau van de voorgevel tegenwoordig gewoon een open gat (afb. 62). Op foto's van vlak voor de bebouwing van 2001 zijn nog grote eenvoudige traliehekken in de vernieuwde entree aanwezig om het pakhuisterrein af te sluiten. Tegenwoordig zijn deze hekken er niet meer. In het midden en aan weerszijden van

⁵⁶ Pandkaart Van Vollenhovenstraat 15, GAR.

het 'entreegat' staan grote stalen kolommen. Deze dragen de eveneens later aangebrachte ijzeren onderslagbalk die het gewicht van de bovenliggende constructie op moet vangen (afb. 63).

De twee bovenliggende verdiepingen van de voorgevel zijn uitgevoerd in schoon metselwerk met gepleisterde spekbanden (zie ook § 2.0 *Bouwstijlen*). Het toegepaste metselverband is een kruisverband: Hierbij wordt telkens een rij strekken afgewisseld met een rij koppen. De boven elkaar gelegen strekken liggen een halve steen versprongen ten opzichte van elkaar. (afb. 64) Ook de overige gevels van het herenhuis en alle gevels van het pakhuisgedeelte zijn uitgevoerd in bakstenen in een kruisverband, maar hebben geen gepleisterde spekbanden.

Afb. 64: Pakhuisgevel in kruisverband (s= strek, k = kop) en met muizentand

Afb. 65: De entree van het herenhuis in natuursteen

2.4.1.3 Deur- en raamkozijnen

Herenhuis: Voorgevel

Zoals hierboven al is vermeld had van de oorspronkelijke inrijpoorten de middelste een dubbele houten deur en de twee aan weerszijden ijzeren hekken ter afsluiting (afb. 61). De voordeur van het herenhuis, eveneens met halfronde boog, bestond uit een dubbele paneeldeur met ijzeren traliwerk. Deze is in recente tijd vervangen door een moderne, enkele deur (afb 65).

De oorspronkelijke ramen in de voorgevel waren typisch eind-19^e-eeuwse T-ramen (afb 61). Deze zijn op een onbekend moment vervangen door nieuwe ramen zonder verticale middenstijl (afb. 62), met uitzondering van het raam in de dakkapel van ruimte 3.4 (grote zolderruimte). Hier is zelfs het oorspronkelijke sluitwerk in neorenaissance stijl nog aanwezig (afb. 66).

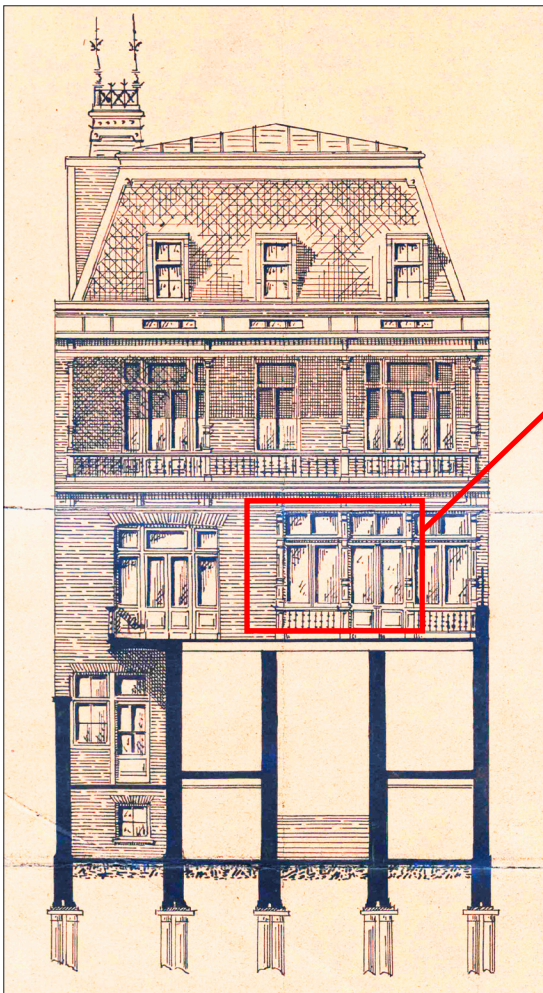

Afb. 66: Het neorenaissance sluitwerk van het raam in de dakkapel van ruimte 3.4 (zolder)

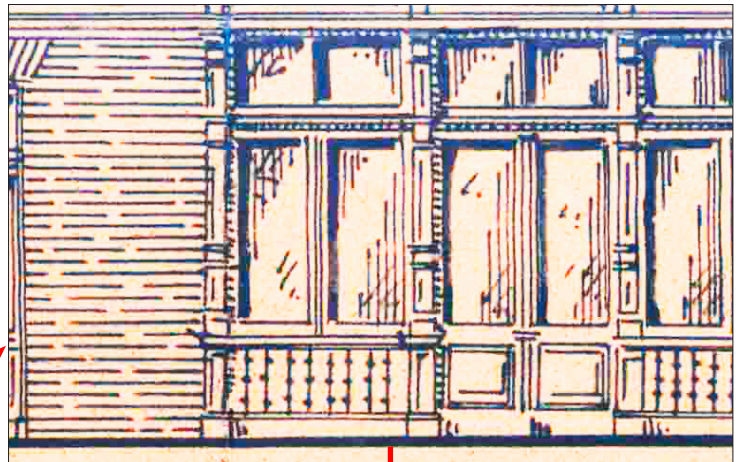

Herenhuis: Achtergevel

In de achtergevel zijn alle ramen en deuren vervangen. Op de eerste verdieping zijn niet alleen de ramen maar ook de kozijnen vernieuwd en daarbij strak en zonder profilering en andere versieringen uitgevoerd (afb. 70), in tegenstelling tot de oorspronkelijke kozijnen. De oorspronkelijke ramen, deuren en kozijnen van ruimte 1.2, zijn te zien op een foto van Hol's 25-jarig jubileum als directeur van het Blauwhoedenveem, die zich bevindt in het Stadsarchief van Amsterdam (afb. 69).⁵⁷ In welk jaar Hol exact tot de directie van het Blauwhoedenveem is toegetreden is niet teruggevonden, maar aangezien hij in 1878 het Rotterdamse filiaal van dit bedrijf heeft opgericht kan de foto in ieder geval niet later zijn gemaakt dan in 1903. Op deze foto is te zien dat de oorspronkelijke kozijnen zéér rijk versierd waren met allerlei details zoals verschillende cannelures (groeven) en andere neorenaissance vormen (afb. 71). Terwijl de huidige kozijnen geen enkele vorm van decoratie bezitten (afb. 72) is de indeling bij de vervanging wel ruwweg hetzelfde gebleven. Wat verschilt is dat de ramen en deuren van ruimte 1.2 lager zijn gemaakt en een extra bovenlicht boven zich hebben gekregen (eigenlijk is dus een middenlicht toegevoegd, zie afb. 70). Ook de deuren en ramen van ruimte 1.3 zijn lager gemaakt, maar hier is geen middenlicht toegevoegd, maar zijn de bovenlichten naar beneden toe verlengd. Opvallend is dat terwijl de kozijnen bij de vervanging zoals genoemd strak en modern zijn uitgevoerd, er onderaan de deuren opgeklampte panelen zijn aangebracht met een versiering die lijkt op die van de binnendeuren (diamantvormen in de vier hoeken) (zie § 2.5.5. *Deuren en deurkozijnen*)

Afb. 67: Bouwtekening achtergevel, 1890, T.L. Kanter (Bron bouwtekeningen: GAR 396-01_9968)

Afb. 68: Kozijn bij terras achtergevel (Bron: GAR 396-01_9968)

Afb. 69: Foto kozijn bij terras, ca. 1903 (Bron: SAA Beeldbank, ANWD-00279000001)

⁵⁷Hier bevindt zich namelijk het archief van het Blauwhoedenveem, dat van oorsprong een Amsterdams bedrijf is; zie § 1.2.2 *Van Amsterdam naar Rotterdam*.

Afb. 70 (boven) : Achtergevel in 2018

Afb. 71 (linksonder): Detail van foto kozijn bij terras, ca. 1903. Het oorspronkelijke kozijn was versierd met neorenaissance details zoals cannelures. (Bron foto: SAA Beeldbank, ANWD-00279000001)

Afb. 72: (middenonder): Detail van het huidige kozijn, dat strak is uitgevoerd zonder versieringen. Ook is de indeling afwijkend van het oorspronkelijke kozijn.

Bij de gecombineerde deur- en raamopeningen op de tweede verdieping in de achtergevel zijn de deuren en ramen gewijzigd van openslaande, smalle, dubbele deuren met smalle ramen aan weerszijden (afb. 67), naar één enkele deur met bredere ramen aan de zijkanten (afb. 70). De ontstane indeling in drie delen past niet bij oude indeling (in vieren) van de bovenlichten, waarvan de ramen overigens wel vervangen zijn. De kozijnen van de ramen en deuren zijn daarentegen nog wel oorspronkelijk en hebben een profilering.

In het dak boven het balkon aan de achterzijde zijn ramen aanwezig. De ramen en draadglazen ruiten zijn nieuw, maar de onderliggende kozijnen zijn oorspronkelijk (afb. 70).

De drie ramen op de zolderverdieping waren oorspronkelijk een 4-ruits onderlicht en 2-ruits bovenlicht, maar zijn vervangen en bestaan nu alleen uit een onder- en bovenlicht zonder indeling. Overigens is het raam in ruimte 3.3 geprofileerd en nog wel oorspronkelijk, evenals het hang- en sluitwerk, maar de ruit is dus wel vervangen (afb. 74). De geprofileerde kozijnen zijn bij alle drie de ramen nog oorspronkelijk, maar bij de ramen in ruimtes 3.1 en 3.2 zijn wel de brede onderdorpels vervangen (afb. 73).

Afb. 73: Oorspronkelijk kozijn in ruimte 3.1, onderdorpel wel vervangen.

Afb. 74: Oorspronkelijk kozijn, raam, onderdorpel en hang- en sluitwerk in ruimte 3.3. Alleen de ruit is vervangen.

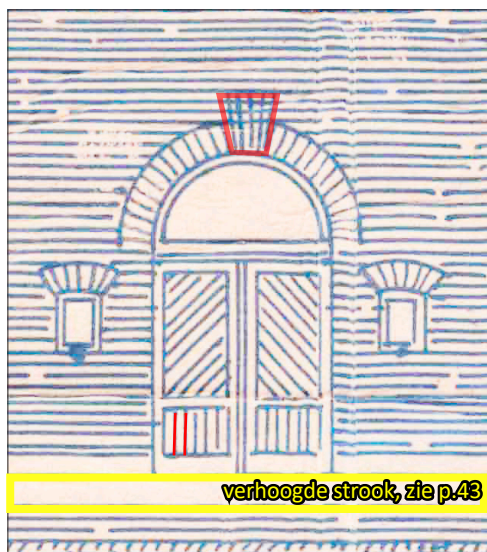
Pakhuisdeuren en ramen in de binnenstraten

De pakhuisdeuren in zowel de onder- als de bovenstraat bestaan uit zware, houten klampdeuren. De klampen zijn afgewerkt met kapellen en biljoenen (afb. 82) en zijn aan de buitenzijde zichtbaar; aan de binnenzijde zijn enkel de planken zichtbaar. Volgens de bouwtekeningen moesten de planken in alle deuren bovenin schuin, en links en rechts symmetrisch ten opzichte van elkaar geplaatst worden. Dit is inderdaad het geval. Echter, in de onderste helft van de deuren zouden de planken volgens de tekening verticaal bevestigd moeten worden (afb. 75), maar deze zijn in de huidige situatie, net als in de bovenste helft van de deuren, diagonaal geplaatst (afb. 76). Het is niet bekend waarom dit anders dan in de bouwtekeningen is uitgevoerd.

Wat opvallend is, is dat terwijl de deuren qua uiterlijk dubbel en openklappend lijken te zijn, maar ze in feite brede enkele deuren betreffen, die men open kan schuiven. Aan de binnenzijden van de deuren zijn bovenin indrukwekkende rolsystemen te zien (afb. 78).

In de onderstraat worden de pakhuisdeuren eenvoudig, horizontaal, beëindigd met een ijzeren latei (I-profiel, zie afb. 77). In de bovenstraat hebben de pakhuisdeuren halfronde bovenlichten. Volgens de bouwtekeningen zouden in de ontlastingsbogen hanenkammen gemetseld moeten worden (afb. 75), maar dit is niet gebeurd (afb. 76). Een ander verschil met de bouwtekeningen is dat, in tegenstelling tot de huidige situatie, er geen traliewerk in de bovenlichten te zien is, maar dit hoeft niet per sé te beteken dat het er oorspronkelijk niet zat. Op een foto

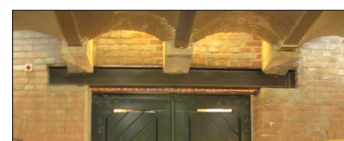

Afb. 75: Bouwtekening pakhuisdeuren in de bovenstraat, met de onderste planken verticaal en een hanenkam in de ontlastingsboog. (Bron: GAR 396-01_9968)

Afb. 76: Pakhuisdeur in de bovenstraat, met de onderste planken diagonaal. De ontlastingsboog heeft geen hanenkam. Er is een kattenluikje in de deur aanwezig.

Afb. 77: Latei boven pakhuisdeur in de benedenstraat

Afb. 78: de pakhuisdeuren zijn vormgegeven als dubbele openslaande deuren, maar zijn stiekem schuifdeuren!

uit 1994 (niet afgebeeld) zat in ieder geval wel overal traliwerk voor de bovenlichten.⁵⁸ De achter het traliwerk aangebrachte draadglazen ramen zijn uiteraard niet origineel.

Voor de kleine getoogde vensters aan weerszijden van de pakhuisdeuren waren in de bouwtekeningen ook geen tralies aanwezig, maar ook hier kan het mogelijk gewoon zijn weggelaten uit de tekeningen ter vereenvoudiging. Op foto's uit 1994 en 2001 (afb. 78) zijn op sommige plekken ramen of luikjes vóór het traliwerk aangebracht. Sinds de verbouwing van 2001 zijn er raampjes achter het traliwerk geplaatst.

In vrijwel alle pakhuisdeuren bevindt zich onderin overigens nog een klein gat met rondboogje. Naar verluidt zouden dit vroegere kattenluikjes geweest zijn van katten die op de muizen in de pakhuizen moesten jagen (afb. 76)!⁵⁹

Verder zijn aan weerszijden van de pakhuisdeuren in de bovenstraat ijzeren stootranden als bescherming van de dagkanten aanwezig (afb. 76). In de foto van vlak vóór de verbouwing van 2001 zijn deze niet overal (meer) aanwezig (afb. 78). Maar waar ze ontbraken zijn ze bij die verbouwing opnieuw aangebracht. In de onderstraat zijn geen ijzeren stootranden aangebracht maar betonnen (of in ieder geval met cement bepleisterde) stootpaaltjes, die naar boven taps toelopen.

In een foto uit 1994 en een van vlak voor de verbouwing van 2001 is te zien dat in de loop der tijd een aantal van de historische pakhuisdeuren al was vervangen door eenvoudige moderne deuren. Dit betreft volgens de foto's in ieder geval de deuren van pakhuizen 25, 29, 31, 33 en 34 maar er waren vast meer deuren vervangen. Bij de verbouwing van 2001 zijn waar de oude deuren ontbraken getrouwe reconstructies teruggeplaatst. Deze reconstructies zijn voor de oplettende kijker echter tóch te herkennen, omdat daarop de oude (later groen overgeschilderde) nummering/belettering ontbreekt. Op de pakhuisdeuren in de onderstraat waren namelijk nummers 1 t/m 18 en op die in de bovenstraat de letters A t/m R geschilderd.⁶⁰ Sinds de verbouwing in 2001 hebben ook de pakhuizen in de bovenstraat nummers gekregen en geen letters. Overigens zijn al deze nieuwe

⁵⁸ Folder N.V.Opslag 1994.

⁵⁹ 'De Historie van het Westelijk Handelsterrein' (infobord in de oprit), jaartal onbekend.

⁶⁰ Vgl. Rotterdamsch Nieuwsblad, 27-10-1894 waarin gesproken wordt van loods C (nu pakhuis 21).

Afb. 79 (linksboven): Foto van vóór de verbouwing van 2001. Een aantal van de oorspronkelijk pakhuysdeuren was in de loop der tijd al verwijderd (Bron: Van der Weerd)

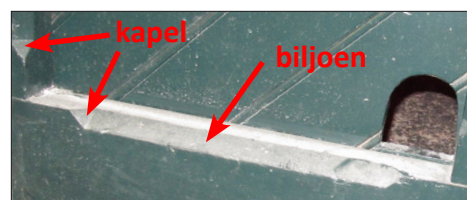
Afb. 80 (rechtsboven): Foto uit 1994 van pakhuysdeur in de benedenstraat, met de oude aanduiding nummer '2'. De pakhuysdeuren waren oorspronkelijk niet groen geschilderd. (Bron: N.V. De Opslag)

Afb. 81 (rechts): Tegenwoordig zijn de nummers in de benedenstraat en de letters in de bovenstraat op de pakhuysdeuren overgeschilderd. Met strijklicht zijn ze toch nog zichtbaar, hier deur nummer '12'.

Afb. 82 (rechtsonder): De klampen van de pakhuysdeuren zijn afgewerkt met kapellen en biljoenen (afschuiningen).

nummers in staal uitgevoerd en niet óp, maar náast de deuren aangebracht (afb. 76). De oude benummering/belettering is overschilderd, maar met strijklicht nog wel te herkennen (afb. 81). Op een foto uit 1994 is nog de deur van pakhuys 2 te zien zonder de later aangerbachte groene schildering en met een duidelijk zichtbaar wit nummer '2' (afb. 80).

Pakhuisramen in de zij- en achtergevels

In de zijgevels van het pakhuyscomplex zijn diverse kleine raamopeningen aanwezig, waarvan een aantal in de loop der tijd er bij is gekomen of juist is dichtgezet. Hier is met de burenen meer dan eens bonje over geweest! In 1907 bleek het Westelijk Handelsterrein opeens nieuwe vensters aangebracht te hebben in de noordelijke muur van het pakhuyscomplex, die direct grensde aan de tuin van het Parochiaal Kerkbestuur van O.L.V. Onbevlekt Ontvangen. Veel van deze vensters hadden zelfs geen ramen, waardoor zich vanuit de pakhuizen een 'ondragelyke stank' verspreidde in de tuin van het Kerkbestuur! Het Westelijk Handelsterrein werd op verzoek van het Kerkbestuur door een deurwaarder gesommeerd om alle wettelijk niet toegestane vensters te verwijderen en alle overige vensters onmiddellijk van ramen te voorzien en deze dicht te houden i.v.m. de stank.⁶¹

Een andere vensterkwesitie met de kerkelijke burenen vond plaats tussen 1956 en 1961. Inmiddels heette het Kerkbestuur van de R.K. Kathedrale Kerk van de H.H. Laurentius en Ignatius. In 1956 werd de firma Carp & Co., groothandel in wijnen, gevestigd in pakhuys 14 (dat ook gelegen was aan de noordzijde van het pakhuyscomplex) door de Bouwpolitie verplicht een daglicht van ca. 4m² te maken, omdat er flessen gevuld werden. De firma

⁶¹ Brief d.d. 23-1-1908, brief van A.J.C. Harcken, deurwaarder bij de Arrondissements Rechtbank te Rotterdam. GAR, inv.nr. 324_156

vroeg hiervoor toestemming aan het Kerkbestuur en zei toe dat het venster voorzien zou worden van ijzeren spijlen en ondoorzichtig glas en dat het dicht zou blijven.⁶² Het kerkbestuur ging met het voorstel akkoord, maar klaagde in een brief van sept. 1960 dat het raam na enige jaren vervangen was door een tuimelraam, wat op zijn beurt alweer vervangen was door openslaande ramen, die overdag open stonden. Het Kerkbestuur drong aan op herstel van de situatie van 1956. Ook de Maatschappij “Westelijk Handelsterrein” maande zijn huurder de situatie te herstellen. Deze aansporingen hadden echter geen effect, waarop het Kerkbestuur de firma Carp & Co. een jaar later sommeerde de ramen onmiddellijk te verwijderen en de gaten dicht te metselen. De kerkvaders zullen echter nog eens over hun hart gestreken hebben, zoals blijkt uit een brief van okt. 1961 waarin gesproken wordt over hun goedkeuring omtrent de nu wel door Carp & Co aangebrachte verbeteringen. Helaas voor de kerkvaders blijkt uit een brief van 1966 dat er wéér heibel is geweest omtrent ramen in de pakhuizen,⁶³ maar hoe die kwestie is afgelopen wordt niet vermeld.⁶⁴

Ten slotte dient nog vermeld te worden dat in de vroeger dichte achtergevel van het complex, die gericht is op het westen en aan de Westmaaslaan ligt, bij de verbouwing van 2001 diverse openingen gemaakt voor zowel doorkijk (Niveau 1) als vluchtwegen (Niveau -1). De openingen op Niveau één worden door moderne kozijnloze ruiten afgesloten. De vluchtdeuren in de gevels van het pakhuiscomplex zijn later aangebracht.

Afb. 83: De noordgevel van het pakhuiscomplex was door bouwwerkzaamheden van de naastgelegen nieuwbouw niet goed toegankelijk en te onderzoeken.

Afb. 84: In de westgevel, die aan het einde ligt van de binnenstraten, zijn in 2001 raam- en deuropeningen gemaakt.

2.4.1.4 Geveldetails

Herenhuis

Voor een beschrijving van de neorenaissancedetails in de voorgevel, zie § 2.0 *Bouwstijlen*.

In de voorgevel bevinden zich behalve de vele, typische neorenaissance onderdelen nog enkele andere details die hier genoemd zullen worden: Rechts van de entree naar het herenhuis bevindt zich een blindnisje. Dit is een oude ingebouwde schrapper: een holte met ijzeren stang met scherpe bovenkant om je vuile schoenen aan schoon te schrapen alvorens je het huis betrad. Dit was in de tijd dat nog niet alle wegen bestraat waren zeker geen nutteloos ornament! Na het begin van de 20^e eeuw verdween de noodzaak voor voetschrapers. De verbetering van de openbare ruimte in deze buurt kort na de eeuwwisseling wordt zelfs beschreven door Mees in zijn verhaal over de Muizenpolder: *‘De omgeving van de Muizenpolder werd hoe langer hoe meer “afgewerkt”. Er kwam goede bestrating, heldere verlichting (...).’*⁶⁵

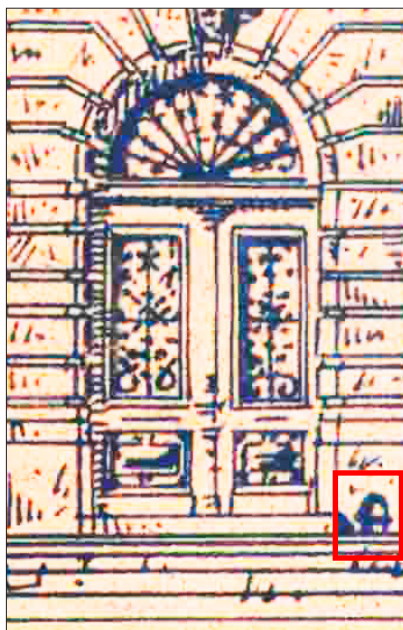
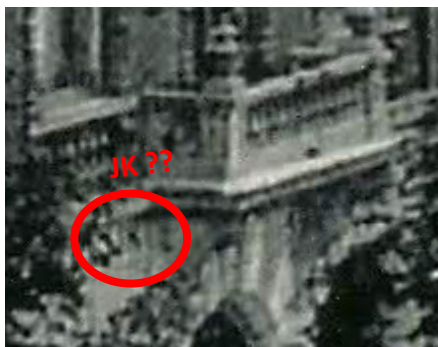
Omdat de schrapper inmiddels half onder de grond verstopt zit, is niet te zien of de ijzeren stang nog aanwezig is, die in de bouwtekening nog wel te zien is. Het buurpand aan de rechterzijde, nr 11, dat ook door de architect

62 Brief d.d. 5-4-1956, brief van Bouwkundig Bureau Joh. Sipkema. GAR, inv.nr. 324_156

63 Brieven d.d. 2-9-1960, 25-11-1960, 22-2-1961, 15-9-1961, 23-10-1961, GAR, inv.nr. 324_156.

64 Vanwege het feit dat het zicht op de noordelijke gevel vrijwel volledig belemmerd wordt door nieuwbouw en steigers konden de in dit verhaal vermelde ramen niet goed bekeken worden.

65 Mees 1917, p.122.

Afb. 85 (linksboven): Detail van foto voorgevel in 1913 door fotograaf Houtman. Is er nog net 'JK' zichtbaar? (Bron foto: Uitgeverij H.A.Voet, fotonummer PCWd454a)

Afb. 86 (linksonder): De uitgehakte tekst in de voorgevel: 'Westelijk Handelsterrein'

Afb. 87 (midden): Detail van bouwtekening voorgevel, 1890, T.L. Kanter
(Bron bouwtekeningen: GAR 396-01_9968)

Afb. 88 (rechtsboven): Schrapeer en waterkraan aan buitenzijde entree deur

Afb. 89 (rechtsonder): Waterkraantje aan binnenzijde van de entree deur

Kanter is ontworpen, heeft ook nog een schrapernisje, maar ook hier is geen stang te zien.

Vlak bij de schrapeer is een oude aansluiting aanwezig, vermoedelijk voor een waterkraan. Aan de binnenzijde is het oude afsluitkraantje zichtbaar.

In de voorgevel is ten slotte nog direct onder het balkon op de eerste verdieping is in grote hoofdletters de tekst 'WESTELIJK HANDELSTERREIN' in de steen uitgehakt. In de bouwtekening is deze tekst niet te zien. De historische foto uit 1913 is niet erg gedetailleerd, maar als men heel goed kijkt lijkt met nét 'JK' van 'WESTELIJK' te kunnen onderscheiden aan de linkerzijde van het balkon. Vermoedelijk is deze tekst dus wel oorspronkelijk, en gehandhaafd bij de ingreep aan de inrijpoorten in 1937.

Pakhuizen

De buitengevels van de pakhuizen hebben geen versieringen. De gevels die op de bovenstraat uitkomen hebben bovenin wel een overhoekse muizentand. Wat verder opvalt is dat in deze bovenstraat gevels twee typisch grote muurankers zijn aangebracht: ronde en langwerpige. De laatste zijn horizontaal geplaatst, niet verticaal (afb. 64).

2.4.2. Daken

Herenhuis

Het dak van het herenhuis bestaat uit meerdere onderdelen: Ten eerste is er de hoofdkap, bestaande uit een mansardekap (gebroken kap, afb. 91)). Ten tweede bevindt zich aan de voorzijde van het pand, als bekroning van de hoekrisaliet een zeer ondiepe en zeer steile kap, die plat eindigt. Ten derde bevindt zich aan de rechterzijde een lichtkoepel boven het centrale trappenhuis. Het is zeker niet ondenkbaar dat in de legamen daaronder vroeger gekleurd glas aanwezig was. Verder bevindt zich aan de voorzijde boven de tweede travee nog een met klauwstukken versierde dakkapel (afb. 60 en 61) en heeft het pand aan de rechterzijkant en aan de achterkant nog diverse eenvoudige dakkapellen (afb. 91). Ook is aan de achterzijde een dak boven het balkon aanwezig, met daarin enkele kleine, nieuwe legamen (afb. 70).

De kap van het herenhuis is bedekt met leien in schubbendekking (het zichtbare deel van de leien is afgerond in de vorm van (vissen)schubben). De leidekking op de steile kap is afwijkend, nl. Maasdekking (rechthoekige leien) (afb. 90).

Vroeger werden de voorzijde van de mansardekap en de steile kap van de hoekrisaliet bekroond met een uitbundig decoratiewerk, smeedijzeren vorstkammen (afb. 60 en 61), maar deze zijn in de loop der tijd verdwenen.

Afb. 90 (linksboven):
Schubbendekking op de mansardekap en Maasdekking op de steile kap.

Afb. 91 (linksonder): het dak van het herenhuis (Bron: Googlemaps)

Afb. 92 (rechtsboven):
De lichtkoepel en het legraam boven het centrale trappenhuis

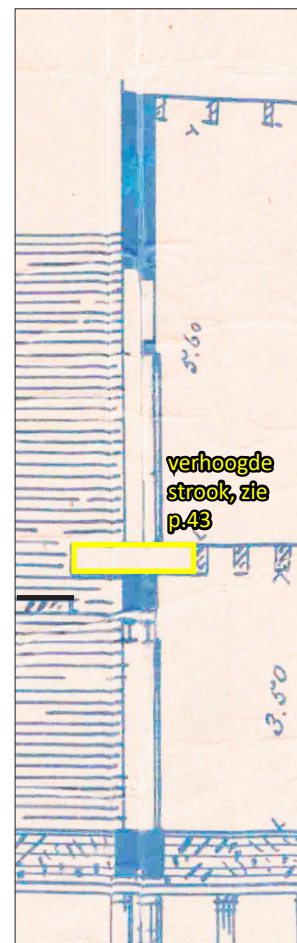
Afb. 93 (rechtsonder):
Het legraam boven het centrale trappenhuis

Pakhuizen

De bouwtekeningen geven bijzonder weinig informatie over het dak van de pakhuizen. Er is zelfs helemaal geen dakbedekking getekend: slechts één enkel dun lijntje loopt over de dakbalken op Niveau 1 (afb. 94). Waar echter wel informatie over het dak van het pakhuiscapex te vinden is, is in enkele schriftelijke bronnen. Bijvoorbeeld in een artikel uit 1917, waarin gesproken wordt van het dan nog groene karakter van de Muizenpolder, waarin het Westelijk Handelsterrein is gebouwd: *'En de voor het Muizenverdriet⁶⁶ meest prozaïsche nieuwigheid, het Westelijk Handelsterrein, heeft aan het stadsgedeelte van de polder nog een bijzondere charme gegeven door op de daken van zijn pakhuizen een grasland aan te leggen. En zo ziet men nu van uit de daarnaast liggende bovenhuizen, naar gelang het jaargetijde, op de pakhuizen schapen weiden en landbouwers maaien of hooibergen maken. Menigeen heeft dit eerst met eigen ogen moeten zien alvorens hij het wilde geloven'.⁶⁷*

Het gerucht over de schapen op de daken van de pakhuizen deed al vóór dit bouwhistorisch onderzoek de ronde (afb. 97). Volgens het gerucht zou dit gebeurd zijn op verzoek de bisschop, die vlak naast het terrein woonde en een pastoraal uitzicht wel kon waarderen. Echter, over een relatie van de dakbedekking met de bisschop is niets naar voren gekomen. De wel uit dit onderzoek naar voren gekomen verklaring voor het aanbrengen van een grasdak heeft te maken met de isolerende werking: Gezien de pakhuizen van het Westelijk Handelsterrein nog net gebouwd werden in een tijd waarin er geen koelkasten bestonden⁶⁸ moest men meer moeite doen om de goederen koel te kunnen bewaren. Een dik pak aarde bood koelte voor de pakhuizen daaronder! Dit valt ook te lezen in een krantenartikeltje uit die tijd: *'In Rotterdam heeft men (..) een paar schapen danig "in de hoogte gestoken". Bij een loods op het Westelijk Handelsterrein aan de Van Vollenhovenstraat heeft men n.l. als koelhoudingsmiddel toegepast het aanbrengen van een laag aarde op het platte dak. Die aarde is met gras begroeid en in dat gras weiden heel gezellig een paar schapen. De dieren lopen er veilig, want rond hun verblijfplaats is een afrastering aangebracht. Dit weiland bevindt zich op 9 à 10 meter hoogte boven den beganen grond'.⁶⁹* Deze afrastering is overigens niet meer aanwezig. Of het grasdak tijdens of pas na de bouw is aangebracht wordt uit deze teksten niet duidelijk. In 1908 lijkt het er al geweest te zijn, want in dat jaar staat er een advertentie in het Rotterdamsch Nieuwsblad voor een grasmaaier, die gevraagd wordt circa een halve bunder gras te maaien (zie afb. 98).⁷⁰ Geïnteresseerden konden zich melden bij het Westelijk Handelsterrein of bij de Bellevoystraat 31a, bij de heer Van Den Doel,⁷¹ de opzichter van het complex.⁷² Bij de verbouwing van 2001 door architectenbureau Van der Weerd, waarin de pakhuizen werden verbouwd tot restaurants, galleries etc., zijn in rechte rijen kleine lichtkoepels aangebracht in het grasdak (zie afb. 96). Zoals al is vermeld bij § 2.1 *Bouwmassa* is het gebogen, 'zwevende', glazen dak boven de bovenstraat eveneens pas bij de verbouwing van 2001 aangebracht. Het ontwerp hiervan is afkomstig van Mick Eekhout van Octatube. Daarvóór was de bovenstraat geheel open (afb. 95).

Afb. 94: Detail doorsnede pakhuizen (Bron bouwtekeningen: GAR 396-01_9968)

66 'Muyzenverdriet' is een oude naam van de Muizenpolder (Mees 1917, p.114 en 117).

67 Mees 1917, p. 124.

68 Het eerste echte koelhuis in Nederland kwam pas in 1905 tot stand toen een pakhuis in Amsterdam door het Vriesseveem met ammonia-koelmachines werd ingericht. Mulder 1912, p. 137.

69 De Graafschapsbode, 27-5-1919. Onderstreping door Bureau Bouwtijd.

70 Een bunder was een hectare (<https://wetenschap.infonu.nl/diversen/158377-oude-nederlandse-oppervlaktetaten.html>), dus een halve bunder was 5000m². Eigenlijk beslaat het grasdak van de pakhuizen 'slechts' 3600 m².

71 Rotterdamsch Nieuwsblad 7-9-1908.

72 Zijn jarenlange functie als conciërge van het Westelijk Handelsterrein blijkt o.a. uit zijn overlijdensadvertentie in 1925: 'Heden overleed tot ons groot leedwezen onze trouwe opzichter ARI VAN DEN DOEL die gedurende 33 jaar werkzaam bij ons is geweest. MAATSCHAPPIJ WESTELIJK HANDELSTERREIN. NRC, 14-3-1925.

Afb. 95 (linksboven): De binnenstraat is vóór 2001 nog een open straat (Bron: Van der Weerd)

Afb. 96 (rechtsboven): Sinds de verbouwing van 2001 is de binnenstraat afgedekt door een 'zwevende' glazen kap. Op de pakhuisdaken zijn kleine lichtkoepels aangebracht en installaties.

Afb. 97 (linksmidden): Impressie van schapen op het dak! (schapen niet op schaal....)

Afb. 98 (rechtsmidden): Advertentie uit 1908 voor een werknemer om het gras van het Westelijk Handelsterrein te maaien (ongetwijfeld op het dak van de pakhuizen!). (Bron: Rotterdamsch Nieuwsblad 7-9-1908)

Afb. 96a (onder): Glazen kap bovenstraat, aangebracht in 2001

2.5 Interieur

2.5.1 Trappen en laadperrons

Herenhuis

In het herenhuis is in een centraal trappenhuis een monumentale trap aanwezig met daarboven een daklicht (zie § 2.4.2. *Daken*). De trap heeft rijk versierde houten trappalen en ijzeren balusters in neorenaissance stijl. In het verleden, zijn de trappalen in een moderniseringsvlaag tijdelijk omhuld geweest, zoals nog te zien is op een foto uit 1994 (afb. 99). Deze omhullingen zijn ergens na 1994 weer verwijderd (afb. 100). De detaillering van de trappalen (afb. 101) vertoont overeenkomsten met die van het vroegere kozijn bij het terras aan de achterzijde (afb. 102 en zie § 2.4.1.3 *Deur- en raamkozijnen*).⁷³

Afb. 99: De centrale trap in 1994 (Bron: N.V. De Opslag)

Afb. 100: De centrale trap in 2018: de trappalen zijn weer zichtbaar

Van de eerste verdieping naar de kelder loopt nog een tweede trap. Dit was duidelijk niet de representatieve trap van het herenhuis, maar een secundaire voor het personeel om ongezien van de kelder of keuken op de begane grond naar de eetzaal op de eerste verdieping te gaan. De treden van deze eenvoudige houten trap zijn helemaal afgesleten (afb. 103)! Tevens diende deze secundaire trap natuurlijk om de heer des huizes én directeur van het Blauwhoedenveem, J.C.A. Hol, een binnendoorgang vanuit het huis naar de pakhuizen te bieden (via een deur in ruimte 0.9).

Afb. 101: Detail trapboomornamentiek

Afb. 102: Detail kozijnornamentiek bij terras, ca. 1903
(Bron: SAA Beeldbank, ANWD-00279000001)

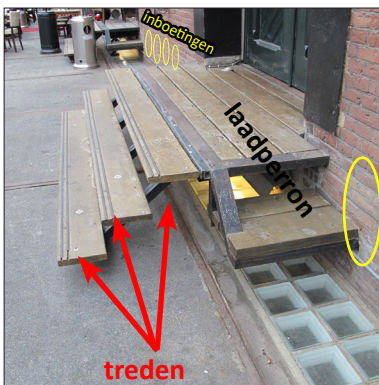
Afb. 103: De treden van de secundaire trap zijn afgesleten.

⁷³ Vergelijk ook de pilasters in de gevels van buurpanden nr. 17 en 19 met groeven en knoppen (zie § 2.0 *Bouwstijlen*).

Pakhuizen

Voor de pakhuizen op Niveau 1 zijn laadperrons aanwezig. Op de bouwtekeningen zijn deze niet aanwezig, maar is langs de voorgevels van de pakhuizen een lange verhoogde strook aanwezig (afb. 75, 94 en bijlage A). Wanneer men goed kijkt naar de onderste strook metselwerk ziet men dat daar op regelmatige afstanden inboetingen zijn gedaan (afb. 76 en 104). Vermoedelijk zaten hier de consoles van die verhoogde strook. Pas toen deze strook verwijderd is, zullen de laadperrons zijn aangebracht; ze zijn dus niet oorspronkelijk. Waarschijnlijk had de verwijdering van de strook te maken met de overgang van paarden naar vrachtwagens rond de Tweede Wereldoorlog. De perrons hadden aan de voorzijde overigens géén traptreden (zie afb. 79). Voor de toegankelijkheid van de pakhuisknechten waren de twee smalle opstappen aan weerszijden van de laadperrons voldoende. Karren en/of vrachtwagens konden tot direct voor het laadperron rijden, wat het uit- en inladen natuurlijk een stuk makkelijker maakte. Bij de verbouwing van 2001 zijn recht vóór de laadperrons echter wel houten traptreden aangebracht om een betere toegankelijkheid voor menselijk verkeer te creëren (zie afb. 104). In 2001 is ook aan het einde van de binnenstraat een vide gemaakt waarin een grote brede spiltrap is geplaatst om beide straten met elkaar te verbinden. Tevens zijn er in de hoeken van het complex in pakhuizen verstopte noodtrappen aangebracht.

Afb. 104: De verhoogde strook is verm. ± 1942 verwijderd en er zijn toen laadperrons aangebracht. In 2001 zijn vóór de laadperrons treden geplaatst.

Afb. 105: De in 2001 aangebrachte grote spiltrap aan het einde van de binnenstraat (Bron: Van der Weerd)

2.5.2. Vloerafwerking

Herenhuis

De begane grondvloer in de entree van het herenhuis bestaat uit marmer. Enkele platen zijn in de loop der tijd vervangen. Zelfs tot in ruimte 0.9, waar de heer des huizes kwam als hij vanaf de eerste verdieping de secundaire trap nam om binnendoor naar de pakhuizen te gaan, is een marmeren vloer aanwezig. De vroegere vloerbedekking in de voormalige keuken, ruimte 0.3, is door een tapijtbedekking niet vast te stellen.

Op de eerste verdieping heeft de vestibule een marmeren vloerbedekking. Ook de plinten en de neuten van de deuren zijn hier in marmer uitgevoerd.

Afb. 106: Marmeren vloerplaten en lambrisering in de entreehal van het herenhuis. Enkele vloerplaten zijn vervangen.

In ruimtes 1.1 t/m 1.4 zijn parketvloeren aangebracht in een visgraatpatroon met een afsluitende rand, bestaande uit twee dunne donkere lijnen waarbuiten het parket in een recht patroon is gelegd. Deze rand volgt netjes de randen van de kamers en de schouwen. Daarom is het opvallend dat dit op één plek, namelijk bij de scheidingsmuur tussen ruimtes 1.1 en 1.4, níet het geval is. Hier loopt het patroon 'er gewoon onderdoor', alsof er geen muur stond. De verklaring hiervoor is dat het parket aangelegd is toen deze muur er niet stond. Inderdaad blijkt deze muur pas later te zijn gebouwd. Niet alleen komt hij erg 'dun' over en wijken de lage, eenvoudige deuren erin totaal af van alle overige deuren, uit de bouwtekeningen blijkt ook dat alhier oorspronkelijk ensuite-deuren met kasten aanwezig waren. De scheidingsmuur en de parketvloer in deze ruimtes zijn dus niet oorspronkelijk. De parketvloer in ruimte 1.5 heeft geen visgraatpatroon, maar bestaat uit een kleine vierkanten met aan de rand één dunnere donkere lijn. Het ziet er ouder uit dan de parketvloeren in ruimte 1.1 t/m 1.4, maar of het uit de bouwtijd dateert is niet bekend.

Afb. 107: Het visgraatparket tussen ruimtes 1.1 en 1.4 loopt door onder de later aangebrachte muur.

Afb. 108: Het visgraatparket loopt netjes om de schouwen heen.

Afb. 109: Het parketpatroon in ruimte 1.5 bestaat uit vierkante vlakjes.

Binnenstraten tussen de pakhuizen

In de binnenstraat vallen als eerste op beide niveaus de grote betonplaten van 2m x 3m op, die ijzeren randen hebben met daarin het merk 'Wernink' (afb. 110). Wernink was een bekende betonfirma uit Leiden. De firma is ontstaan uit een kalkbranderij die in 1814 via een huwelijk in het bezit van de familie Wernink kwam. In 1844 werd een schelpkalkbranderij aangekocht en later ook een pannenfabriek. Vanaf 1894 hield de Werninkfabriek zich, als een van de eersten in ons land, daarnaast ook bezig met de productie van losse betonnen bouwmaterialen. Hun eerste betonnen producten waren putten, rioolbuizen, kolken en palen; nog een vloerplaten dus! Pas in 1904 kreeg de firma zijn eerste opdracht voor een echt (zij het bescheiden) 'betonnen bouwwerk', namelijk betonnen vloeren in Oegstgeest. Daarna ging het hard met de aanvragen voor betonnen bouwwerken en in 1906 richtte Wernink een aparte betonfabriek op, voor allerlei betonproducten.⁷⁴

In een reclameboekje van Wernink van na 1953 staan de vloerplaten omschreven als platen van gewapend beton, met een hoekijzeren rand, die een sterke, vlakke, stroeve transport- en opslagvloer vormen. De harde slijtlaag zou bestand zijn tegen intensief rijverkeer en intern zwaar transport met trucks en auto's.⁷⁵ Een schetsje in het reclameboekje geeft aan dat een heftruck er met goederen overheen kan rijden.

Functioneel gezien waren deze Werninkplaten dus ideaal voor de pakhuizen van het Westelijk Handelsterrein,

⁷⁴ Wernink 150 jaar, 1964.

⁷⁵ Werninks werken 37, [na 1953].

Afb. 110: Detail Werninkplaat met de merknaam

Afb. 111: Werninkplaten in de binnenstraten, in het midden nog keitjes

waar de manier van transport inmiddels mee was gegaan met de tijd. In 1937 was de inrit veranderd van drie poorten voor paarden naar twee voor vrachtwagens (zie ook § 1.3 *Gebruikersgeschiedenis*). In 1942 werd volgens de pandkaart in het Rotterdams Archief een bouwaanvraag ingediend voor het versterken van de rijvloer. De Werninkplaten zullen tijdens of na deze ingrepen zijn aangebracht. Ze maken sowieso geen onderdeel uit van de oorspronkelijke vloeren van de binnenstraat, want ze werden tijdens de bouwtijd van het Westelijk Handelsterrein (1890-1894) simpelweg nog niet geproduceerd.

De keitjes die in het midden van de binnenstraten liggen zijn trouwens waarschijnlijk nog wel origineel. Uit destructief onderzoek door de opdrachtgever van dit rapport is gebleken dat ze op een laag zand liggen (afb. 111a), die weer ligt op een laag bitumen. Deze opbouw kan goed oorspronkelijk zijn, want bitumen werd al sinds het einde van de 19^e eeuw geproduceerd.⁷⁶

De glazen bouwstenen ten slotte, aan de randen van de vloer van de bovenstraat, zijn pas tijdens of na de verbouwing van 2001 aangebracht (zie afb. 53, 55 en 104 en § 2.3.3. *Troggewelfjes, balken en betonplafonds*).

Pakhuis

De bouwtekeningen geven bescheiden informatie omtrent de oorspronkelijke vloerafwerking in de pakhuizen zelf. Bij de onderste pakhuizen zijn op vloerniveau diverse boven elkaar gelegen horizontale lijnen te zien, alsook een arcering van diverse diagonale streepjes in twee richtingen. Zeer waarschijnlijk moest dit een baksteen- of keienbestrating voorstellen. Zoals hierboven al is vermeld zijn in het midden van de binnenstraten nog altijd keitjes aanwezig, alhoewel het niet zeker is of deze oorspronkelijk zijn. Hoe dan ook, de vloeren in de onderste pakhuizen waren in de loop der tijden al vervangen door vloeren van beton of asfalt, zoals ook al valt te lezen in een beschrijving uit 1994.⁷⁷ Tegenwoordig zijn in de onderste pakhuizen allerlei verschillende vloeren aangebracht, variërend van bakstenen of tegels tot hout.

De vloer in de bovenste pakhuizen bestaat in de bouwtekeningen slechts uit één lijn, die een planken vloer zal hebben moeten voorstellen (afb. 94). In een aantal van de bovenste pakhuizen zijn inderdaad nog vloeren bestaande uit grote planken te zien; in andere is er een moderne vloerafwerking bovenop gelegd ten behoeve van de horeca-invulling.

Afb. 111a: De vermoedelijk oorspronkelijke keitjes (Bron foto: W. de Groot)

⁷⁶ Bot 2009, p. 405.

⁷⁷ NV. De Opslag 1994, p. 5.

Afb. 112: Vloer in pakhuys 2: bakstenen.

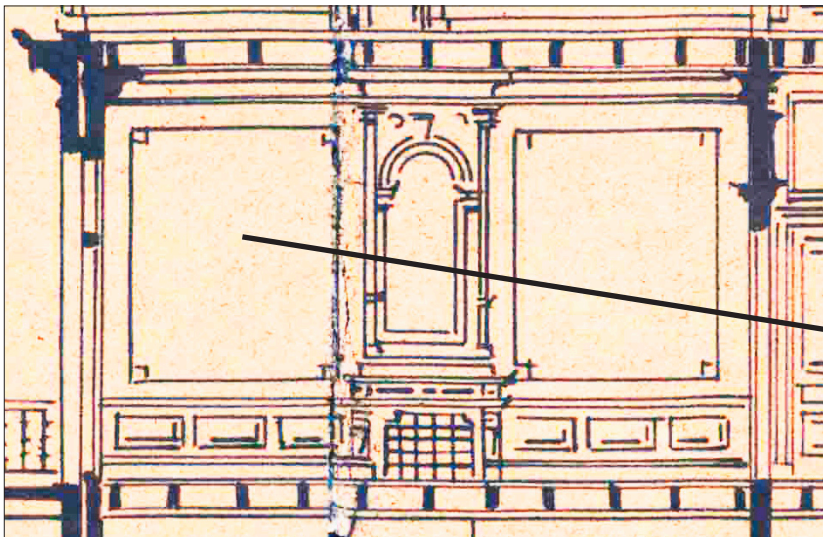
Afb. 113: Vloer in pakhuys 33: planken.

2.5.3 Muurafwerking

In de bouwtekeningen zijn in het herenhuis lambriseringen getekend, op de eerste verdieping met meerdere kleine panelen en op de tweede verdieping iets eenvoudiger met een groot paneel. Ook zijn er op de muren muurvlakken te zien, waar in de entreehal op de begane grond en in de kamers op de eerste verdieping in de hoeken kleine vierkantjes zijn getekend (vgl. § 2.5.5. *Deuren en deurkozijnen*).

In de huidige situatie zijn deze wandversiering nergens meer aanwezig, met uitzondering van de marmeren lambrisering in de entreehal (afb. 106). Alle muurvlakken zijn glad en strak afgewerkt (afb. 115). In ruimte 1.5 is een latere lambrisering aanwezig die de verwarming daar verbergt (afb. 109).

De muren van de pakhuizen bestonden en bestaan (aan de buitenzijdes in ieder geval) nog altijd uit schoon metselwerk (afb. 16).

Afb. 114: Detail doorsnede ruimte 1.3 bouwtekening achtergevel, 1890, T.L. Kanters (Bron bouwtekeningen: GAR 396-01_9968)

Afb. 115: De muren zijn tegenwoordig glad afgewerkt (foto in ruimte 1.3).

2.5.4 Plafonds

In ruimtes 1.1, 1.4, 1.5 zijn rijk versierde stucplafonds met middenornament en sierranden aanwezig. Het plafond in ruimte 1.3 is opvallend sober en strak vergeleken met de andere stucplafonds op deze verdieping en betreft daarom zeer vermoedelijk een later aangebracht plafond (afb. 115).

De stucplafonds op de tweede verdieping zijn een stuk simpeler dan die op de eerste verdieping: de middenornamenten zijn veel kleiner en de randen zijn eenvoudiger. Op de derde verdieping hebben de kamers waar zich een vlak plafond bevindt (geen kap) slechts een simpele lijst aan de rand; er zijn geen middenornamenten aanwezig.

Het glazen legraam in het plafond boven de centrale trap is reeds besproken in § 2.2 *Indeling*. De plafonds van kelderruimte -1.5 en de onderstraat zijn al besproken in § 2.3.3. *Troggewelfjes, balken en betonplafonds*; Het glazen plafond van de bovenstraat in § 2.1 *Bouwmassa* en de plafonds van de pakhuizen zelf in § 2.4.2. *Daken*.

Afb. 116: Het plafond in ruimte 1.5

2.5.5. Deuren en deurkozijnen

De deurkozijnen op de eerste verdieping zijn rijk versierd met panelen en hier en daar cannelures en ook houten rosetjes (afb. 121). De deuren zelf zijn ook paneeldeuren, en hebben in de hoeken van de panelen diamantkoppen (120 en 121). Ook in de bouwtekeningen is dit laatste goed herkenbaar (vgl. § 2.5.3 *Muurafwerking* en ook afb. 114). Wat in de bouwtekeningen overigens wel opvalt, is dat de diamantkoppen in de hoeken van de panelen alleen aanwezig waren bij de deuren van de representatieve ruimtes op de eerste verdieping. De deuren van de facilitaire ruimtes (1.6 t/m 1.8) en de deuren op de niet representatieve tweede en derde verdiepingen hadden wel panelen, maar geen diamantkoppen (afb. 117). In de huidige situatie zijn echter alle deuren op de eerste en tweede verdieping bijna exact hetzelfde uitgevoerd.

Wat verder opvalt aan de deuren in het herenhuis is ze allen, op één deur na, namelijk die van de kast in ruimte 3.3 (zie afb. 122, 123 en 124), niet meer hun oorspronkelijke hangwerk hebben. Ook voelen alle deuren lichter aan dan men zou verwachten van oude houten deuren en zien ze er ook opmerkelijk gaaf uit. De vraag rijst dan ook of de deuren van het herenhuis nog wel oorspronkelijk zijn. Een mogelijkheid om dit te onderzoeken is op een onopvallende plaats wat verf af te krabben en te kijken of er zich een aannemelijke hoeveelheid verflagen bevindt gezien de bouwtijd van het pand. Ook kan het een optie zijn om de bovenzijdes van de deuren te bestuderen. Een aantal deuren waarvan de bovenzijde tijdens het onderzoek gefotografeerd kon worden ziet er al opvallend nieuw uit (afb. 126), vergeleken met de oorspronkelijke kastdeur in ruimte 3.3 (afb. 125)! De verwachting is dat een behoorlijk aantal deuren in het herenhuis reconstructies van de originele deuren zullen blijken te zijn.

Afb. 117: De deuren voor de facilitaire ruimte 2.6 t/m 2.8 hebben in de bouwtekeningen geen diamantkoppen in de hoeken van de panelen. (Bron bouwtekeningen: GAR 396-01_9968)

Afb. 118: De deuren voor de facilitaire ruimte 2.6 t/m 2.8 hebben in de tegenwoordige situatie wel diamantkoppen in de hoeken van de panelen.

Afb. 119. Detail doorsnede bouwtekening 1890: de deur naar ruimte 1.3 (Bron: GAR 396-01_9968)

Afb. 120: De deur naar ruimte 1.3 heeft niet zoals in de bouwtekeningen een 'verhoogde halsgevel'-versiering erboven.

Afb. 121: Het kozijn van de deur naar ruimte 1.3 heeft wel versieringen zoals rosetjes en cannelures.

Afb. 122: De kastdeur in ruimte 3.3 is aan de voorzijde later afgedekt met een plaat.

Afb. 123: De panelen zijn aan de binnenzijde van de kastdeur in ruimte 3.3 nog wel te zien.

Afb. 124: Oorspronkelijk scharnier van de kastdeur van ruimte 3.3.

Afb. 125: De bovenzijde van de kastdeur in 3.3 lijkt oud

Afb. 126: De bovenzijde van de deur van 3.8 lijkt nieuw, wat erop duidt dat de deur vermoedelijk een reconstructie betreft.

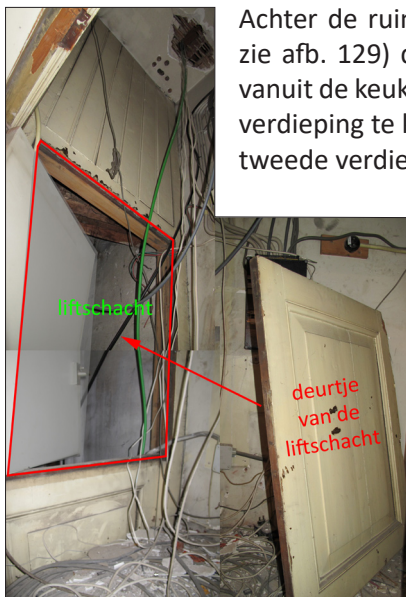
Afb. 127: Op de vernieuwde deuren van ruimte 1.3 (en 1.1. en 1.2) naar het terras lijken 'panelen' met diamantkoppen als versiering te zijn 'opgeplakt' (normaal zijn panelen onderdelen van paneeldeuren, geen 'opplaksel').

Later toegevoegde deuropeningen bevinden zich tussen ruimtes 1.2 en 1.3, en 2.6 en 2.7a. De eerste hiervan is vormgegeven als ware het een oorspronkelijke deur. De deuren tussen ruimtes 1.4 en 1.1 (afwijkende vormgeving, zie afb. 107), 1.1 en 1.2 (vormgeving met opgeplakte panelen en diamantkoppen, vgl. afb. 127), 2.11 en 2.13 (afwijkende vormgeving), en 2.4 en 2.12 (afwijkende vormgeving) zijn vervangen. Ook bij ruimte 0.9 zijn extra deuren aangebracht.

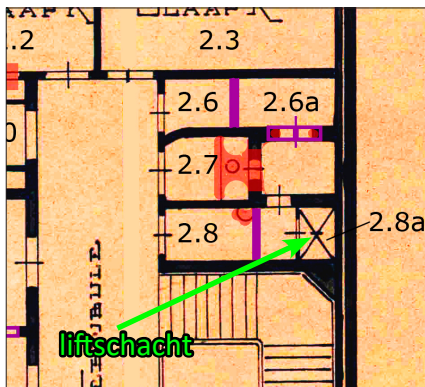

2.5.6 Installaties

Liftje

Afb. 128: Het liftschachtje, hier te zien op de tweede verdieping vanuit het raampje in 2.7 naar 2.8.

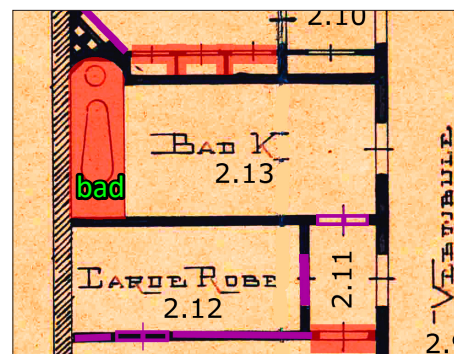
Afb. 129: Detail plattegrond tweede verdieping. Met **rood** aangegeven wat in de loop der tijd is **verwijderd** en met **paars** wat is **vervangen of toegevoegd**. (Bron tekening: GAR 396-01_9968; bewerking: auteur).

Afb. 130: Het draaiwiel bovenin het liftschachtje (ruimte 2.8a)

Bad en drukvat

Ruimte 2.13 was vroeger de badkamer. In de bouwtekeningen is een bad getekend met aan één zijde een rond uiteinde. Daarnaast is overigens de schouw en mogelijk ook leidingruimte getekend (afb. 131). Het bad is in de loop der jaren verwijderd, maar de muur vertoont nog steeds deze ronding (zie afb. 132 en 133) en boven de plek waar het bad stond bevindt zich een luik. Op de vleringzolder, in ruimte 4.678 staat iets wat een drukvat lijkt te zijn, dat het bad zal hebben voorzien van water (zie afb. 134).⁷⁸ De hoge plaatsing van het drukvat is logisch; je kunt het vergelijken met watertorens: hoe hoger je het water op kan slaan, hoe hogere de druk is die je opbouwt in de leidingen. Op de vlering zijn ook nog oude leidingen te zien. Een bad dat via leidingen door middel van een drukvat te vullen was moet voor die tijd een enorme luxe zijn geweest! Ter vergelijking: in de bouwtekeningen van de buurpanden 11, 17 en 19 zijn in de badkamers geen baden te zien. Het herenhuis op de Van Vollenhovenstraat moet echt een voor die tijd heel chique pand geweest zijn!

Afb. 131: Detail plattegrond tweede verdieping. Met **rood** aangegeven wat in de loop der tijd is **verwijderd** en met **paars** wat is **vervangen of toegevoegd**. (Bron tekening: GAR 396-01_9968; bewerking: auteur).

⁷⁸ Er zijn weinig andere voorbeelden bekend van 19e/vroeg 20e-eeuwse waterreservoirs op zolders. Enkele zijn:

- 1841: Landhuis Lindenheuvel in Overveen, ontworpen door architect I. Warnsink (De Haan 2016, p.77)
- 1846: Landhuis Hartenlust in Bloemendaal, ontworpen door architect M.G. Tétar van Elven (De Haan 2016, p.349)
- 1844-46: Stadsziekenhuis van Purmerend, ontworpen door architect W.A. Schoten (De Haan 2016, p.349)
- 1920-30: In een directeurswoning van een verffabriek in Schoonhoven uit 1891 is in de jaren '20 –'30 van de 20e eeuw een douche ingebouwd op zolder, met daarachter een groot houten waterreservoir (vr.med. L. Driesen-van der Male)

Afb. 132 (linksboven): De ronding in een muur van de voormalige badkamer geeft aan waar het bad vroeger stond.

Afb. 133 (linksonder): De ronding in een muur van de voormalige badkamer geeft aan waar het bad vroeger stond.

Afb. 134 (rechts): Het drukvat op de vliering in ruimte 4.678

Gootstenen

In ruimte -1.9 en 0.5A zijn twee oude gootstenen aanwezig, die waarschijnlijk niet uit de bouwtijd dateren, maar zeker wel historisch zijn. Alle overige gootstenen zijn van veel recentere datum.

Afb. 135: Gootsteen in ruimte -1.9.

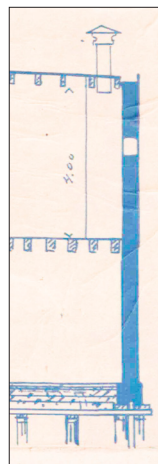
Afb. 135: Gootsteen in ruimte 0.5A.

Schouwen, schoorstenen en radiatoren

Alle schouwen in het herenhuis zijn tegenwoordig afgezet (afb. 115). Volgens de bouwtekeningen waren ze rijk versierd (afb. 114). De schoorsteen in ruimtes 1.5 en 3.5 is afgebroken. Oorspronkelijk hadden de bovenste pakhuizen ook schouwen en kleine schoorsteentjes, wat te zien is in de plattegronden en doorsneden van de bouwtekeningen (afb. 136). Deze zijn in later tijd verwijderd.

In het herenhuis is een aantal historische gietijzeren radiatoren aanwezig, zoals in ruimte 0.5 en 2.9 (afb. 137).

Afb. 136: Detail doorsnede bouwtekening 1890 (Bron tekening: GAR 396-01_9968).
Afb. 137: Gietijzeren radiator in ruimte 0.5.

3. Waardenstelling

3.1 Algemene historische / cultuurhistorische waarden

Het complex is (cultuur)historisch van belang als onderdeel van de handelsontwikkelingen van Rotterdam aan het eind van de 19^e eeuw.

Het complex is (cultuur)historisch van belang als onderdeel van de gebouwde nalatenschap van een historisch invloedrijk bedrijf in Rotterdam, het Blauwhoedenveem

Het complex, en dan met name de 'split-level' ordening, is van belang uit typologisch oogpunt als onderdeel van de ontwikkeling van pakhuizen

3.2 Stedenbouwkundige waarden

Het complex is van belang als onderdeel van de stedenbouwkundige ontwikkelingen van het Scheepvaartkwartier en de Muizenpolder aan het eind van de 19^e eeuw.

Het complex is van belang vanwege historisch ruimtelijke relatie met de (vroegere) havens van het Scheepvaartkwartier.

Het herenhuis is van belang als onderdeel van de hoog kwalitatieve eind 19^e-eeuwse straatwand van de Van Vollenhovenstraat.

3.3 Architectuurhistorische waarden

Het complex is van belang binnen het oeuvre van de architect Kanters, en, bekeken in een groter kader, binnen het oeuvre van de drie generaties Kanters voor de firma Blauwhoedenveem

Het herenhuis is architectuurhistorisch van belang vanwege de hoogwaardige esthetische kwaliteiten en de ornamentiek

Het herenhuis is architectuurhistorisch van belang als rijk voorbeeld van neorenaissance architectuur

Het pakhuisedeelte is van belang als sober doch zorgvuldig voorbeeld van eind 19^e-eeuwse utilitaire architectuur

3.4 Bouwhistorische waarden

Het complex is van bouwhistorisch belang als opvallend vroeg voorbeeld van een bouwkundige toepassing van beton (betonnen troggewelfjes)

Het pakhuisedeelte is bouwhistorisch van belang als historisch voorbeeld van een grasdak

Het herenhuis is bouwhistorisch van belang vanwege de vroege voorbeelden van bad met badinstallaties (drukvat)

3.5 Opsomming monumentwaarden gebouwonderdelen

Zie voor de waardenkaarten afb. 138 t/m 144. NB De tekstuele waardering en de waardenkaarten zijn complementair aan elkaar.

Hoog monumentale waarden

Constructie

- De bakstenen muren
- De bakstenen kolommen
- De houten balken in herenhuis en pakhuizen
- De ijzeren balken in de benedenstraat
- De bakstenen- en betongewelfjes
- De kappen van het herenhuis
- Dakkapellen
- Constructies lichtkoepel en legzaam boven centraal trappenhuis (excl. de huidige ruiten)

Exterieur

- Het bakstenen metselwerk
- De natuurstenen en gepleisterde bouwdelen en ornamenten
- De kozijnen in de voorgevel van het herenhuis
- De kozijnen van de pakhuisdeuren en hun zijvensters
- De muurankers van de pakhuizen
- De oorspronkelijke pakhuisdeuren incl. nummering/belettering, rolsysteem, kattenluikjes. (NB in de waardentekeningen zijn de pakhuisdeuren waarvan nu nog niet bekend is of ze oorspronkelijk zijn of reconstructies betreffen op dit moment ter bescherming als 'hoog monumentaal' aangeduid. Nader onderzoek kan hierover uitsluitsel bieden en invloed hebben op de waardering, zie H.4)
- Oorspronkelijk traliewerk in bovenlichten en zijvensters van de pakhuisdeuren
- De leistenen dakbedekking
- Het grasdak (waarmee niet het huidige gras bedoeld wordt, want dat is niet oud, maar de aanwezigheid van een grasbedekking)
- Het raam van de dakkapel in ruimte 3.4, incl. hang- en sluitwerk
- Balkon achtergevel herenhuis incl. balusters

Interieur

- De marmeren trap, lambrisering en vloer van de begane grond van het herenhuis
- Het centrale trappenhuis incl. trap met alle onderdelen (trappalen, leuning, balusters)
- De secundaire trap van begane grond naar eerste verdieping
- De laadperrons in de bovenstraat
- Oorspronkelijke binnendeuren herenhuis (in ieder geval is dit de kastdeur in ruimte 3.3. (NB in de waardentekeningen zijn de binnendeuren van het herenhuis waarvan nu nog niet bekend is of ze

oorspronkelijk zijn of reconstructies betreffen op dit moment ter bescherming als ‘hoog monumentaal’ aangeduid. Nader onderzoek kan hierover uitsluitel bieden en invloed hebben op de waardering, zie H.4)

- De ronding in ruimte 2.13 die de vroegere aanwezigheid van het historische bad aangeeft
- De stucplafonds in het herenhuis
- De vermoedelijk oorspronkelijke klinkerbestrating in het midden van de binnenstraten

Installaties

- Het drukvat op de vliering incl. leidingwerk
- Het draaiwiel van het liftje en het liftschachtje in het herenhuis
- Historische gietijzeren radiatoren (in ieder geval aanwezig in ruimtes 0.5 en 2.9)
- Het historische waterkraantje in de voorgevel naast de entree en in de entreehal
- De schraper naast de voordeur

Positieve monumentale waarden

- De gereconstrueerde pakhuisdeuren (in ieder geval zijn dit die van pakhuizen 25, 29, 31, 33 en 34) en gereconstrueerd traliwerk
- De reconstructies van oude binnendeuren in het herenhuis
- De paar nieuwe marmeren vloerplaten in de entreehal van het herenhuis
- Oude gootstenen in ruimtes -1.9 en 0.5A.

Indifferente monumentale waarden

Constructie

- De stalen balken en kolommen die bij de wijziging van de inrijpoort in 1937 zijn aangebracht
- De later aangebrachte betonnen sloffen om de uiteinden van de ijzeren I-balkjes van de gewelfjes in de benedenstraat

Exterieur

- De glazen overkapping van de binnenstraat
- De lichtkoepels in de pakhuisdaken
- De voordeur van het herenhuis
- Alle ramen van het herenhuis (m.u.v. het raam van de dakkapel in ruimte 3.4)
- De kozijnen in de achtergevel

- De later gemaakte vensters en nooduitgangen in de pakhuizen en de achtergevel van het pakhuiscapex
- Het verlaagde plafond boven de op- en afrit
- Balustrade van het terras van het herenhuis

Interieur

- De nieuwe trap van de begane grond naar de kelder in het herenhuis
- Het nieuwe stucplafond in ruimte 1.3
- Het later aangebrachte betonnen deel van de kelderplafonds in het herenhuis en boven de afrit
- Het glazen kantoortje boven de afrit
- De grote spiltrap in de vide in de binnenstraat
- De treden aan de voorzijde van de laadperrons in de bovenstraat
- Latere scheidingsmuren (in ieder geval de deur tussen ruimtes 1.1 en 1.4, en achter een aantal van de sanitaire ruimtes in het herenhuis)
- Nieuwe, afwijkende binnendeuren in het herenhuis (in ieder geval de deuren tussen 1.1 en 1.4 en tussen 2.11 en 2.13)
- Later aangebrachte plaat op de kastdeur in ruimte 3.3
- De in 2001 in het pakhuiscapex aangebrachte noodtrappen
- De tochtluizen in de pakhuizen
- De inbouw van de pakhuizen
- De Wernink vloerplaten
- De glazen bouwstenen langs de randen van de vloer van de bovenstraat
- De huidige ruiten van het legroom en de lichtkoepel boven het centrale trappenhuis
- Dichtmetelingen van de doorgangen tussen de pakhuizen onderling
- Stalen kunstwerken langs de kolommen van de op- en afrit
- Branddeuren voor ingang van de onderstraat

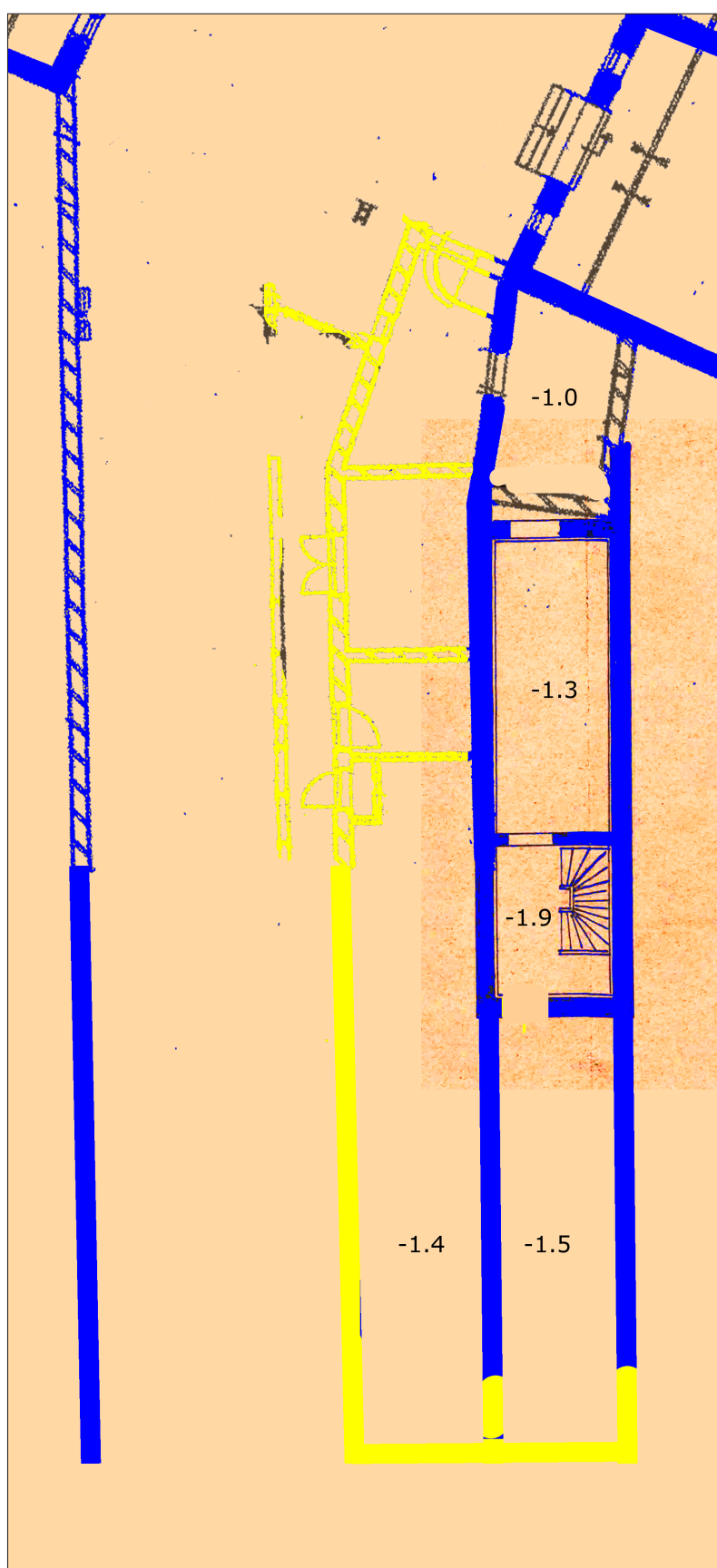
Installaties

- De in 2001 nieuw aangebrachte installaties in en op de pakhuizen en aan de achterzijde van het herenhuis
- De 'recente' radiatoren

Onbekende monumentale waarden

- De oorspronkelijke schouwen. Deze zijn afgetimmerd, dus het is niet bekend wat er van deze schouwen achter de betimmering nog aanwezig is.

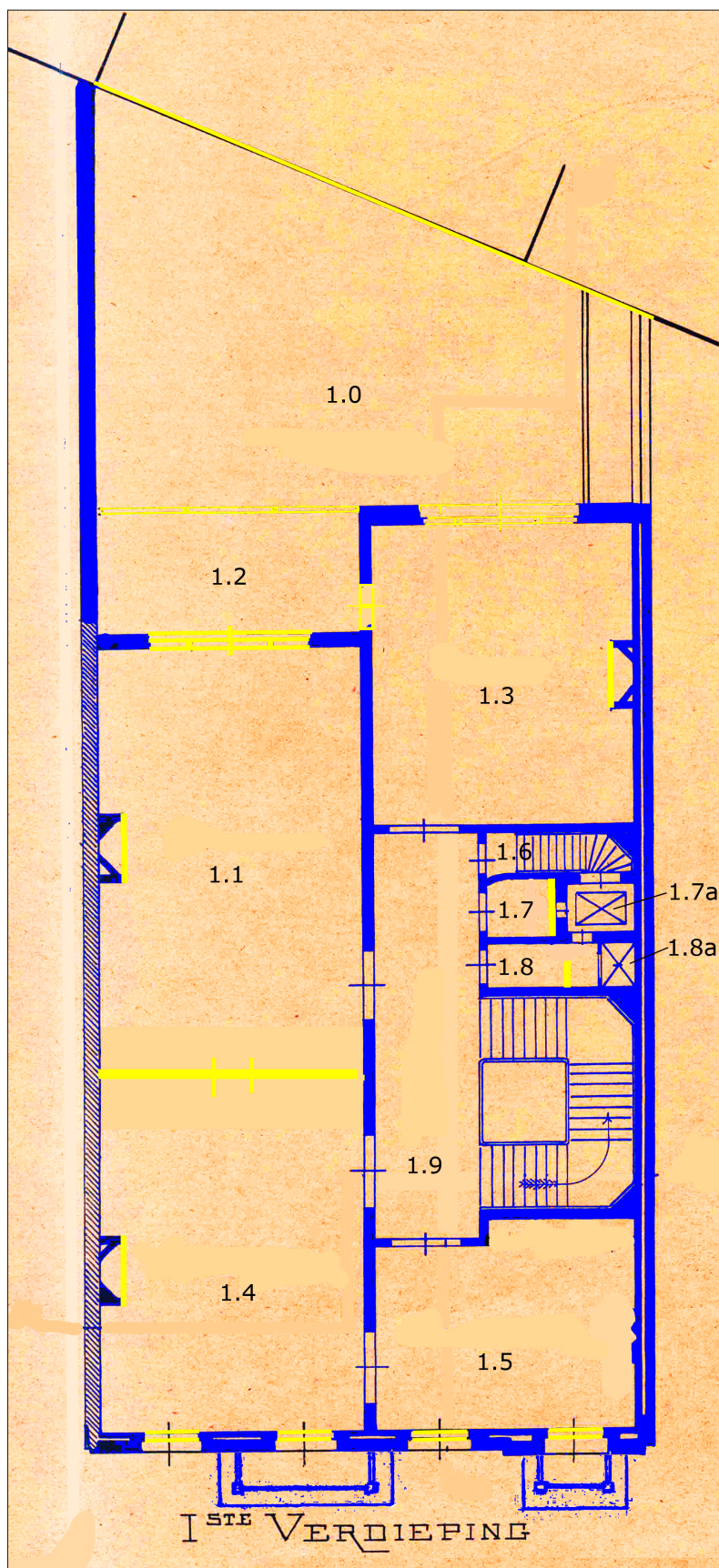

Afb. 138: Waardenkaart op- en afritten en kelder herenhuys
(Bron tekening: GAR 396-01_9968; bewerking: auteur).

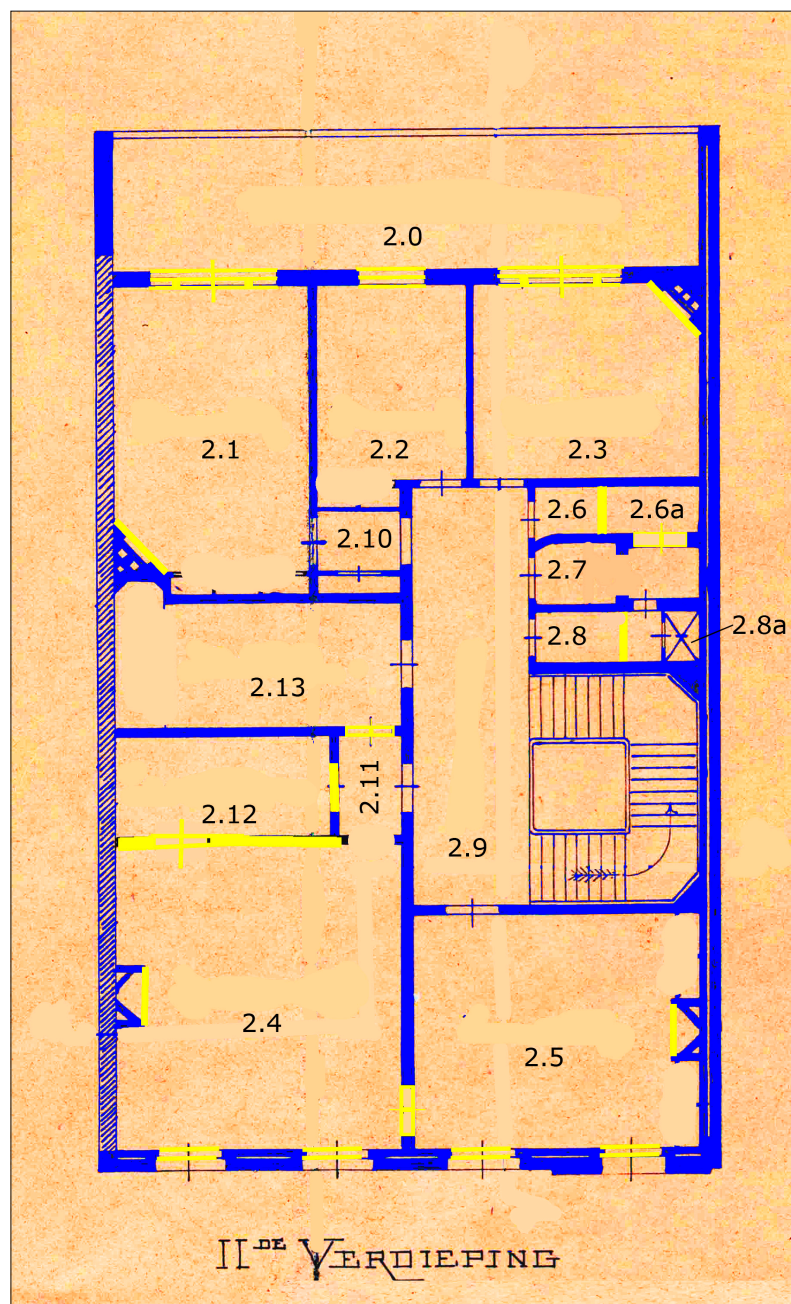

Afb. 139: Waardenkaart op- en afritten en begane grond herenhuis
(Bron tekening: GAR 396-01_9968; bewerking: auteur).

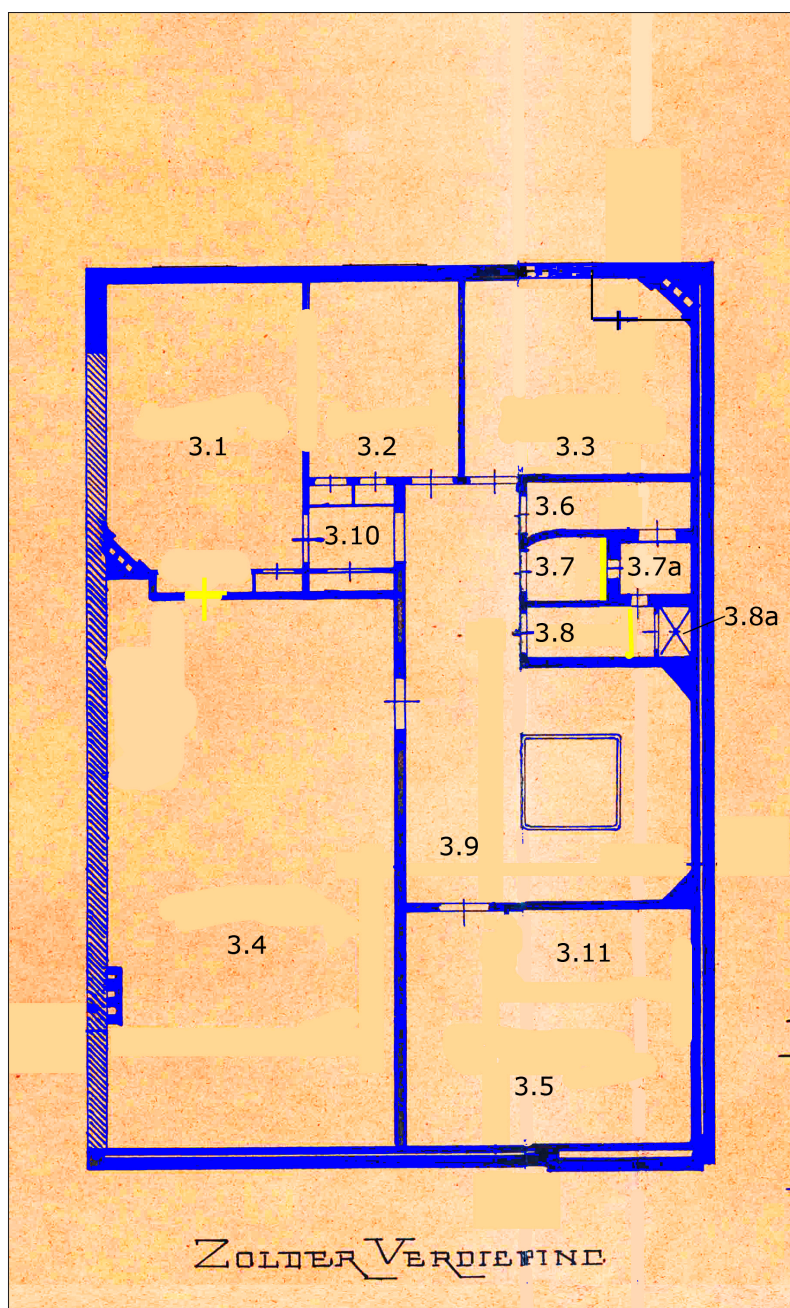

Afb. 140: Waardenkaart eerste verdieping herenhuys
(Bron tekening: GAR 396-01_9968; bewerking: auteur).

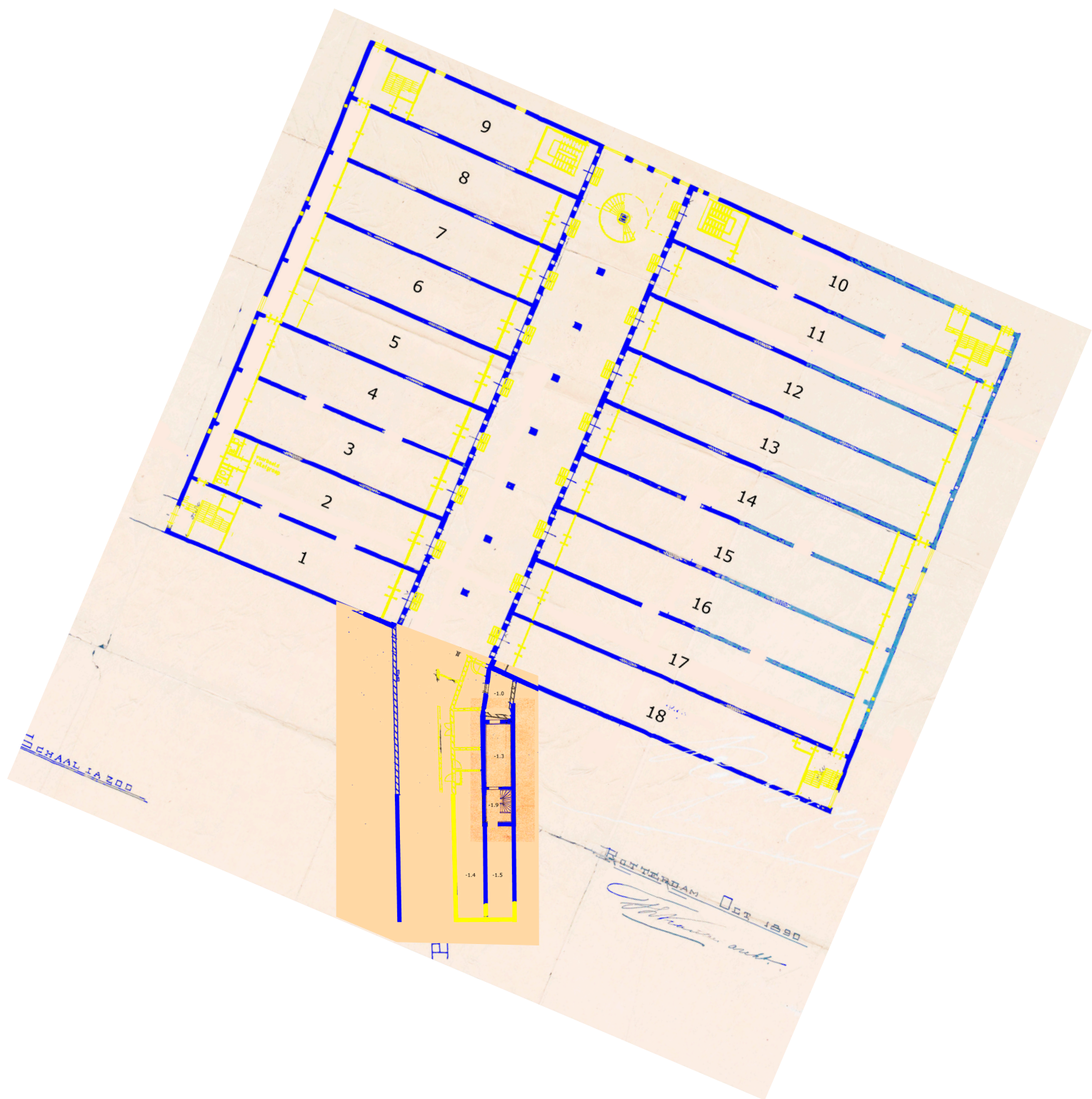

Afb. 141: Waardenkaart tweede verdieping herenhuis
(Bron tekening: GAR 396-01_9968; bewerking: auteur).

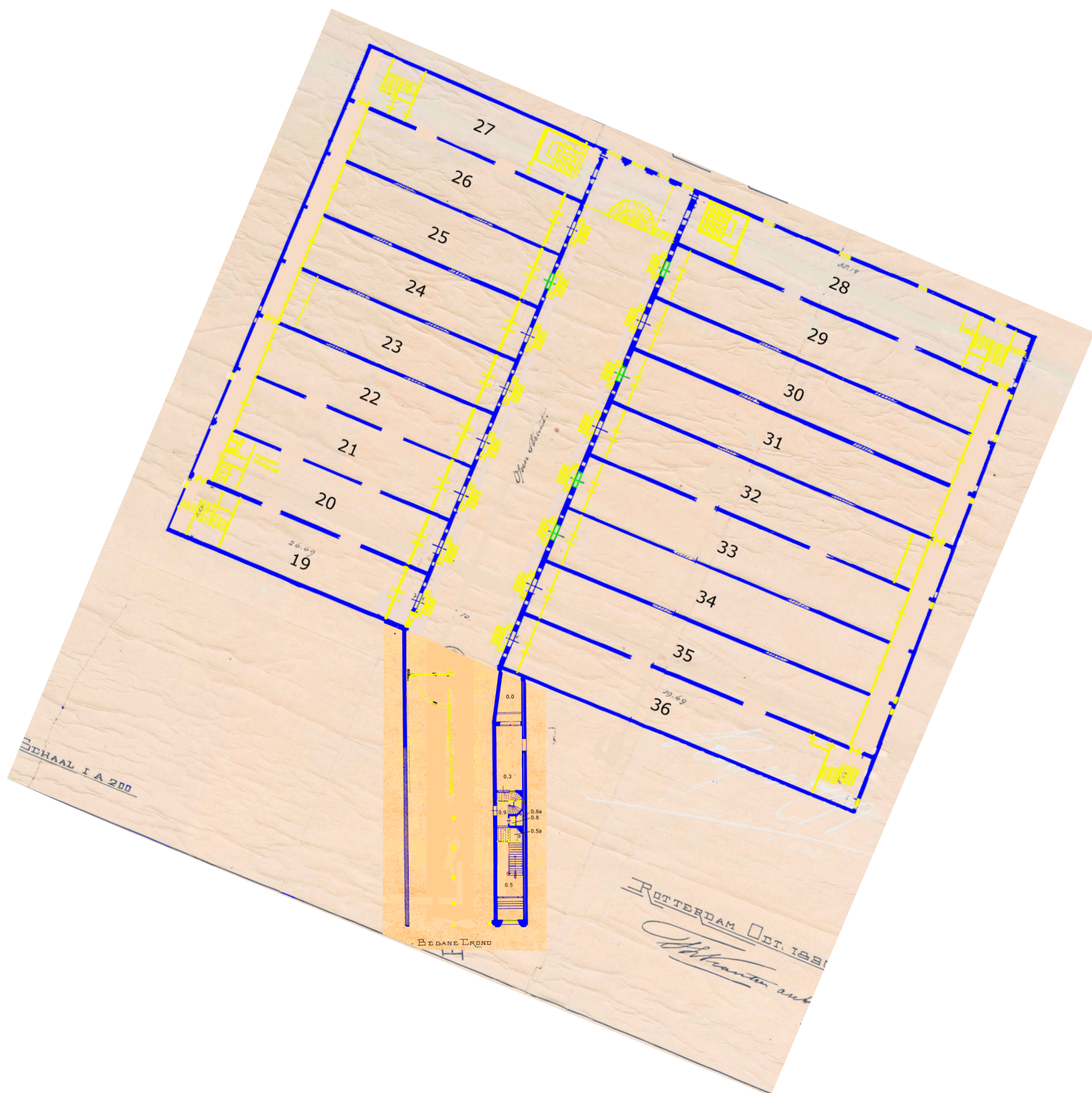
Afb. 142: Waardenkaart derde verdieping (zolderverdieping) herenhuis
(Bron tekening: GAR 396-01_9968; bewerking: auteur).

Afb. 143: Waardenkaart pakhuysgedeelte Niveau -1
(Bron tekening: GAR 396-01_9968; bewerking: auteur).

- hoog monumentaal
- positief monumentaal
- indifferent

Afb. 144: Waardenkaart pakhuysgedeelte Niveau +1
(Bron tekening: GAR 396-01_9968; bewerking: auteur).

- hoog monumentaal
- positief monumentaal
- indifferent

4. Adviezen voor eventueel nader onderzoek

Samenstelling beton van de troggewelfjes

Een optie om met 100% zekerheid vast te kunnen stellen of de betonnen troggewelfjes inderdaad oorspronkelijk zijn, zoals wel vermoed wordt, is de samenstelling van het beton op microscopisch niveau te laten onderzoeken door een expert op het gebied van historisch beton.

Oorspronkelijke nummering/belettering vs. kattenluikjes pakhuisdeuren

Er kan onderzocht worden of er een relatie is tussen de aanwezigheid van de oorspronkelijke nummering/belettering vs. de aanwezigheid van kattenluikjes in de pakhuisdeuren.

Binnendeuren herenhuis

Om te kijken welke binnendeuren in het herenhuis mogelijk nog wel eind 19^e-eeuwse deuren betreffen en welke reconstructies betreffen is het een optie om alle deuren van de bovenkant te bestuderen, omdat daar beter te zien is of het oud of nieuwer hout betreft (vgl. afb. 125 en 126).

Een andere optie is om door middel van licht destructief onderzoek (op een onopvallende plaats) bestaande uit het afkrabben van verflagen te kijken op welke binnendeuren in het herenhuis zich een aannemelijke hoeveelheid verflagen bevindt voor eind 19^e-eeuwse deuren.

Schouwen herenhuis

Door middel van (licht) destructief onderzoek kan gekeken worden of er achter de aftimmering van de schouwen nog monumentale schouwonderdelen aanwezig zijn.

5. Bronnen

Archieven

Stadsarchief Rotterdam (GAR)
Stadsarchief Amsterdam (SAA)
Archief Erfgoed Leiden en Omstreken (ELeO)

Literatuur

- Blijdenstijn, R. & R. Stenvert   *Bouwstijlen in Nederland 1040-1940*, Amsterdam 2004 (2^e dr.)
- Boele, C.   'Het fotoalbum van aannemer J.H. Stelwagen', *Rotterdams Jaarboekje* (1998) 11^e reeks, 6^e jg. p.359-384
- Boer, M.G. de   *Van Waagdragersveem tot Modern Grootbedrijf*, Groningen 1917
- Bot, P.   *Vademecum van historische bouwmaterialen, installaties en infrastructuur*, Alphen aan de Maas 2009
- Dam, H.H. van A. Czn.   *Zes lezingen over het Veembedrijf*, door H.H. van Dam A. Czn, directeur der N.V. Blaauwhoedenveem-Vriesseveem te Rotterdam, 1930
- Groenendijk, P.   *Jobsveem Rotterdam; een gebouw in beweging 1912-2008*, Rotterdam 2008
- Groenendijk, P.   *Kanters3*, aantekeningen gemaakt tijdens zijn onderzoek naar het Jobsveem
- Klunder, H. & Architectenburo Van der Weerd   *Westelijk handelsterrein; toelichting bij het vrijstellingsplan*, s.d., maar vermoedelijk ca. 1999
- Klunder, H. & Architectenburo Van der Weerd   *Bestaand-Ingrepn*, s.d., vermoedelijk ca. 1999
- Lange, S. de   *Partieel funderingsherstel van woningblokken; Het opstellen van een richtlijn voor partieel funderingsherstel*, afstudeerscriptie TU Delft, 2011
- Limburg Stirum, M. van   *De Muizenpolder in Rotterdam; met zijn buitens en bewoners in de 18^e en 19^e eeuw*, Rotterdam 2001
- Mees, R.   'De Muizenpolder door Mr. R. Mees', *Rotterdams Jaarboekje* (1917) 2^e reeks, 5^e jg., p.114-126
- Mulder, H.C.   'Iets over de Veemen en het Veembedrijf in Holland' in: *Jaarboek Handelsvereniging 'Rotterdam'*, 1912, p. 131-138
- N.V. Blaauwhoedenveem-Vriesseveem   *Rotterdamse Havenkroniek* no. 4, Rotterdam 1939

Oberman, ds. F.	'Johanna Geertruida Oberman (1889-1978), door ds. F. Oberman', <i>Rotterdams Jaarboekje</i> (1979), 8 ^e reeks, 7 ^e jg., p. 133-139
RCE	<i>Redengevende omschrijvingen complexnummer 513899, rijksmonument_513900, rijksmonument_513901</i> , Amersfoort 2000
Romer, H.	'Het Scheepvaartkwartier; Parel aan de Maas', in serie <i>Rotterdam in voorbije dagen</i> , dl.5, Zaltbommel 1999
s.n.,	<i>De Historie van het Westelijk Handelsterrein</i> , infobord in de oprit van het Westelijk Handelsterrein
s.n.,	<i>Wernink 150 jaar</i> (Gedenkboekje Wernink's industrie- en handelonderneming N.V. 1814-1964), 1964
s.n.,	<i>Werninks werken 37</i> (reclameboekje), [na 1953]
s.n.,	<i>Vopak Post</i> , dec. 2012, 34

Websites

<https://blauwhoed.nl/geschiedenis>

<https://www.vopak.nl/onze-historie>

<https://wetenschap.infonu.nl/diversen/158377-oude-nederlandse-oppervlaktematen.html>

<https://nieuws.top010.nl/rijksmonumenten-scheepvaartkwartier-rotterdam>

<http://www.stadsarchief.rotterdam.nl/straatnamen-overzicht>

<https://www.schaub.nl/nl/nieuws/het-scheepvaartkwartier-rotterdam/58500d2094424b1fcbe65f60>

<https://www.restaurantbiblio.nl/locatie-westelijk-handelsterrein-whl/>, verwijzend naar de niet langer toegankelijke link www.architectuurinrotterdam.nl

<http://gtb.inl.nl/search/#> (Website van de Geïntegreerde Taalbank)

Krantenartikelen

Rotterdamsch Nieuwsblad, 31-12-1890

'Afloop van aanbestedingen', in: *Recht voor allen*, 6-1-1891

Rotterdamsch Nieuwsblad, 27-10-1894

Artikel over het ongeluk van de loswerkmans J.H.D.E.

Rotterdamsch Nieuwsblad, 2-7-1898

Artikel over het ongeluk van de sleeper L. Koppenol

Rotterdamsch Nieuwsblad, 20-12-1904

Artikel over de val van pakhuisknecht P.v.d.M.

Rotterdamsch Nieuwsblad, 3-1-1905

Pakhuis 'boven den hoogsten vloed' te huur (advertentie)

Rotterdamsch Nieuwsblad, 24-12-1907

Pakhuizen te huur (advertentie)

Rotterdamsch Nieuwsblad, 7-9-1908

Grasmaaier (advertentie)

Vlissingse Courant, 1-7-1913

Artikel over het fatale ongeluk van de sleeper J. Broerse

Haarlems Dagblad, 1-7-1913

Artikel over het fatale ongeluk van de sleeper J. Broerse

Nieuwsblad van het Noorden, 1-7-1913

Artikel over het fatale ongeluk van de sleeper J. Broerse

Rotterdamsch Nieuwsblad, 8-6-1914

Artikel over het ongeluk van de sleeper J. Romijn

De Graafschapsbode, 27-5-1919

Artikel waarin het grasdak met schapen genoemd wordt

NRC, 14-3-1925

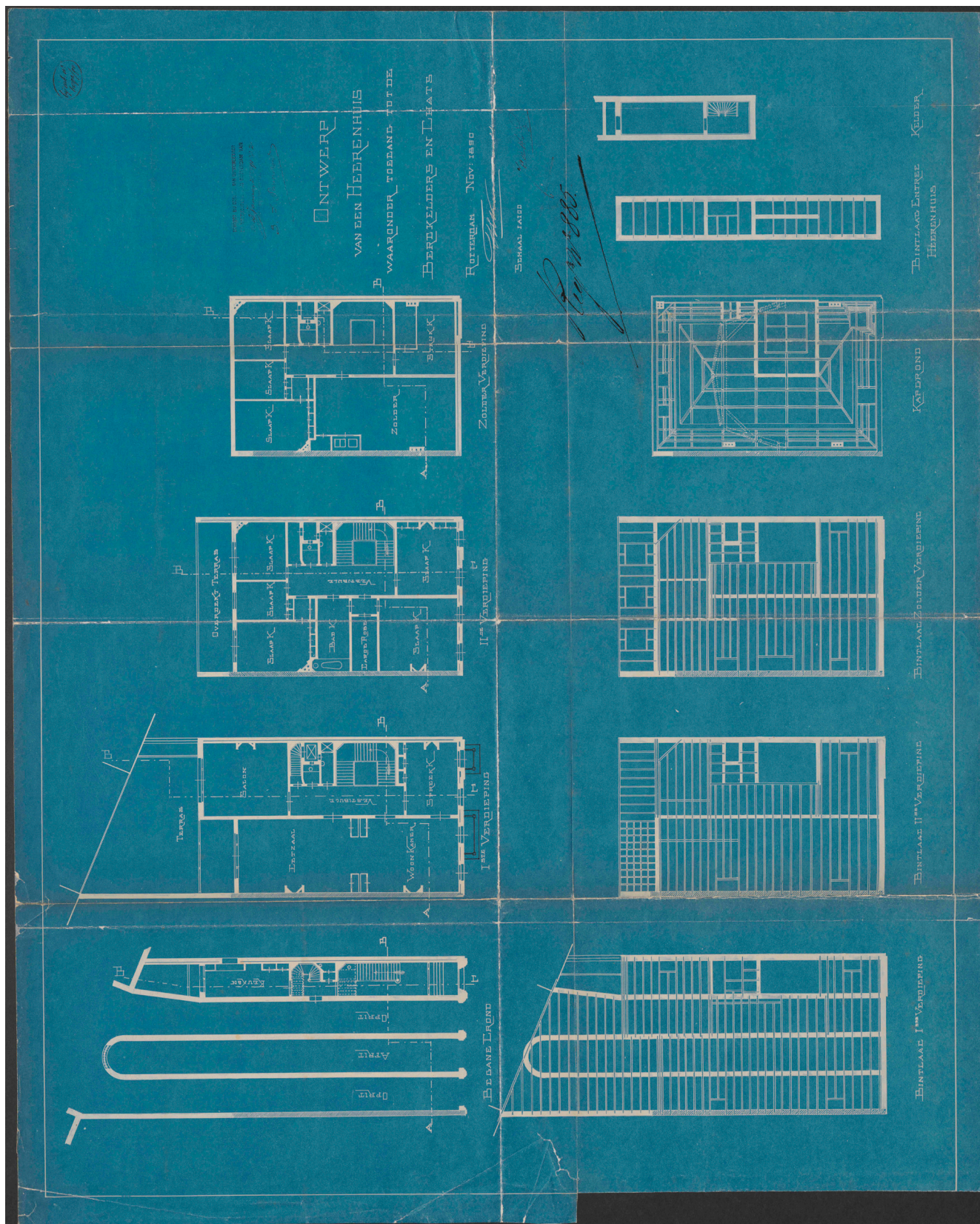
Overlijdensadvertentie Ari van den Doel, opzichter van het Westelijk Handelsterrein

Het Vrije Volk, 15-10-1954

Pakhuisknechten gezocht met spoed

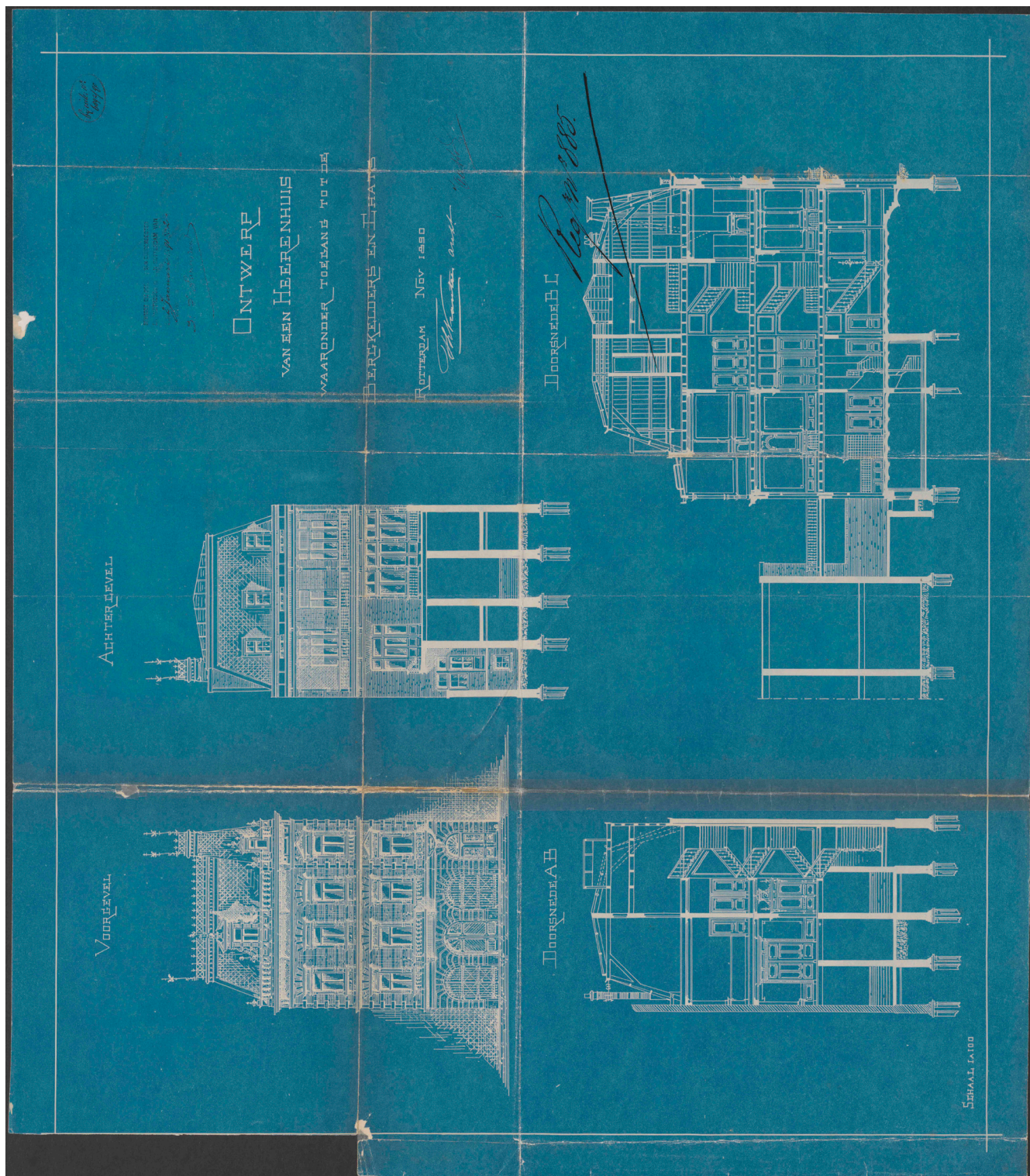
6. Bijlagen

A. Bouwtekeningen (T.L. KanTERS, 1890)

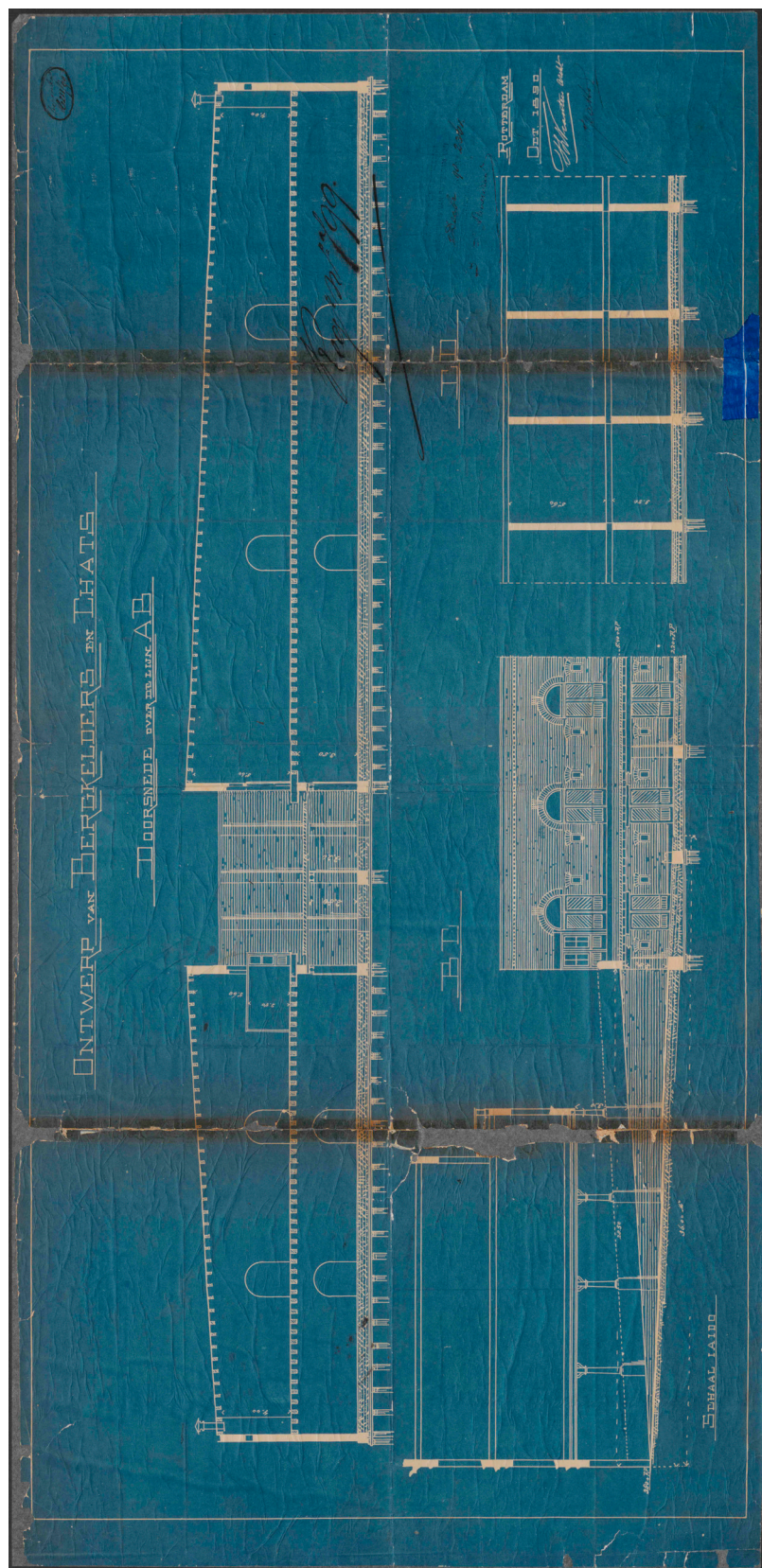
(Bron tekening: GAR 396-01_9968)

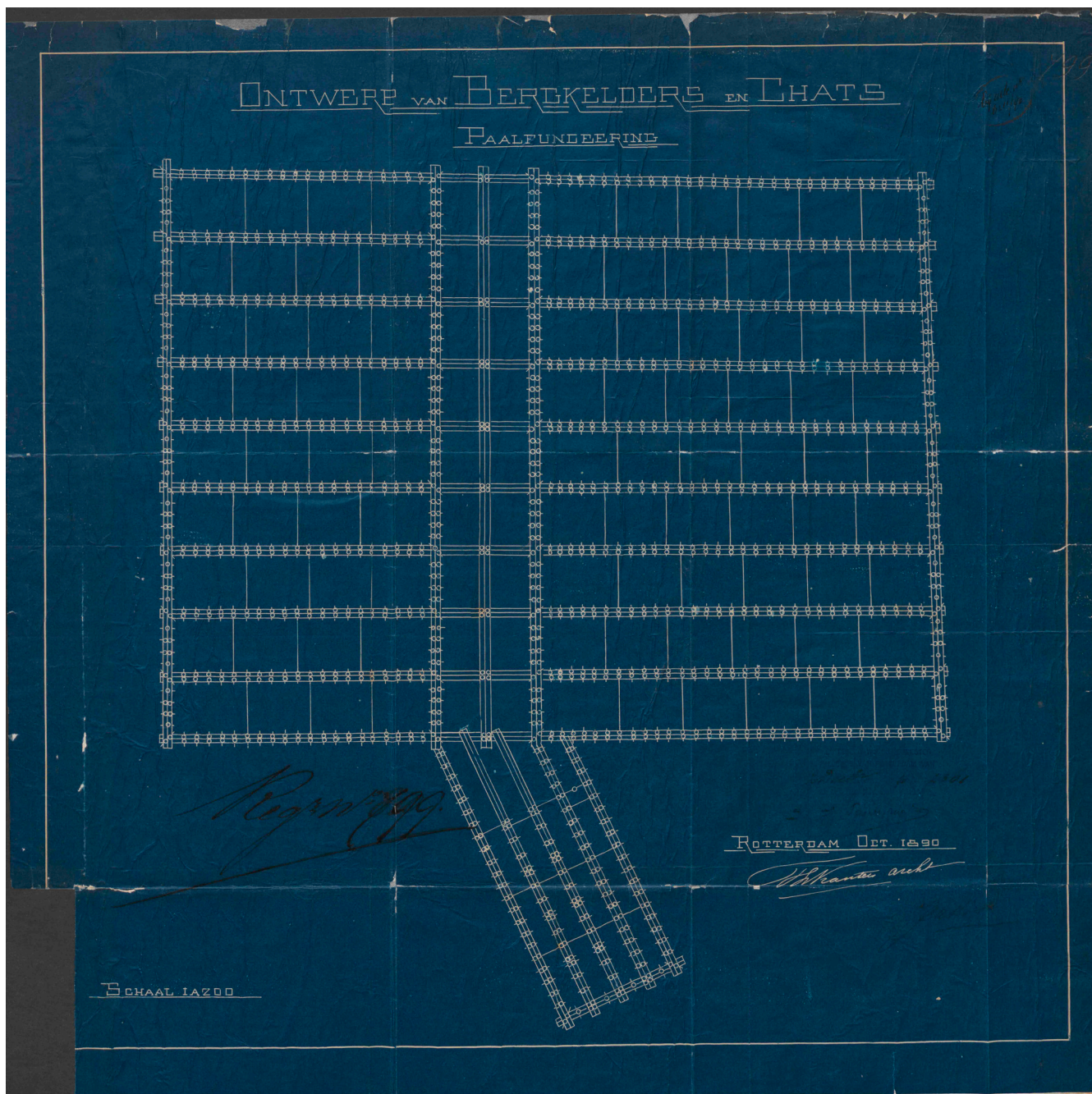
(Bron tekening: GAR 396-01_9968)

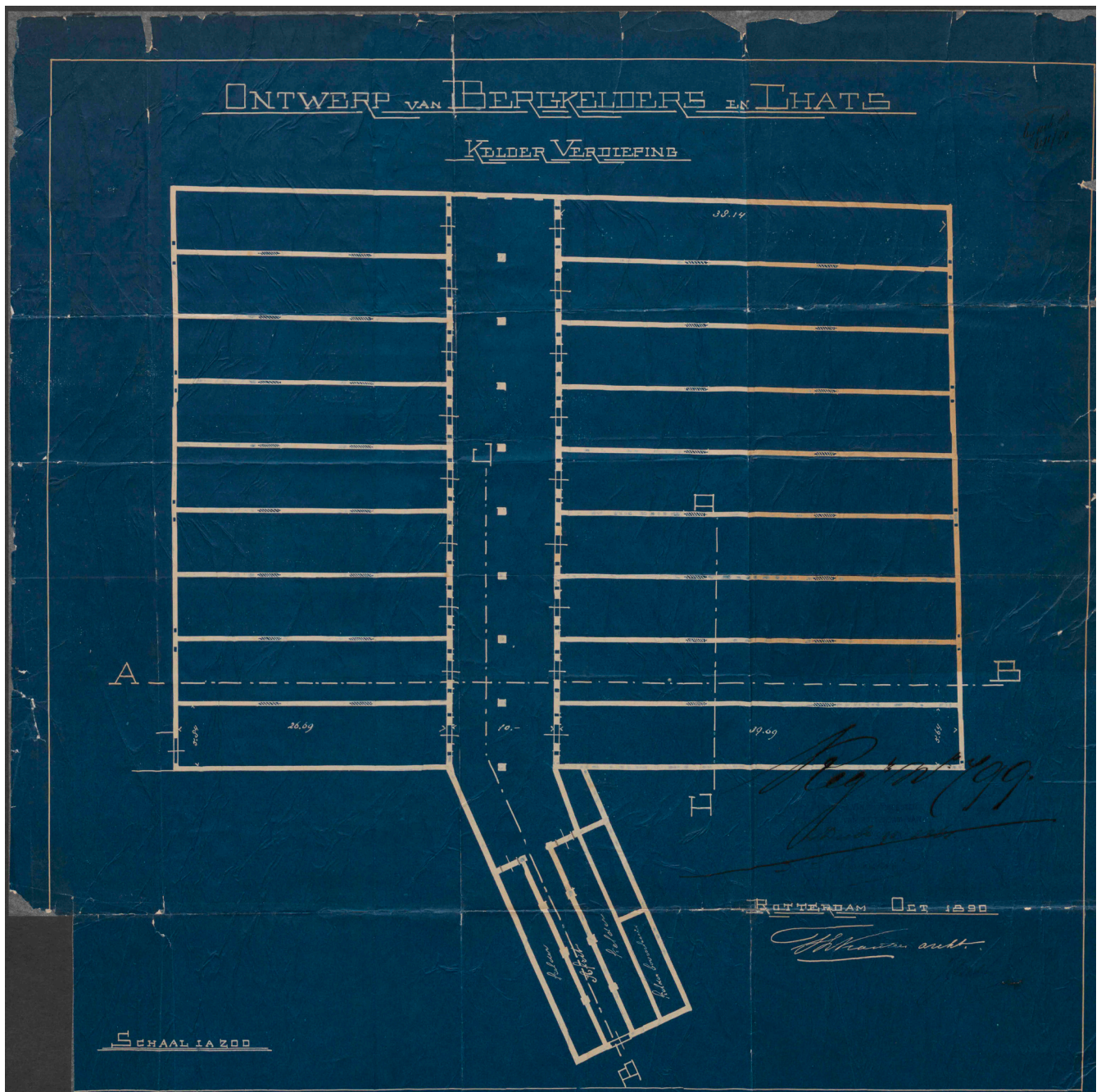
(Bron tekening: GAR 396-01_9968

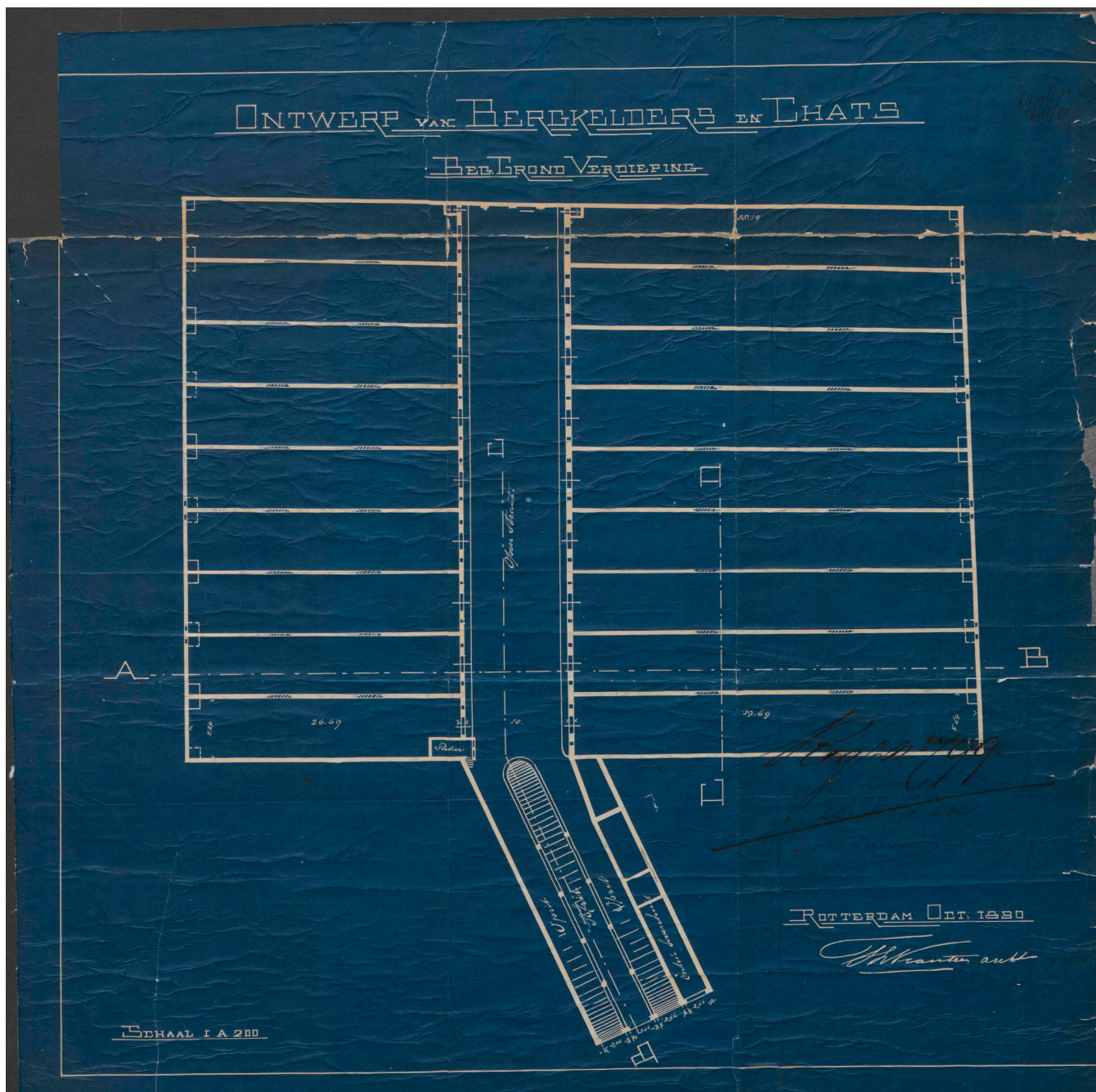
(Bron tekening: GAR 396-01_9968)

(Bron tekening: GAR 396-01_9968)

(Bron tekening: GAR 396-01_9968)

B. Redengevende omschrijving (RCE)

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Complexnummer: 513899

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

Westelijk Handelsterrein

Aantal complexonderdelen

2

Monumentnummers van complexonderdelen

513900, 513901

Woonplaats

Rotterdam

Gemeente

Rotterdam

Provincie

Zuid-Holland

Hoofdadres van hoofdobject

Van Vollenhovenstraat 15 A, 3016 BE Rotterdam

Complexomschrijving

Inleiding:

In 1890 in opdracht van de De Maatschappij Westelijk Handelsterrein N.V. op initiatief van de toenmalige directeur van het Blaauwhoedenveem, J.C.H. Hol, en diens zakelijke partners C.H. van Dam en Mr. R. Muntz. gebouwd VEEMCOMPLEX genaamd Westelijk Handelsterrein en bestaande uit twee onderdelen:

- A. een in de straatwand opgenomen HERENHUIS (de voormalige directeurswoning) met dubbele poortdoorgang.
- B. een reeks van 36 pakhuizen op het achterliggende besloten handelsterrein.

Beide naar ontwerp van architect T.L. Kanters respectievelijk in rijke Neo-Renaissancestijl en utilitaire eclectische bouwtrant.

Omschrijving:

Het complex van het Westelijk Handelsterrein is gesitueerd tussen de Van Vollenhovenstraat en de Westmaaslaan op een langgerekt ommuurd kavel dat verder door belendende bebouwing wordt begrensd. Het complex is toegankelijk via het drie bouwlagen en een kapverdieping tellende herenhuis aan de Van Vollenhovenstraat (nr. 15), in oorsprong voorzien van drie rondboogvormige (thans twee recht afgesloten) poortdoorgangen. Hierachter bevindt zich op het handelsterrein de langgerekte pakhuisreeks met bergkelders en chats met een totale hoogte van 10 meter. Beide complexonderdelen zijn uitgevoerd in baksteen, waarbij het woonhuis aanzienlijk rijker is gedecoreerd

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

dan de utilitair vormgegeven opslaggebouwen.

Waardering:

Laat negentiende-eeuws veem Westelijk Handelsterrein van algemeen belang uit architectuur- en cultuurhistorisch oogpunt, alsook vanwege typologische waarde door het toegepaste split-level systeem en de vanouds met het Nieuwe Werk of Scheepvaartkwartier verbonden haven- en opslagfunctie.

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Monumentnummer*: 513900

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 17 oktober 2000
Kadaster deel/nr: 20547/39

Monumentnaam**

Westelijk Handelsterrein

Complexnummer

513899

Complexnaam

Westelijk Handelsterrein

Woonplaats*

Rotterdam

Gemeente*

Rotterdam

Provincie*

Zuid-Holland

Straat*

Van Vollenhovenstraat

Nr*

15

Toev.*

A

Postcode*

3016 BE

Woonplaats*

Rotterdam

Situering

Locatie

Nieuwe Werk

Kadastrale gemeente*

ROTTERDAM 4E AFD.
(AE,AF,AG,AH)

Sectie*

AG

Kad. object*

709

Appartement

Grondperceel

Rijksmonumentomschrijving**

Inleiding:

In neo-Renaissance stijl gebouwd HERENHUIS deel uitmakend van het complex 'Westelijk Handelsterrein' en gebouwd in 1890.

N.B. De smeedijzeren crêtekam is inmiddels verdwenen en de drie ronde poortdoorgangen zijn gewijzigd in twee rechte poortdoorgangen.

Omschrijving:

Het statige herenhuis is opgetrokken op een rechthoekige plattegrond in rode baksteen met gepleisterde speklagen, vensteromlijstingen, cordonlijsten, sluitstenen en tussen de vensterassen, diamantblokken. Het pand heeft een hoog afgeplat, dwarsgeplaatst schilddak.

De dakschilden zijn bedekt met leien, de platte dakdelen met zink.

Het pand is vier vensterassen breed. De meest rechter as, boven de ingang, risaleert iets en loopt door in een eenvoudige halsgevel.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Het dak van deze risaliet is iets hoger opgetrokken, waardoor een toren-achtig effect ontstaat. Op de begane grond links twee (in oorsprong drie rondboog vormige) poortdoorgangen naar het achter- en onderliggende handelsterrein en rechts de boogvormige ingang tot het woonhuis. Over de gehele breedte van de poortdoorgangen staat in zakelijke kapitalen in natuursteen gebeiteld: WESTELIJK HANDELSTERREIN. Op de eerste verdieping, in de zijrisaliet een frans balkon, waarvan de deuren worden omlijst door een hoofdgestel met korinthische zuilen en een fronton met in het timpaan een hoofd. Links drie rechthoekige schuifvensters met geprofileerde vensterbekroning rustend op consoles. Voor het middelste venster een balkon met natuurstenen balustrade en op de pijlers siervazen in Empirestijl, rustend op consoles in de vorm van hondekoppen. Onder de vensters aan weerszijden van het balkon bevindt zich een balustrade. In de rollagen vijf wit gestucte boogstenen.

De tweede verdieping heeft in het risalerende deel een venster vrijwel conform de eerste verdieping; hier geen balkon, maar alleen een balustrade. De vensters links hiervan zijn een sobere uitvoering van de vensters op de eerste verdieping. Het pand heeft een geprofileerde daklijst op houten consoles. In het dak, boven de tweede vensteras, een rechthoekige dakkapel met klauwstukken. Boven het risalerende deel een halsgevel met rechthoekig venster met in de top een schelpmotief.

In het interieur zijn naast het monumentale trappenhuis de originele stucplafonds, lambrizingen, schouwen en deuren van belang.

Waardering:

Neo-renaissancistisch herenhuis van algemeen belang vanwege architectuur- en cultuurhistorische waarde, alsook van belang als historisch functioneel onderdeel van het complex Westelijk Handelsterrein.

Hoofdcategorie

Woningen en woningbouwcomplexen

Subcategorie

Woonhuis(K)

Functie

Woonhuis

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Datum van downloaden 27 juni 2018

Monumentnummer*: 513901

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 17 oktober 2000
Kadaster deel/nr: 20547/39

Monumentnaam**

Westelijk Handelsterrein

Complexnummer

513899

Complexnaam

Westelijk Handelsterrein

Woonplaats*

Rotterdam

Gemeente*

Rotterdam

Provincie*

Zuid-Holland

Straat*

Van Vollenhovenstraat

Nr*

15

Toev.*

B

Postcode*

3016 BE

Woonplaats*

Rotterdam

Situering

Locatie

Nieuwe Werk

Van Vollenhovenstraat

15

C

3016 BE

Rotterdam

Nieuwe Werk

Kadastrale gemeente*

ROTTERDAM 4E AFD.
(AE,AF,AG,AH)

Sectie*

AG

Kad. object*

682

Appartement

Grondperceel

Rijksmonumentomschrijving**

Inleiding:

Op een in pandig terrein gesitueerde dubbele PAKHUIS-reeks deel uitmakend van het complex Westelijk Handelsterrein en gebouwd in 1890.

Omschrijving:

De sober vormgegeven pakhuysreeks bevat in totaal 36 individueel afsluitbare pakhuizen van 3,2 meter hoog en 4,75 meter breed.

De pakhuizen zijn bereikbaar via twee poorten in het voorliggende herenhuis aan de van Vollenhovenstraat 15. Rechts de oprit naar de bovengrondse pakhuizen, links de afrit naar de 18 bergkelders, die zich aan weerszijden van een 10 meter brede en 55 meter lange binnenstraat bevinden. Kelders en pakhuizen staan intern, via een split-level systeem, met elkaar in verbinding. De bovengrondse pakhuizen aan weerszijden van de expeditiestraat hebben bakstenen gevels en dubbele houten laaddeuren met halfronde bovenlichten met smeedijzeren traliewerk en ijzeren laadbalkons. De deuren worden geflankeerd door kleine rechthoekige vensters. De platte daken zijn met aarde

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registregegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

gedekt en met gras begroeid. De open expeditiestraat wordt gedragen door een constructie van ijzeren profielbalken verbonden met betonnen troggewelfjes.

Waardering:

Pakhuisreeks met vroege toepassing van een halfondergronds split-level systeem van algemeen belang vanwege architectuur- en cultuurhistorische waarde, alsook van belang uit typologisch oogpunt en als historisch functioneel onderdeel van het complex Westelijk Handelsterrein.

Hoofdcategorie

Handelsgebouwen, opslag- en transportgebouwen

Subcategorie

Opslag

Functie

Pakhuis

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Datum van downloaden 27 juni 2018

